

Tallinna Ülikool

**Germaani-Romaani Keelte ja Kultuuride Instituut
Suulise ja kirjaliku tõlke õppetool**

Liisa Konsap

**HISPAANIA KIRJANDUSE RETSEPTSIOONIST
EESTIS AASTATEL 2001–2010**

Magistritöö

**Juhendajad: Ingrid Hinojosa, MA
Kadri Leit-Tromp, MA**

**Tallinn
2011**

SISUKORD

SISUKORD	2
SUMMARY	3
SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	10
2. HISPAANIA KIRJANDUSPILDI MITMEKESISUS JA HISPANISTIKA ARENG EESTIS	19
2.1 HISPAANIA KEELELINE JA KULTUURILINE MITMEKESISUS	19
2.2 HISPANISTIKA ARENG EESTIS	23
3. HISPAANIA KIRJANDUSE EESTINDAMINE 2001–2010	29
3.1 PROOSATÖLKED	30
3.2 LUULETÖLKED	35
3.3 DRAAMATÖLKED	37
4. HISPAANIA KIRJANDUSE METATEKSTUAALNE RETSEPTSIOON	39
4.1 EES- JA SAATESÕNAD	39
4.2 TÖLKEKRITIKA	40
4.2.1 Retsensioonid trükisõnas	49
4.2.2 Retsensioonid internetis	59
4.2.2.1 Retsensioonid blogides	61
4.2.2.2 Muud internetiallikad	67
4.3 JÄRELDUSED	69
KOKKUVÕTE	71
BIBLIOGRAAFIA	74
LISA 1: HISPAANIA KIRJANDUSE EESTINDUSED 2001–2010	80
LISA 2: TÖLKED AJAKIRJANDUSES	83
LISA 3: HISPAANIA LUULE TÖLKED KOGUMIKES 2001–2010	85
LISA 4: RAAMATURETSENSIOONID TRÜKISÕNAS	86
LISA 5: VALIMIK RETSENSIOONE INTERNETIS	89
LISA 6: VALIMIK HISPAANIA KIRJANDUST PUUDUTAVAD ARTIKLEID	92

SUMMARY

The aim of this master's thesis "The Reception of Spanish Literature in Estonia from 2001 to 2010" is to give an overview of translations of Spanish literature to Estonian in the given period. The list comprises translations printed as books, but also translations published in press, either papers or magazines. The other purpose of the thesis is to explore the metatextual reactions of the readers to these translations, due to the fact that the texts written on the translations amplify their role in Estonian culture.

Even though the contribution of Spanish literature to the world culture is significant, its influences in Estonia have been quite modest, mainly for geographical and historical reasons. The contacts between the two countries have become more intense during the past two decades after Estonia regained its independence, but the knowledge of the Estonian audience about the complex cultural reality of Spain is still quite fragmented and the diversity of the vast Spanish-speaking world could add to the perplexity. In spite of that, there is a growing interest in the Spanish language and culture in Estonia, aided by the popularity of Spain as a tourism destination.

Interest in this particular period was firstly due to the popularity and the attention that the works of quite remarkable number of Spanish fiction writers, such as Carlos Ruiz Zafón, Javier Sierra or Arturo Pérez-Reverte are currently receiving worldwide. The other reason was the resurfacing of new phenomena in literary criticism which are a result of infotechnological developments, such as blogs and other Internet resources, making it possible for every reader to express their opinion on books and literature in general. This provides a good chance to explore the reception of the translations of Spanish literature outside the institutional or professional frames, amongst ordinary readers.

The thesis consists of four chapters. The first chapter gives the theoretical framework to the thesis. It discusses the theories of compiling translation histories, paying special attention to the works of Anthony Pym and Peeter Torop. This chapter also touches upon the reception theory of the theorists of the Constance school, who were amongst the first to speak about the importance of the reader in literary process.

The second chapter is comprised of two parts. The first part discusses the cultural and literal diversity of Spain defined by its official languages. The dominant literature is the one written in Spanish or Castilian, which is the official language in all the territory of the country. The literatures in co-official languages of Spain such as Catalan, Galician or Basque make up the small, peripheral literatures in the general literary system of Spain. The second part of the second chapter is dedicated to the history of Spanish studies in Estonia, which began in the first decades of the 20th century.

The third and the fourth chapter deal with the main subject of the thesis more closely. The third chapter explores the translations made into Estonian, while describing also the general trends of the works chosen for translation either in prose, poetry or drama. The most important translators are also pointed out in this chapter. The fourth chapter examines the metatextual texts written on the translations, exploring the forewords of the books and also literary criticism published both in print and in internet sources. The study on literary criticism of the translations of the Spanish literature concentrates mainly on three aspects: how to classify the published critical texts, how much attention is paid to the fact that these works have been translated and how the diverse cultural realism of Spain is reflected in these texts.

The results of the study showed that the translations of the Spanish literature have gained quite a resonance amongst the literary audience of Estonia, including 13 forewords, 57 reviews published in print and 55 in different Internet sources concerning about three quarters of the 35 translations published as books during the period. The reviews in print written by professional critics generally paid more attention to the fact that the books were translations, while the Internet reviewers concentrated more on the personal associations related to the book. The reviews in both sources that mentioned the fact that the work had been translated were generally positive, appreciating the smooth and fluid readability of the translations, whilst the grammatical and stylistic errors were reproached. The text could be generally classified as informative and historical translation criticism on the basis of the classification offered by Estonian theorist Peeter Torop. While the Internet reviews tend to be shorter and more subjective, both sources show critical texts written with great erudition and insight. The professional critics seem also to be more aware of the cultural realism of Spain, quite often emphasizing the fact that a translation had been made from a minor literature of Spain and even recommending the translations for that particular reason.

The thesis has 6 appendices with lists of translations made from Spanish literature during the years of 2001–2010 publishes as books, in press and translations of Spanish poetry published in poetry collections during the period in question; lists of metatextual reactions on these translations published in print and in Internet sources, accompanied by a list of other texts about Spanish literature published in print during above-mentioned the period. The thesis consists of 93 pages, including appendices.

SISSEJUHATUS

*„Vaevalt leidub elujõule kindlamat tagatist
kui kultuuri suhtlus teiste kultuuridega.“*

(Jüri Talvet „Maailmakirjanduse kodustamise küsimusi“)

Tõlkimine rikastab iga kultuuri ja on eriti oluline just väikekultuuride jaoks, mille loomulik seisund on olla muule maailmale avatud. Mõne teise maa kirjanduse tõlkimine tähendab selle retseptsiooni ehk vastuvõttu omas kultuuris. Ühe kirjanduse retseptsiooni saame käsitleda kirjeldades bibliograafiliselt tõlgitud teoseid ja nende kajastusi. Samas on võimalik teemale läheneda ka süvitsi, uurides seda, milliseid reaktsioone on need tõlked lugejais tekitanud. Tõlgitakse ju ikka kohalikku publikut silmas pidades, et neil oleks keelebarjääridest hoolimata võimalik osa saada muu maailma kirjandusloomest ja niiviisi oma teadmistepagasit ja silmaringi laiendada. Raamatu staatusegi kultuuris määrab ära see, milline on avalikusse suhtumine sellesse. Samuti mõjuvad igasugused vastukajad, olgu need siis väärtustavad kui ebasoosivad, teksti suhtes seda võimendavalt. Teisisõnu tõstavad ühe kindla algteksti kohta loodud metatekstdid seda teiste samasuguste seast esile.

Käesoleva magistritöö uurimisobjektiks on Hispaania kirjanduse tõlkimine ja vastuvõtt Eestis aastatel 2001–2010. Uurimusse on kaasatud peamiselt raamatutena avaldatud tõlked, ent loetletud on ka ajakirjanduses ilmunud kirjandusnäited. Vaadeldakse seda, milliseid Hispaania kirjanduse teoseid on nimetaud ajavahemikus eesti keelde tõlgitud, kuid lisaks uuritakse lähemalt ka nende tõlgete põhjal kirjutatud metatekste, et saada ülevaade sellest, mida sinne kirjanduspublik on Hispaania kirjanduse tõlgete juures oluliseks pidanud.

Kuigi Hispaania kultuuri panust maailmakultuuri ei saa alahinnata, on selle mõju Eesti kultuuriloolises arengus jäänud väheseks. Hispaania on eestlaste jaoks endiselt üpris kauge ja eksootiline paik, mille kultuuri ei tunta kuigi hästi. Siinmail tajutakse Hispaaniat sageli ühtse monoliitse riigina, mis aga pole sugugi tõsi. Hispaania on väga värvika ja mitmekesise kultuuripildiga riik ja see avaldub ka sealses kirjandusloomes. Hispaania keel

ühendab Hispaaniat veel paljude teiste riikidega Ladina-Ameerikas ja mujal maailmas, mis võib hispaaniakeelses kirjanduses orienteerumise keelt mitte valdava inimese jaoks üpris segadusttekitavaks muuta, sest ilma eelteadmisteta võib osutuda keerukaks hispaanialikult kõlava nimega kirjanikku ühe või teise riigi kirjandusse paigutada. Soovist hispaaniakeelset maailma piiritleda ning juhtida tähelepanu Hispaania-sisestele kultuurilistele eripäradele ongi käesolevas magistritöös uurimisaluseks valitud just Hispaania ja sealne kirjandusloome, mitte hispaania keelest eestindatud kirjandusteosed laiemalt.

Hispanistika arengut Eestis on põhjalikult käsitletud siinseid entusiastlikumaid hispaniste Jüri Talvet, kes on koostanud põhjaliku ülevaate siinsete Hispaania-uuringute ajaloost alates selle algusaegadest eelmise sajandi esimestel kümnenditel kuni XX sajandi lõpuaastateni. Samuti on ta koostanud XX sajandil hispaania keelest eesti keelde tõlgitud ja raamatuna avaldatud teostest ülevaatliku nimekirja, mis hõlmab nii Hispaania kui Lõuna-Ameerika riikide kirjandusi. Tõsi küll, see nimekiri on kättesaadav vaid hispaaniakeelsena. Hispaaniakeelse kirjanduse tõlkeid on analüüsitud lähemalt mitmes Tartu Ülikooli hispaania keele ja kirjanduse eriala lõputöös. Samas on väga vähe, kui üldse, vaadeldud Hispaania kirjanduse eestinduste kohta ilmunud kriitikat. Kuna see valdkond on veel suhteliselt uurimata, ongi käesolevas töös võetud eesmärgiks vaadelda eraldi Hispaania kirjanduse metatekstuaalset vastuvõttu ajavahemikul 2001–2010, pöörates eritähelepanu just tõlkimisega seotud mõtteavaldustele.

Käesoleva töö allikmaterjal hõlmab seega XXI sajandi esimesel kümnendil tehtud Hispaania ilukirjandus-, draama- ja luuletõlkeid eesti keelde. Kaasatud on tõlkega seoses ilmunud metatekstdid, mille hulgast pööratakse eraldi tähelepanu nii trükiajakirjanduses kui internetiallikes ilmunud raamaturetsensioonidele ning raamatute ees- ja saatesõnadele. Eestindatud kirjandusteoste nimekirja koostamisel toetuti Rahvusraamatukogus koostatavale Eesti Rahvusbibliograafia andmebaasile, UNESCO rahvusvahelise tõlkekirjanduse kataloogile Index Translationum ning Tartu Ülikooli hispaania keele ja kirjanduse osakonnast saadud andmetele. Trükiajakirjanduses avaldatud raamaturetsensioonide otsinguks kasutati Eesti artiklite andmebaasi ISE. Netiallikes avaldatud kriitika leidmiseks viidi läbi otsing internetis otsingumootori Google abil.

Huvi käsitletava ajavahemiku vastu on ajendatud kahest asjaolust. Esmalt pani XXI sajandi esimest dekaadi valima viimastel aastatel hoogsalt esile kerkinud internetis avaldatav kirjanduskriitika, mis pakub võimaluse uurida professionaalsete kriitikute kõrval ka harrastuslugejate reaktsioone eesti keelde tõlgitud Hispaania kirjandusele. Teisalt oli kaudseks motivaatoriks ülemaailmne publikumenu, mis on viimastel aastatel osaks saanud ajaloolise põneviku žanri harrastavatele Hispaania autoritele. Ka Eesti kirjastajad on sellele trendile reageerinud ning seda žanrit harrastavate Hispaania kirjanike teoste eestindused on võrdlemisi kiiresti, st vaid mõneaastase nihkega, siinsetele raamatulettidele jõudnud.

Käesolev magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimeses luuakse kogu tööle tõlketeoreetiline taust. Kuna tegemist on oma olemuselt tõlkeloolise uurimusega, tutvustatakse erinevaid lähenemisi tõlkeloo koostamisele, peatudes pikemalt Anthony Pymi ja Peeter Toropi mõtetel. Samuti puudutatakse Konstanzi koolkonna teoreetikute retseptsiooniteoreetilisi seisukohti lugeja rolli olulisusest ning lõpetuseks käsitletakse ka metatekstide osa tõlke kultuurilises vastuvõtus.

Teise peatüki esimene pool räägib ülevaatlikult Hispaania kultuuri- ja kirjanduspildi mitmekesisusest, mis aitab saada aimu tänapäeva Hispaania kultuurilisest reaalsusest. Sama peatüki teine osa keskendub hispanistika ajaloolisele arengule Eestis, pöörates eritähelepanu enne XXI sajandit tehtud olulisematele Hispaania kirjanduse tõlgetele ja tutvustades tähtsamaid tõlkijaid.

Kolmas peatükk käsitleb XXI sajandil eestindatud Hispaania kirjandusteoseid, tutvustades eraldi proosa-, draama- ja luuletõlkeid ning nende tõlkijaid. Neljas peatükk tegeleb otseselt eelmises peatükis kirjeldatud eestinduste kohta avaldatud metatekstidega. Need on jagatud kahte alakategooriasse, millest esimene tutvustab teoste ees- ja järelsõnu, teine aga on pühendatud tõlkekriitikale, valdavalt Hispaania kirjanduse eestinduste kohta ilmunud raamaturetsensioonidele. Tõlkekriitika allikad on vastavalt retsensiooni ilmunise algsele kanalile jagatud trükisõna ja internetiallikateks. Tõlkekriitika analüüsis vaadeldakse tekstinaidete abil, kuivõrd ja kuidas on pööratud tähelepanu raamatute tõlkelisusele ning mil määral on kajastatud Hispaania kirjanduspildi mitmekülgsust.

Töö lõppu on lisatud bibliograafilised nimekirjad hispaania kirjanduse tõlgetest, mis on ilmunud eesti keeles raamatutena, ajakirjanduses ja luulekogudest ajavahemikul 2001-

2010. Tõlkeraamatute nimekirjas on eraldi välja toodud ka raamatute ees-või järelsõnad ning nende autorid. Samuti on lisatud nimekirjad trükisõnas ja internetiallikes ilmunud raamaturetsensioonidest. Täiendavalt on toodud ka valimik eelmisel aastakümnel Eesti ajakirjanduses ilmunud Hispaania kirjandust puudutavaid artikleid.

Lõpetuseks tahaksin tänada oma abivalmeid ja osavõtlikke juhendajaid Ingrid Hinojosat ja Kadri Leit-Trompi väärt nõuannete, asjatundlike õpetussõnade ning kannatliku meele eest. Eriline tänu läheb ka Annika Tirole hindamatu moraalse toe eest.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Tõlkimine on võtmeks, mille abil ideed ja mõtted ühest keelest ja kultuurist teise liikuda saavad, mistõttu on tõlkimist tõlgendatud ka metafoorina kultuuridevahelisele suhtlusele. Tõlkimisest on praeguseks saanud maailmakultuuri ja rahvuskultuuride loomulik osa, millega paljud inimesed igapäevaselt kokku puutuvad. Peeter Torop (2002a: 848) on toonitanud, et kultuur toimib paljus tõlketgevuse kaudu, sest vaid uute tekstide kultuuri lisandumisega saab kultuur nii uueneda kui oma eripära tajuda. Tõlkimine ühest küljest mitmekesistab kultuuri, tõugates edasi selle dünaamikat ja arengut. Teisalt aga aitab tõlkimine kujundada kultuurilist identiteeti, sest loob piire "oma" ja "võõra" kultuuri vahele (Tamm 2010). Kultuuri all mõistetakse üldlevinud arusaamade kohaselt ikka eelkõige vaimuloomingut, millest ühe kaalukaima tahu moodustab mis tahes kultuuris kirjandus (Talvet 2005a: 433). Seetõttu tulekski nõustuda Iisraeli tõlketeadlase Itamar Even-Zohariga, kes leiab, et tõlkekirjandust ei tohiks üheski kultuuris pidada algupärase kirjanduse suhtes teisejärgulisel positsioonil olevaks, vaid tuleks mõista, et tõlkeid peaks käsitlema osana üldisest kirjandussüsteemist (Even-Zohar 2004: 199). Samas kipub tõlkekirjandus uurimustes ikka omakirjanduse varju jääma. Nii leidub paljudes kultuurides pikki kirjandusajaloo etappe, mida on tõlkelooliselt kas vähe või väga lünklikult uuritud (Torop 1999: 42).

Korduvalt on rõhutatud tõlkimise tähtsust Eesti kultuuri arengus. Eesti on väikekultuuri ja seetõttu on siinse kultuuri loomulikuks seisundiks olla avatud muu maailma mõjutustele. Tõlkekirjandus ei ole originaalkirjanduse vaenlane, vaid realiseerib neid keeles peituvaid võimalusi ja vajadusi, mida omamaine kirjandusloome ei teostaks (Ojamaa 2010: 63). Tõlkimine on olnud oluliseks eesti kirjakeele arengut kujundavaks faktoriks. Eesti keele kirjakuju sai alguse piibli tõlkimise käigus, sinne kirjandusloome tärkas muganduste ja tõlgete pinnalt ning ka keeleuuendus viidi läbi tõlkekirjandusele tuginedes. Seetõttu pole tõlkimine vähemalt meie kultuuri arengu seisukohalt midagi alaväärset või passiivset. Seda tuleks vaadelda hoopis kui olulist ja universaalset kultuurimehhanismi, mis on olnud aktiivne tegur eesti kultuuri püsimajäämises ja eluvõimes. Laenates Marek Tamme sõnastust on „eesti kultuur /.../ sündinud tõlkest ja tõlkes ning püsib ainult senikaua, kuni püsib tõlkimine.” (Tamm 2010)

Tõlketeadus on mõnekümne aastaga läbi teinud tohutu arengu ja tegeleb nüüd kõigega, mis mingil viisil puudutab tõlkimist. Viimaste aastakümnete jooksul on tõlketeaduslike uuringute väli avardunud ning enam ei ole see kammitsetud sõnast või isegi tekstist. Keelelisele ja tekstilisele aspektile on lisandunud kultuurikeskseid kontseptsioone. On aru saadud, et tõlkeid ei tehta ega võeta vastu mitte kunagi vaakumis. Tõlkimise juures on oluline koht ka neid ümbritseval reaalsusel, kontekstil. Üheks selliseks kaastekstiks on ajalugu ja teiseks kultuur. Tõlked mitte ainult ei paku suurepärase materjali kultuuridevahelise suhtluse uurimiseks, vaid need mängivad olulist rolli ka kultuuriajaloo enda seisukohalt. Võib liialdamata väita, et kui soovime uurida kultuurilugu, sealhulgas filosoofia, kirjanduse ja religiooni ajalugu, on vaja senisest enam tähelepanu pöörata tõlkeloole (Bassnett, Lefevere 1998: 3–6). Lisaks aitavad tõlkeloolised uurimused selgitada sisemisi seoseid tõlketeaduse eri lähenemiste ja praktikate vahel, mis kõik kokku aitab kaasa tõlkekultuuri arendamisele (D’huylst 2001: 22).

James S. Holmes eristab kaht puhta tõlketeaduse haru: kirjeldav tõlketeadus, mis püüab tõlkimist ja tõlkeid kui fenomeni kirjeldada ja seletada, ning teoreetiline tõlketeadus, mis püüab välja arendada tõlketeooriaid, -mudeleid ja -printsippe. Tihedalt empiiriliste uuringutega seotud kirjeldav tõlketeaduse haru jaguneb vastavalt rõhuasetustele omakorda kolmeks: tootele suunatuks, mis uurib olemasolevaid tõlketekste ja võrdleb sama teksti erinevaid tõlkeid, protsessile suunatuks, mis uurib tõlkeprotsessi ja tõlkija peas toimuvat, ning funktsioonile suunatuks, mis tegeleb pigem konteksti kui tekstiga, kirjeldades tõlgete osa vastuvõtvast kultuuris ja seda, missugune on nende tõlgete toime vastuvõtvale kultuurile. (Holmes 2004: 184–185)

Tõlketeadlane Anthony Pym on juhtinud tähelepanu asjaolule, et kuigi Holmes otsesõnu tõlke ajalugu ei maini, lubab Holmesi liigitus uurida minevikus tehtud tõlkeid tootele orienteeritud tõlketeaduse raames ning tõlke ajalooliste talitluste uurimise võib liigitada funktsioonile suunatud kirjeldava tõlketeaduse alla (Pym 1998: 3). Pym (*ibid*: viii) leiab, et tõeline teadmine tuleb ajaloo enda uurimisest. Peeter Toropi (1999: 43) arvates tuleb tõlkeloo koostamise printsiipide kirjeldamisel peatuda ka üldisematel küsimustel, sest tõlkimise ajaloolised probleemid on tihedalt seotud tõlkekriitika ja -teooriaga. Seega on tõlkeajaloo koostamine keerukas ja kompleksne küsimus, mis haarab väga laia teemaderingi, mida ideaalis tõlkeajaloo koostamisel tuleks silmas pidada. Tõlkeajaloo

erinevad aspektid on seotud teiste distsipliinidega nagu kirjandusajalugu ja -sotsioloogia, võrdlev kirjandusteadus jt. Pymi (1998: 5) definitsiooni järgi on tõlkelugu diskursuste kompleks, mis näitab tõlkimise vallas aset leidnud või aktiivselt ära hoitud muutusi. See valdkond hõlmab tegevusi ja agente, mis tingivad tõlkeid (või nende puudumist), tõlgete (või nende puudumise) mõju, tõlketeooriad ja rea teisi põhjuslikult seotud nähtusi.

Peeter Torop (1999: 43) märgib, et tõlkeloo koostamine pole ainult teoreetiline, vaid ka metodoloogiline probleem. Tõlkeuuringute rõhuasetuse nihkumine keeleliselt kultuurilis-sotsiaalsele aspektile on kaasa toonud ka uurimisvälja avarumise. Potentsiaalselt asjakohane andmestik haarab seetõttu oluliselt laiemat pinda ja on muutunud ka sedavõrd keerukamaks. Sellepärast on vajalik leida sobivad meetodid, mille abil üles leida vajalikud mustrid, korrapärasused ja struktuurid, mis aitaksid korrastada tõlkimisega seotut mitmetahulises ja komplekses kultuurilis-sotsiaalses süsteemis. (Robinson 1997: 25–26)

Tõlkelugude koostamiseks on välja pakutud mitmeid lähenemisviise. Lähtuvalt oma uurimuskogemusest leiab Anthony Pym (1998: ix-x) oma raamatus „Method in Translation History“, et tõlkelugu kokku seades tuleks vaadelda nelja põhimõtet. Esiteks peaks tõlkelugu tegelema tõlgete sotsiaalse põhjuslikkusega ehk selgitama, mis tõlkeid on teatud ajas ja kohas tehtud. Teiseks peaks tõlkeloo fookuses olema inimene ehk tõlkija, kuna sotsiaalset põhjuslikkust on võimalik selgitada vaid inimtegevuse kaudu. Kolmandaks tuleks tõlkelugu organiseerida vastavalt sellele sotsiaalsele kontekstile, milles tõlkijad elavad ja töötavad. Ja viimasena tuleks silmas pidada asjaolu, et tõlkimise ajalooa tegelemise põhjused peituvad olevikus. Küsimused, millele tõlkelugu uurides soovitakse vastust leida, esitatakse praegu, mistõttu tõlkelugu tähendab mitte üksnes mineviku, vaid ka oleviku vaatlemist.

Eeltoodut silmas pidades pakub Pym välja kolm uurimissuunda, mida tõlkeloo koostamisel tuleks silmas pidada:

- 1) tõlkimise arheoloogia, mis peaks vastama ühele või mõnele sellistest küsimustest nagu, kes tõlkis, mida, kus, millal, miks tõlgiti ning milline oli tõlke mõju;
- 2) ajalooline kriitika, mis peaks välja selgitama, milline väärtus ja roll oli varasemate tõlkijate töödel nende ilmumise hetkel;

3) selgitamine, mis keskendub põhjustele, miks just sel ajal ja ses kohas tõlgiti, olles ühtlasi ainus allharu, mis tegeleb tõlkimises toimunud ajalooliste muutustega (Pym 1998: 5–6).

Tõlkelugu hõlmab kõiki allkategoriasid, mis kõik on omavahel põimunud ja iga tõlkeloo uurija on teatud määral seotud kõigi nende kolme teemaderingiga. Igal nimetatud diskursusel on oma sobivaim esitusviis: arheoloogiale sobivad nimekirjad, kriitikale analüüs ja argumendid, selgitusele on parimad jutustuslikud lähenemisviisid. Kuigi tõlkeloo koostamisel on olulised kõik kolm teemat, pole uurijad kohustatud nendega tegelema võrdsel määral või samaaegselt. Osade lahus hoidmine võib isegi uurimuse korraldamisel kasulikuks osutuda. (Pym 1998: 6–7)

Pymile sekundeerib Belgia kirjandus- ja tõlketeadlane Lieven D’hulst (2001: 24), kes väidab, et tõlkelooline historiograafia on mitmekihiline nagu vene matrjoška, mille iga osa ümbritseb suurem, oma loomult samamoodi ajalooline kiht. Seega on uurimisobjektiks sobivate võimalike kategooriate arv lai ja uurija peab ise nendest oma valiku tegema. Sarnasel seisukohal on ka Peeter Torop (1999: 65), kes leiab, et kuigi terviklik tõlkelugu peaks olema erinevate aspektide süntees, sest need on omavahel tihedalt seotud, on tõlkeloo eri tahke siiski võimalik uurida eraldi ja seda tehaksegi.

Igasuguse uurimustöö läbiviimisel tekib küsimusi, millele vastuste saamiseks ei piisa vaid nähtuse üle mõtisklemisest, vaid mis eeldavad lahenduste otsimist mingist sellel eesmärgil koostatud uurimisobjektist. Tõlkeloo uurimisel on selliseks uurimisobjektiks tõlkedokumentid, mis on tõlked kui dokumendid või dokumendid tõlgete kohta. Seetõttu rõhutabki Pym ühe tõlkeloolise uurimuse tähtsa osana bibliograafiliste nimekirjade koostamist. Bibliograafiatesse kaasatakse andmed avaldatud kirjalike trükidokumentide kohta ehk siis selle kohta, mida on tõlgitud ja millal on need ilmunud. Bibliograafiliste loendite koostamiseks toob Pym kaks lähenemisviisi, millest kummalgi on omad eelised, kuid mis samas ei ole üksteist välistavad. Esimese lähenemise puhul, mida Pym nimetab reduktiivseks või deduktiivseks meetodiks, alustatakse pikematest nimestikest, mida uurimuse erihuvidest ja eesmärkidest lähtuvalt lühemateks kohandatakse. Teise meetodi puhul liigutakse väiksemalt suuremale, alustatakse väikese ala kaardistamisest ja seejärel kasvatatakse uurimisobjekti järk-järgult laiaulatuslikumaks. Seda nimetab Pym induktiivseks meetodiks. Mõlemaid meetodeid saab kasutada nimekirjade koostamiseks

selle kohta, mida on tõlgitud, kuid samu põhimõtteid võib rakendada ka muudel tõlkega seotud aladel nagu tõlkijate nimestikud, tõlgete avaldamiskohtade loendid jm (Pym 1998: 38).

Bibliograafiate olulisust on rõhutanud ka Lieven D'hulst, kes ütleb, et bibliograafiad on kasulikud mitte ainult selleks, et saada infot selle kohta, mida on tõlgitud, vaid ka selle kohta, mida on tõlgete kohta kirjutatud. Näiteks milliseid tõlkimisega seotud žanreid nagu saatesõnad, kriitika, tõkeloolised tööd, tõlketeooria jms kultuuris harrastakse ning milline on nende žanrite vastastikune seos ja hierarhia. Sellise lähenemise abil võib teha uusi avastusi isegi iga nurga alt läbiuuritud kultuurides. (D'hulst 2001: 25–26)

Eestis on teoreetikute tõkeloo koostamise vajadust rõhutanud Peeter Torop, kes on arvestusega, et tõkeloo puhul on tegemist samaaegselt nii iseseisva kui mitmete erinevate uurimissuundadega nagu sotsioloogia, kirjanduslugu, kirjandussuhted jpt seotud distsipliiniga, välja pakkunud neljast põhikomponendist koosneva tõkeloo koostamise programmi (Torop 1999: 44). Torop rõhutab, et kuigi traditsiooniline tõkelugu on oma ideaaliks pidanud mitmekordset diakrooniat, tuleb silmas pidada, et tõkelugu ei ole pelgalt diakroonia, vaid ka sünkroonia ning akroonia valdkond (Torop 2002b: 195–196). Seega peaks tema arvates ühtne ja terviklik tõkelugu silmas pidama järgmisi aspekte:

- 1) tõlkija ja tõlkemeetod (teoreetiline aspekt);
- 2) tõlketegevus, tõlke funktsioonid ja mõtted tõlkimisest (retseptiivne aspekt);
- 3) tõlke ontoloogia, traditsioon ja tõlkeprotsess (evolutsiooniline aspekt);
- 4) tõlge ja kultuurilooline protsess (kultuurilooline aspekt). (Torop 1999: 45–46)

Käesoleva magistritöö seiskohalt on kõige huvipakkuvam eelkõige tõkeloo retseptiivne tahk, mis hõlmab tõlke kultuuristaatuse, tõlgete vastuvõtu ja ühiskondliku kultuuripoliitikaga seonduvaid küsimusi. Torop usub, et tõlgete kultuuriväärtus seondub nende võimega osaleda tõlkiva kirjanduse probleemide lahendamises ning tõlgete üheks oluliseks ülesandeks ongi kunstikogemuse, uue temaatika, väljendusvahendite jms rakendamine. Seetõttu on retseptiivse aspekti uurimise juures keskne tõlketeksti ja kirjanduskultuuri kokkupuutealade vaatlemine. Selles protsessis on eritletavad järgmised põhiprobleemid:

1) Kirjanduslik orientatsioon: see on tõlkegevuse tekstiväliseks taustaks, kusjuures kirjanduse erinevatel arenguperioodidel võib rääkida orientatsioonist teatavale ajaloolis-kultuurilisele ajastule või konkreetsele väliskirjandusele, millega seoses on oluline ka võõrkeelte levik ja prestiiž antud kultuuris. Kõige tavalisemaks lähenemisvõimaluseks kirjanduslikule orientatsioonile on väliskirjanduse koosseisu kirjeldamine mingil kindlal ajaperioodil.

2) Statistilis-sotsioloogilised probleemid, mis tõlkeloos seostuvad ennekõike tõlgete avaldamisega. Siinkohal on olulised statistilised andmed, mis näitavad ära algupärase ja tõlkekirjanduse vahekorra ehk teisisõnu tõlgete hulga kirjanduslikus kommunikatsioonis, kusjuures oluline on ka silmas pidada tõlgete ilmumiskohta (omaette raamatud, kogumikud, perioodika) ja -viisi (tiraazid, reklaam).

3) Retseptiivsed ja kriitilised materjalid: nende hulka kuuluvad kõik väliskirjandust ja -kultuuri puudutavad materjalid (ajaloo- ja kirjandusloo õpikud, ülevaated, artiklid jne), samuti kirjandussuhete käsitletused, kriitika – seega kõik kirjanduskultuuri tekstid, mis võimaldavad kindlaks teha tõlke koha kirjanduskultuuris, tõlke kultuurinormi, rekonstrueerida keskmise lugeja. Sellise materjali olemasolu ja iseloom näitavad tõlke osatähtsust lugejamälus, aga ka aktuaalsust kultuuri jaoks tervikuna.

4) Tõlkegevus: tõlkeloos puututakse sageli kokku asjaoluga, et napib andmeid nii algteksti autori kui ka tõlke autori kohta. Tõlkegevuse aktiveerumise ja kutseliste tõlkijate tekkimise tõttu saab tõlkegevust hinnata retseptiivsest aspekti silmas pidades väliste andmete põhjal, näiteks tõlkijate professionaalsuse (pidevad tõlkijad) – mitteprofessionaalsuse (juhuslikud tõlkijad) teljel. Samuti saab vaadelda tõlkijate spetsialiseeritust (nt ainult ühest keelest tõlkijad vs mitmest keelest tõlkijad, ühele autorile/perioodile vms spetsialiseerunud tõlkijad vs nn kõigetõlkijad jne). Selle teabe abil saab esialgse pildi kultuuri tõlketaseme ja tõlkija staatuse kohta selles kultuuris. (Torop 1999: 54–56)

Peeter Torop on juhtinud tähelepanu asjaolule, et kuigi ka tõlkimist ennast võib käsitleda retseptsioonina, on samuti võimalik asetada see laiemasse kultuurilisse konteksti ning rääkida tõlkest ja retseptsioonist. Torop ütleb: „Tõlge on seestpoolt vaadatuna kirjanduse ja kultuuri retseptsiooni ruum, mis võib olla tõlkija poolt teadlikult korrastatud, intuiitselt

kujundatud või erinevatel põhjustel juhuse hoolde jäetud“. (Torop 1999: 20) Samas ei pruugi kirjandusteose tõlge olla vaid kirjanduse tõlge, vaid ka kultuuri tõlge, sest tõlge on retseptisoon ka mitmete väliste tunnuste poolest ja seda eelkõige osana suuremast tervikust. Näiteks peegeldab kultuuripoliitikas ja tõlketevuses mingile rahvuskirjandusele orienteerumine selle retseptisiooni rahvuskultuuri tasemel. Vaadeldes tõlget kui retseptisiooni, saame vajaliku andmestiku kätte vaid originaal- ja tõlketeksti omavahel võrreldes. Samas on see vaid retseptisiooni üks aspekt, sest tõlge ei toimi üheski kultuuris mitte kunagi üksinda (*ibid*: 21). Kirjanduslik kommunikatsioon piirub harva ahelaga autor-teos-lugeja, vaid areneb edasi kirjandusliku metakommunikatsioonina, sest lugeja ei ole ainuüksi subjekt, kuhu kirjandus hääbub, vaid aktiivne osaleja kirjandusprotsessis koguni sel määral, et ta võib temani jõudnud teksti põhjal luua uue metateksti (*ibid*: 36).

Esimeste seas Euroopas rõhutasid lugeja rolli olulisust kirjandusprotsessis Konstanzi ülikooli ümber koondunud teoreetikud, kes hakkasid lähemalt tegelema lugemise ja teksti vastuvõtuga seotud küsimustega. Robert Holub leiab oma raamatus „Reception Theory. A critical introduction“, et retseptisiooniteooria tekkele võisid kaasa aidata ka poliitikas toimunud muutused, eelkõige liberalismi ja individualismi esiletõus, mis leidsid vastukajasisid ka akadeemilistes ringkondades. Holub kinnitab, et retseptisiooniteooria, mis vastandus positivistlikule faktitäpsusele ja objektiivsuse taotlusele, tõi kaasa üldise muutuse kaasaegses kirjanduskriitilises paradigmas, nimetades uut lähenemist suisa revolutsiooniliseks. Retseptisiooniteooria üheks alusepanijaks loetakse Hans Robert Jaussi, kes 1960ndate viimastest aastatest alates avaldas rea kirjandusajalugu ja kirjanduse vastuvõttu käsitlevaid artikleid. Kui varasemalt keskenduti kirjandusloos eelkõige tekstidele ja nende autoritele, siis uus lähenemine tõi kirjandusprotsessi fookusesse lugeja ja tema kogemuse. Jaussi teooria vaatlleb kirjandust teksti tarbija ehk lugeja vaatepunktist ning suhtub kirjandusse kui loomingut ja selle vastuvõttu põhjuslikult seostavasse protsessi. (Holub 1984: 1–10, 57). Jaussi sõnutsi omandavad nii kirjandus kui kunst protsessilise ajaloolise väärtuse, kui loomingut jada ei vahendata mitte ainult nende tegija, vaid ka neid tarbiva subjekti kaudu, see tähendab autori ja publiku suhtluse läbi (Jauss 1982: 15). Jauss rõhutab, et lugemisprotsessis mängivad olulist rolli ka lugeja varasemad kogemused, teadmised ja maailmavaade, mis kõik mõjutavad tema sotsiaalset käitumist. Jauss nimetab seda lugeja ootuste horisondiks, mille alusel lugejad loetud teoseid mõistavad ja hindavad (*ibid*: 39). Ootuste horisont on tihedalt seotud ajaloolise

situatsiooniga ja võib aja jooksul muutuda, mistõttu kirjandusloo uurimisel tasub vaadelda ka metatekstides väljenduvaid lugejate maitseotsuseid.

Jaussi kolleeg, samuti Konstanzi koolkonda kuuluv teoreetik Wolfgang Iser väidab, et kirjanduses toimub tähenduse loomine läbi lugeja osaluse. Iser ütleb, et kirjandusteosel on kaks poolust, mida ta nimetab kunstiliseks ja esteetiliseks. Kunstiline poolus on seotud autori loodud tekstiga ja esteetiline selle konkretiseeringuga, mida teeb lugeja. Sellest polariseeringust saab järeldada, et kirjandusteos ei saa olla täiesti identne ei tekstiga ega ka selle konkretiseeringuga, vaid asetseb tegelikult nende kahe vahel. Iser ütleb: „Teos on enam kui tekst, sest tekst saab elavaks alles siis, kui ta on konkretiseeritud, pealegi ei ole konkretiseering mingil juhul sõltumatu lugeja individuaalsest soodumusest /.../ Teos tekib teksti ja lugeja ühildumise tulemusena.“ (Iser 1990: 2090–2091)

Niisiis ei ole teksti vastuvõtja ainult passiivne vaatleja, vaid lugejast endast saab kultuuritegija ja autor, kes on loonud kellegi teise teksti põhjal oma teksti, seega metateksti (Torop 1999: 23). Samuti võib öelda, et kirjandusteos omandab oma positsiooni vastuvõtvas kultuuris just lugemise kaudu, selle läbi, mida lugejad oma metatekstides konkreetse raamatu kohta öelnud on. Teosed luuakse nägemiseks kinnitab Rein Veidemann (2002: 125) Roland Barthesi tsiteerides. Kriitika ja arvustused, olgu need siis negatiivsed või positiivsed, on igal juhul teose võimenduseks kultuuris.

Teose kohta kirjutatud arvustuslikes metatekstides avaldatud kriitika on alati seotud kirjanduse lugemisega. Seega moodustavad sellised kriitilised tekstid osa kirjanduse vastuvõturuumist. Ümbritseva kontekstita on keeruline teksti adekvaatselt mõista. Iga teos on tekstina küll tervik, kuid samas on see tervik arengule ja muundumistele avatud. Metatekstit tulenevadki algteksti avatusest. Erinevate tekstide avatuse määr ja viis on erinevad. Mõned tekstid paeluvad lugejat enam kui teised, kusjuures see paeluvus ei pruugi olla lõpuni seletatav või põhjendatav. Tekst avaneb konteksti taustal, sest need kaks suhestuvad omavahel dialoogiliselt. Metatekstuaalne kirjanduslik diskursus peegeldab nii kirjandust kui vastuvõtva kultuuriruumi (Veidemann 2000: 72–78). Niisiis on tõlkekirjanduse retseptsioon tõlkekriitikas osaks vastuvõtva kultuuri laiemast kontekstist ning tõlkeloo retseptiivse tahu uurimise konteksti moodustab kogu tekstiloomeline tegevus kultuuris ning seosed erinevate tekstide vahel.

Peeter Torop (2002: 195) leiab, et tõkeloo uurimisel saab eristada selle eksplitsiitset ja implitsiitset aspekti. Tõkeloo eksplitsiitse aspekti moodustavad nii tõlkijate ja kriitikute tõlketeoreetiliste põhimõtete ajalugu kui ka tõlgitud autorite ja teoste ajalugu. Implitsiitne tahk põhineb tõlgete endi ehk tõlkijate töömeetodite tuvastamisel ning tüpologiseerimisel. Tuginedes seisukohale, et samamoodi nagu kirjanduslugu koosneb ka tõkelugu kahest põhiosast, tõlketekstidest ja tõlkegevust ning tõlkekirjandust kui kirjandusliiki peegeldavatest mõtetest (Torop 1999: 45), võib tõkelooliseks uurimisobjektiks pidada nii tõlkeid kui ka tõlgete kohta kirjutatud metatekste.

Torop leiab, et metatekstide (olgu need siis tõlgete kommentaarid, kriitika, algteksti autorit tutvustavad kirjutised vms) uurimine on oluline mitte ainult tõkeloolisest aspektist, vaid kogu tõlkekultuuri seisukohalt, sest nn järellugemine tagab kirjandusteose lülitumise kultuuri (*ibid*: 37). Tõlgete kommenteerituse aste on tõlkekultuuri taseme oluline tunnus, sest selle taga peitub tõlgete ajalooline mõtestamine, tõlketraditsioonide tutvustamine (*ibid*: 70). Metatekstidest sõltub tõlke funktsioneerimise viis antud kultuuris (*ibid*: 53). Just tõlget käsitlevate metatekstide uurimise kaudu saab luua ülevaate sellest, kuivõrd teadvustatakse kultuuris tõlkimisega seonduvaid küsimusi: kas tõlkimisele pööratakse tähelepanu ja kui palju seda tehakse, kas tõlkimist peetakse oluliseks, kas tõlkija ja tema töö on metatekstides nähtaval kohal, kas pööratakse tähelepanu tõlkemeetoditele jms. Metatekstid osutuvad tõlketeksti järelväljaandeks, sest määravad ära selle retseptsiooni lugejate seas (*ibid*: 68).

2. HISPAANIA KIRJANDUSPILDI MITMEKESISUS JA HISPANISTIKA ARENG EESTIS

2.1 Hispaania keeleline ja kultuuriline mitmekesisus

Hispaania keel on tänapäeval üks suurima kõnelejate arvuga keeli maailmas. XXI sajandil on hispaaniakeelne kultuur maailmas aina tugevamalt oma pead tõstnud. „Uue aastatuhande alguseks on hispaaniakeelne kultuur tänapäeva maailmas üks tähtsamaid ja elujõulisemaid. Sisus või vormis on ta jõudnud igasse maailmajakku ning andnud väga olulise panuse kogu inimkonna kultuuri,“ kirjutab filoloogidoktor Salvador Santa Puche (2001: 2562). Hispaanias, riigis, mis oma keele Uue Maailma vallutamise käigus edukalt laia ilma eksportis, elavad tavaeestlaste seas levinud arusaamade järgi hispaanlased, kes kõnelevad hispaania keelt. Tegelikult on tänapäeva Hispaania märkimisväärsete regionaalsete eripäradega väga mitmekesine riik, mille kultuuripilti rikastab põnev ja pikk ajalugu. Sama kirev ja varjundirikas nagu hispaaniakeelne kultuuripilt maailmas on ka Hispaania enda oma, mis põimib paljusid omavahel seotud ja üksteist mõjutavad kultuure ja keeli.

Hispaania praeguse riigikorralduse aluseks on 1978. aasta põhiseadus, mille tulemusel kehtestati seitsmeteist autonoomset piirkonda (Fusi Aizpurúa 2000: 47). Peale hispaania ehk kastiilia keele (*español* ehk *castellano*), mis on ametlikuks riigikeeleks kogu Hispaania territooriumil ja emakeeleks valdavale enamikule elanikkonnast, on riigi osades autonoomsetes piirkondades kasutusel veel teisedki ametliku kaaskeele staatuses olevad keeled. Nendeks keelteks on galeegi keel (*galego*), mida räägitakse Galicias, baski (*euskara*) keel Baskimaal ja Navarras ning katalaani (*catalá*), mida räägitakse Kataloonias, Baleaari saartel ja Valencias, kus selle teisendeid nimetatakse vastavalt baleaari (*balear*) ja valencia (*valenciano*) keelteks. 2010. aastal lisandus ametlike kaaskeelte hulka Kataloonias ka araani keelt (*aranés*). Kõige eripärasem ametlikest keeltest on baski keel, mis erinevalt kastiilia, galeegi ja katalaani keeltest ei kuulu ühisest ladina tüvest pärinevate romaani keelte hulka, vaid on isolaat, st keel, mille puhul „ei ole suudetud veenvalt tõestada tema sugulust ühegi tänapäeval tuntud keelega“ (Soosaar 2002: 366). Galeegi ja kataloonia keeled arenesid nagu kastiilia keelgi välja ladina dialektidest ja muutusid omaette keelteks,

mis kandsid oma kultuuritraditsioone ja kirjandust. Frankistliku diktatuuri ajal (1936–1975), mil toimus tugev võimu tsentraliseerimine, kultuuri ühtlustamine ja kehtestati tsensuur kõige nn ühtset Hispaaniat ohustava üle, olid peale kastiilia keele keelatud kõik praegused ametlikud kaaskeeled ja samuti regionaalsed kultuuriilmingud. Mis tahes rahvuslikke eristumisi ning poolsaare mistahes perifeersest piirkonnast lähtunud õigusenõudmisi peeti suisa kuritegelikeks (Casas Vales, Talvet 2002: 512).

Diktatuuri alt pääsenud demokraatliku riigi uus, 1978. aasta põhiseadus kinnitas Hispaania riiklikku ühtsust kõigi hispaanlaste ühise kodumaana, kuid tunnustas ühtlasi selle moodustavate „rahvuste ja piirkondade õigust autonoomiale“, rõhutades nende kõigi võrdsust. Konstitutsiooniga loodi nn autonoomiate riik (*el estado de las autonomías*). Tegemist oli teatud mõttes püüdega ühildada Hispaania mitu reaalsust: ühelt poolt XX sajandi esimestel kümnenditel konsolideerunud visioon Hispaaniast kui ajaloolisest sidusast ühise keele ja ühtse vaimuga rahvusriigist, millele teisalt vastanduvad end hispaaniakeelset keskvõimust keeleliselt ja kultuuriliselt erinevana määratlevad perifeersed rahvused ja regionalismid (Fusi Aizpurúa 2000: 32). Huvitav on seejuures, et mõlemad suundumused tekkisid üleelmise sajandivahetuse paiku, olles ühelt poolt kantud rahvusliku identiteedi otsingud kaasa toonud romantismi vaimust ja teisalt ajendatuina Hispaania enda siseriiklikest ja impeeriumi lagunemisest tingitud probleemidest, mis süvendasid vajadust uue enesemääratlemise järele (Inman Fox 2005: 21).

Just sel ajal hakati Hispaania intellektuaalide ringis sügavamalt arutlema Hispaania olemuse teemal. Tegelikult on see debatt, milles ristuvad vastandlikud arusaamad ja seisukohad, ikka veel avatud ja Hispaania rahvusliku enesemääratluse otsingud käivad tänapäevani. Ühelt poolt viis soov määratleda „hispaania vaimu“ selle samastamiseni kõige kastiiliapärasega, otsides Hispaania olemuse väljendust Kastiilia avaratest maastikest ja selle ajaloost (Inman Fox 2005: 34). Selle ka nn Hispaania probleemi nime all tuntud käsitle alusepanijaiks peetakse kuulsat 1898. aasta kirjanduspõlvkonda (*Generación de 98*), kuhu kuulusid paradoksaalselt just mitmed perifeersetest piirkondadest pärit haritlased nagu Miguel de Unamuno, Pío Baroja (baskid), Azorín (Valenciast), Antonio Machado (andaluuslane) ja mingil määral ka Ramón Valle Inclán (galeeg) (Fusi Aizpurúa 2000: 34). Sellele sekundeerib käsitus nn kahest Hispaaniast, mille abil püütakse kirjeldada riigi pingete- ja konfliktiderohket ajalugu, mida iseloomustavad pidevad vastandumised küll vana ja uue, traditsioonide ja progressi, konservatiivse ja liberaalse vahel (Gies 1999: 3).

Üks selle duaalsuse avaldumisvorme on ka vastandumine (Kastiilia-keskse) tsentralistliku ideoloogia ja selle administratsiooni ning perifeersete rahvusluse vahel. XIX sajandi lõpukümnenditel tekkinud poliitilis-kultuurilised rahvusliikumised Kataloonias ja Baskimaal olid ajendatud peamiselt toleaeegsest tööstus- ja majanduskasvust, millega kaasnes tugeva linnakesklassi kujunemine Barcelonas ja Bilbaos. Majanduslikult vähem arenenud Galicia rahvuslik ärkamine, mis leidis selleks põhjenduse peamiselt Galicia rahvakultuuris, galeegi keele kasutamises kirjakeelena ning galeegide väidetavas keldi päritolus, toimus mõnevõrra hiljem, XX sajandi alguskümnenditel (Inman Fox 1999: 22).

Kuni XX sajandi keskpaigani koostatud Hispaania ajaloo käsitlused rõhutavad Kastiilia rolli kesksena Hispaania riikliku ja kultuurilise ühtsuse kujundamisel. Kastiilia keele domineerimise ajaloolised põhjused ulatuvad tagasi keskaega, kui Kastiilia kuningas Alfonso X hakkas soodustama kastiilia keele laiemat kasutamist kirja- ja kultuurikeelena (Ríos-Font 2004: 15). Kastiilia keele prestiiž tõusis nii ühiskondlikus kui kirjanduslikus sfääris oluliselt Karl V võimuloleku ajal ka teistes piirkondades ja see kujunes juhtivaks võimu- ja vaimukeeleks Hispaanias ning kujunes välja iseloomulikuks kastiilia vaim, mille parimaks avaldumisvormiks sai kirjandus (Inman Fox 2005: 29). Kastiilia keskse Hispaania kirjanduse ja kultuuri õitseajaks on umbes kaks aastasada kestnud Kuldsajand (*Siglo de Oro*), mida üldjoontes piiritletak aastatega 1500–1681 (Ward 1978: 545). See on aeg, millest Hispaania kultuur ammutab oma rahvusliku olemuse (Inman Fox 2005: 28–29). Hispaania kuldajastu kirjanduslik pärand, kui kasutada Jüri Talveti sõnu, on „tulvil suuri kirjanikke ja teoseid, mille kuuluvuses maailmakirjandusse ei ole – vähemalt romantismist meie päevini – kaheldud.“ (1995: 355). Sellest ajastus pärineb ka Hispaania kirjanduse kõige tuntum ja hinnatuim teos: Miguel Cervantes Saavedra „Teravmeelne hidalgo Don Quijote de La Manchast“ (*El ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha*), mille esimene osa avaldati 1605. ja teine 1615. aastal.

Hispaania rahvusliku ajalookäsitluse kohaselt oli just Kastiilia see, mis kirjanduslikul ja kultuurilisel kuldajastul Hispaanias ajalooliselt ja ühiskondlikult tooni andis, sest katalaani ja galeegi keelepiirkondades järgnes keskaegsele kirjanduslikule ja kultuurilisele õitsengule ligi kolm sajandit kestnud tagasimineku, omakeelse kirjanduse lahustumine Kastiilia kultuuris (Talvet 1995: 353). Pisut teistsugune pilt avaneb ajalooliselt dialektideks killustunud ning juba keskajast alates nii sotsiaalselt kui geograafiliselt piiratud kasutusega baski keele puhul, mis kirjasõnas tekkis XVI sajandil, mistõttu puudub sel

keskaegne kirjanduslik kuldajastu. Baski klassikalise kirjanduse silmapaistvamaks perioodiks võib lugeda pigem XVII sajandit, mil Laborti piirkonnas arenes viljakas luule- ja proosalooming, mis on suuresti mõjutanud tänapäeva baski keele normeeritud vormi, erinevaid dialekte ühendavat *euskara batua*'t (Sarasola 2000: 380).

Hierarhiline ajalookäsitlus ei ole loomulikult meelepärane regionaalsetele autonoomiatele, kelle nägemuses tuleks otsida horisontaalsemat lähenemist, mis arvestab rohkem Hispaania vähemusrahvustega. Samas peab märkima, et Hispaania riikliku tsentraliseerituse vastaseid rahvusliikumisi ja Hispaania riigikeskset rahvuslust ei saa mõista üksteisest eraldiseisvate nähtustena, vaid need on ühise sotsiaalse dünaamika osisteks (Ucelay da Cal 1995: 32). Pigem on tegemist perifeeriade tahtega leida riigis, mis on tunnustanud oma kultuurilist mitmekesisust põhiseaduslikult, reaalselt tunnustust oma kultuurilisele, keelelisele ja ajaloolisele eripärale. Hispaanialikkuse mõiste on muutunud – hispaanlaste identiteet pole mustvalge ning katalaani, galeegi ja baski rahvusvähemuste identiteet ei tarvitse selgelt eristuda nende riiklikust eneseteadvusest. Katalaan võib end määratleda katalaanina, bask baskina, galeeg galeegina ning samas ei pruugi see olla vähimakski takistuseks tunda end samal ajal hispaanlasena (Vaquer i Fanés 2008).

Vaatamata juba XX sajandi keskpaiku perifeersetest kultuuripiirkondades kõlama hakanud hüüetele, mis rõhutavad vajadust horisontaalsema ja homogeensema kultuurilise ja kirjandusliku historiograafia järele, on Hispaania kirjanduspildis veel ka tänapäeval domineerivaks hispaaniakeelne kirjandus (Madrenas Tinoco, Ribera Llopis 2006: 180). Kuigi alati on leidunud baski, galeegi või katalaani autoreid, kes kirjutavad hispaania keeles, on viimaste paari aastakümne jooksul oluliselt kasvanud nende Hispaania väikerahvaste hulgast pärit kirjanike arv, kes eelistavad oma loomingus emakeelt. Samas on neil raske hispaania keele vahenduseta perifeersest seisundist väljuda, sest paradigma ei ole muutunud. Galeegi kirjandusteoreetik ja luuletaja Arturo Casas märgib, et väljaspool juriidilist ja põhiseaduslikku alust juhib olukorda hiiglaslik ajalooline inert, mille ohjamiseks oleks vajalik suurem riiklik tahe, mis praegu on veel vähene. Samuti ei toeta praegune kultuuriline projektsioon riigist väljapoole tasakaalu Hispaania riiklike keelte vahel. Jätkuvalt on määravaks tendents kirjeldada ibeeria rahvaste kirjandusprotsessi poolsaare kõige mahukama, kastiilia- ehk hispaaniakeelse kirjanduse, mudelist lähtudes (Casas Vales, Talvet 2002: 510–512). Samuti on kultuuridevaheline dialoog nõrk perifeersete keelte omavahelises suhtluses. Kultuuri ja kirjandusvahetus Galicia, Baskimaa

ja Kataloonia vahel on tagasihoidlik ning kuni viimase ajani on olnud vähe otsetõlkeid ühest vähemuskeelest teise. Kommunikatsioon perifeeriate vahel toimib hispaania keele kaudu, mis on erinevate keelealade kõnelejaid ühendavaks teguriks (Casas 2000:64).

Galicia A Coruña ülikooli professor Olivia Rodríguez González kirjutab uurimuses katalaani ja galeegi kirjanduste positsioonist Hispaania ja Euroopa kirjandussüsteemis, et kui vähemuste kirjandused soovivad leida kõlapinda Euroopas, tuleb kõigepealt see leida Hispaania siseselt. Ilma riigita rahvaste või jagatud riigiga rahvaste kirjandustel on raske leida otseteed Euroopa kirjanduskaanonisse pääsemiseks. Seetõttu on Hispaania-suguses multikultuurses riigis oluline ka see, mida iga vähemuskirjandus ise teeb enda otseseks tutvustamiseks väljaspool riigipiire. Teisalt on hispaania keel, mida maailmas räägib peaaegu 400 miljonit inimest, ka Hispaania väikekirjanduste eeliseks. Hispaania keelde tõlgitud vähemusautorite teosed leiavad suurema tõenäosusega maailmas kõlapinda, kuna potentsiaalseid lugejaid on niivõrd palju rohkem. Seega moodustab hispaania keel suurepärase platvormi, mille abil end laiemale publikuni viia. (Rodríguez González 2006: 170–174)

Niisiis domineerib Hispaania kirjandussüsteemi keskmes tänapäevalgi hispaaniakeelne looming, millele sekundeerivad aina enam pead tõstvad regionaalsete keelte kirjandused. Tänapäeva Hispaania on multikultuurne ühiskond, mis sellegipoolest näeb end kõigi oma erinevate osade summana, ühendades nii nägemuse ühtsest Hispaaniast kui erinevate regioonide iseseisvad kultuuriilmingud (Gies 1999: 6).

2.2 Hispanistika areng Eestis

Kuigi Hispaania ja Eesti diplomaatide omavahelistel kohtumistel armastatakse rõhutada, et hoolimata asukohast Euroopa eri otstes, on Hispaania ja Eesti olnud alati suured sõbrad ja liitlased, on tegelikult riikidevahelised suhted poliitilisel ja diplomaatilisel tasemel olnud kuni XX sajandi lõpuni piiratud, mistõttu on ka kultuurilised kontaktid jäänud mõnevõrra ebajärjekindlaiks, sõltudes siinmail väikse rühma hispaania keele ja kultuuri entusiastide pühendumisest. Seega on eestlaste teadmised Hispaania kultuurist veel üpris lünklikud ja meieni on jõudnud vaid killud selle rikka ajalooga riigi kultuurist ja kirjandusest. Nii on Eestis visad kaduma Hispaaniat sümboliseerivad stereotüüpsed kultuurimärgid nagu

flamenko ja härjavõitlus ning Hispaania kirjanduse võrdkujuks on jäänud Cervantese loodud kurva kuju rüütel Don Quijote. Peale taasiseseisvumist, kui kadusid väljaspool Nõukogude Liitu reisimist takistanud piirangud ja asuti tuhinaga läänemaailma avastama, kujunes Hispaaniast ja selle territooriumi alla kuuluvatest Kanaaride ja Baleaaride saarestikest tänu soodsatele kliimaoludele eestlaste seas populaarne turismireiside sihtpunkt. See asjaolu on ilmselt ka üks faktor, mis on aidanud kasvatada huvi hispaania keele ja kultuuri vastu. Sümbolsest on ka Eesti hispanistika arengus mänginud olulist rolli just reisimine: 1913. aastal külastas Hispaaniat Friedebert Tuglas, kelle hilisem sellekohane teos „Teekond Hispaania“ (1918) toona ka Eesti kultuurielus palju tähelepanu äratas, avades paljude toonaste kultuuritegelaste ees täiesti uue, lumitava maailma (Talvet 1995: 13).

Hispaania kultuur ja kirjandus jäid eestlaste jaoks tükiks ajaks kaugeks ning võrreldes teiste kultuuride retseptsiooniga ei mänginud hispanistika Eesti kultuuriloo kujunemise algusaegadel selles kuigi tähtsat rolli. Juba mainitud geograafilistele põhjustele lisanduvad siia loomulikult ka ajaloolised põhjused, mida rõhutab siinse hispanistika kujunemislugu kirjeldades ka Eesti üks autoriteetsemaid hispaania kultuuri ja kirjanduse asjatundjaid Jüri Talvet (1995: 11). Tema sõnul tuli Eesti rahvuskultuuril, mille tärkamine jääb eelmise sajandivahetuse kanti, enne läbi teha küpsemisperiood, mis võimaldaks tal tasapisi hakata uurima ka kaugemale jäävaid kultuuriruumide. Esimese Eesti Vabariigi ajal jäid Hispaania kultuur ja kirjandus teiste Lääne-Euroopa omadega võrreldes tahaplaanile, pigem keskenduti inglise ja prantsuse kultuuriruumidele, mille kõrval jäid püsima ka juba ajalooliselt olulised vene ja saksa mõjud. Seega on hispanistika Eestis ajaloolisest vaatepunktist suhteliselt uus nähtus, piirdudes enamasti XX sajandiga, mis arvestades Eesti rahvuskultuuri noorust on ka üpris loomulik.

Tartu Ülikooli maailmakirjanduse professori Jüri Talveti rolli hispaaniakeelse maailma vahendamisel Eestis ja siinse hispanistika arendamisel on raske ülehinnata. Ülo Tonts (1995) on teda nimetanud Eesti esimeseks tõsiseks ja tõeliseks hispanistiksi. Jüri Talvet on eestindanud nii mitmete oluliste Hispaania autorite nagu Francisco de Quevedo, Baltasar Graciáni, Salvador Espriu ja Vicente Aleixandre kui Ladina-Ameerika kirjanike nagu Gabriel García Márqueze, Mario Vargas Llosa ja Juan Rulfo loomingut. Lisaks viljakale tõlketööle on tema sulest ilmunud arvukalt põhjalikke käsitusi ja artikleid Hispaania kirjanduse ja kultuuri kohta, millest osad on koondatud ka essee- ja artiklikogumikesse

„Hispaania vaim“ (1995) ja „Tõrjumatu äär“ (2005). Samuti on paljud teiste tõlkijate eestindatud teosed varustatud Jüri Talveti tuumakate saatesõnadega, milles tõuseb Hispaania kirjandusloo põhjalike teadmiste kõrval esile ka lähenemine vastavatele teemadele maailmakirjanduslikult seisukohalt. Samuti on ta oma kirjutistes tähelepanu pööranud eelmises alapunktis viidatud Hispaania kirjandus- ja kultuuripildi mitmekesisusele, avaldades kirjutisi katalaani ja galeegi kirjandusest ja aidates nii avardada siinse publiku teadmisi Hispaania kirjanduse mitmepalgelisusest. Just tänu Talveti tegevusele avati 1992. aastal Tartu Ülikoolis esmakordselt Baltimaades hispaania filoloogia eriala, mille lõpetajate hulgast on praeguseks tulnud mitmeid, kes õpetamise, tõlkimise või teadustööde kaudu siinse hispanistika edendamisse panustavad.

Nagu paljude teiste kultuuride ja kirjanduste retseptsioonide puhul Eestis on ka hispanistika algusaegadest olnud probleemiks napp arv keeletundjaid, kel oleks oskusi, aega, aga ka tahtmist kirjanduse tõlkimise kaudu hispaania kultuuri eestlastele lähendada. Seetõttu tehti esimesed tõlked Hispaania kirjandusest kolmandate, eelkõige saksa ja vene, keelte vahendusel. Näiteks leidub Johannes Aaviku raamatusarjas „Katsed ja näited“ (1915–1920) tõlkenäiteid hispaania naturalistide Emilia Pardo Bazáni ja Vicente Blasco Ibáñeze loomingust. Esimeste hispaania keelest tehtud otsetõlke autoriks on 1895. aastal Viljandimaal sauniku pojana sündinud ja 1930ndatel aastatel tõlketegevust alustanud Aleks Sepp, kelle esimesed raamatutõlked olid tehtud prantsuse keelest. 1934. aastal avaldati tema otsetõlge Blasco Ibáñeze romaanist „Neetud maa“ (*La barraca*) (EKL 2000: 523). Blasco Ibáñeze kostumbristlike varjunditega nn Hispaania legendi (härjad, vägivald, rahva pimedus jms) ekspluateeriv looming, mida praegusel ajal enam nii kõrgelt ei hinnata, oli tema kaasajal äärmiselt populaarne, mistõttu ei ole üllatav, et tema teosed ka Eesti tõlkijate hulgas tähelepanu pälvisid (Talvet 1995: 14). Aleks Sepp tõlkis hiljem veel kaks Blasco Ibáñeze teost, samuti eestindas ta veel hispaania keelest José María Carretero, Benito Pérez Galdósi ja Miguel Ángel Asturiase loomingut (EKL 2000: 523).

Oluliseks tähiseks Hispaania kirjanduse eestindamise ajaloos on 1939. ja 1940. aasta, mil Eesti Kirjanduse Seltsi publikatsioonina avaldati kahes jaos Miguel de Cervantese maailmakirjanduse suurteose „Don Quijote“ esimene osa Aita Kurfeldti tõlkes. Juba varasemalt oli siinmail avaldatud mitmeid oluliste mugandustega „Don Quijote“ lühitõlkeid, näiteks 1900. aastal ilmunud Eduard Bornhöe vabatõlge ja 1920. aastal avaldatud Gustave Doré illustratsioonidega variant. Aita Kurfeldt, kes oli Cervantese elu ja

loomingu juurde sattunud silmapaistva latinisti ja romanisti Karl Reitavi õhutusel, oli 1934. aastal avaldanud kirjaniku kohta ulatusliku monograafia (Talvet 2001: 20). Erakordselt mitmekülgse tõlkija ja hea keeletundjana ei piirdunud Aita Kurfeldt üksnes hispaania- ja portugali keelsete teoste eestindamisega, vaid tõlkis ka vene ja prantsuse kirjandust. Samuti oli ta üks esimesi, kes hakkas oma tõlkeid varustama korralike saatesõnadega. Hispaania kirjandusest on tänu Aita Kurfeldtile eesti lugejal võimalik emakeeles nautida selliseid teoseid nagu, Pío Baroja „Tee täiusele“ (*Camino a la perfección*, e.k 1938) ja Ramón Valle-Incláni „Türann Banderas“ (*Tirano Banderas*, e.k 1968) ja Benito Pérez Galdosi „Osatu“ (*La desheredada*, e.k 1979) (Talvet 2001: 20).

Teine maailmasõda ja sellele järgnenud nõukogude okupatsioon tõid kaasa ka tugeva ideoloogilise kontrolli tõlketoodangu üle, kuigi mitte kogu Lääne kirjandust ei tembelatud automaatselt dekadentlikuks, oli tõlkimise rõhuasetus aastatel 1940–1968 selgelt vene ja teiste nõukogude rahvaste kirjandusliku loomingu kasuks. Hispaania keelest eestindati sel perioodil vaid kaheksa teost, millest tõuseb esile „Don Quijote“ teise osa tõlke valmimine ja mõlema osa täieliku tõlke ilmumine aastatel 1946–1947. (Lázaro-Tinaut 2004: 65)

Eesti hispanistikat piiranud keeletundjate nappus sai pisut leevendust, kui Tartu Ülikooli inglise ja ameerika kirjanduse (ainsa välismaalasest) õppejõuna asus tööle Arthur-Robert Hone (1915–1972), kes romaani filoloogina hakkas soovijatele õpetama ka hispaania keelt. Samal ajal tõusis hispaania keelest tõlkijate seas esile Ain Kaalep, kelle tõlkes ilmus 1962. aastal Hispaania kuldajastu ühe olulisemale näitekirjanikule Lope de Vegale omistatav värssdraama „Sevilla täht“ (*La estrella de Sevilla*), mis jäi pikaks ajaks ainsaks kirjandusliku tekstina avaldatud Hispaania klassikalise teatri näiteks Eestis. Ain Kaalepi mahukas tõlkeloomingus, mille geograafiline ulatus hõlmab nii Euroopat, Ameerikat, Aasiat kui Aafrikat, on tähtsal kohal Hispaania ja teiste Pürenee poolsaare rahvaste luuletajate loomingu tõlked. Kõige enam on Ain Kaalep tõlkinud XX sajandi poeesiat: Antonio Machado, nobelistid Juan Ramón Jiménez ja Vicente Aleixandre. Jüri Talveti (1995: 315) sõnul võib lugeda tema teeneks Federico García Lorca avastamise Eestis – 1966. aastal ilmus pealkirja „Kaneelist torn“ all Ain Kaalepi tõlkevalimik García Lorca luulest. Kogumik anti laiendatult uuesti välja 1997. aastal pealkirja „Mu kätes põleb tuli“ all.

Lisaks Ain Kaalepile hakkas luulet tõlkima Jaan Kaplinski. Koostöös Ain Kaalepiga eestindasid nad katkendeid hispaania keskaegsest kangelaseeposest „Laul minu Cidist“ (*Cantar de Mio Cid*), mis kaasati ka 1962. aastal ilmunud „Keskaja ja vararenessansi kirjanduse antoloogiasse“. Koostöös Jüri Talvetiga pärinevad Ain Kaalepilt ka esimesed otsetõlked katalaani keelest XX sajandi Kataloonia ja kogu Hispaania luule suurkuju Salvador Espriu loominguga valimikkogu „Labürindi lõpp“ (1977). Katalaanikeelse kirjanduse eestindamisesse on oma panuse andnud ka Uku Masing. Vaid mõni nädal peale tema surma avaldati pealkirja „Paadimehe tõed“ all tema eestinduses kogumik folkloristi ja etnoloogi Joan Amadesi kogutud katalaani muinasjutte. (Lázaro-Tinaut 2004: 71)

Talvet (1995: 17–19) märgib, et väikerahvaste kultuurides on enesestmõistetav, et lingvistiline alus määrab retseptsiooni laiema piirkonna ja on loomulik, et samad inimesed ühtaegu õpetavad keelt, tõlgivad ja uurivad, vahendavad üheaegselt mitut erinevat kultuuri. Seega on loomulik, et nõukogude ajal laines hispanistide huvi, eriti just tõlke vallas, ka portugali ja ladinaameerika kultuuridele. Ladina-Ameerika kirjandus oli eestlaste jaoks sel ajal praktiliselt avastamata. Esialgu eestindati peamiselt juba varasemalt vene keelde tõlgitud ja seega ideoloogilise heakskiidu pälvinud teoseid, kuid 1970. aastatest muutus tõlkeprotsess iseseisvamaks. Samuti tehti mõningaid edusamme hispaania keele õpetamises. Kuigi ülikooli tasandil korraline õpetus puudus, hakati hispaania keele kursusi korraldama Tallinna Keeltekoolis ning 1970. aastatel Tartusse elama asunud peruulase Ricardo Mateo eestvõtmisel ka ülikoolilinnas. 1979. aastal ilmus Vassili Jugalt esimene eestikeelne „Hispaania keele õpik“ ja 1983. aastal ilmus Arthur-Robert Hone'i õpilaste Imbi-Reet Kaasiku, Rina Ombudo, Ilmar Sulsenbergi ja Jüri Talveti koostatud esimene „Hispaania-eesti sõnaraamat“ (*ibid* 1995: 21–22). Sellest sõnaraamatust on praeguseks ilmunud kaks täiendatud kordustrükki, viimane 2010. aastal. Vastupidisest keelesuunast rääkides avaldati 1994. aastal Kaarel Peenra „Eesti-hispaania sõnaraamat“, mida autor kahjuks enne surma 1987. aastal ise lõpetada ei jõudnud ja mille avaldamine aastaid viibis. Hiljem on sõnastikke arvu täiendanud näiteks 1996. aastal ilmunud Margus Oti koostatud lühike eesti-hispaania suunaline sõnastik (Lázaro-Tinaut 2004: 68).

1992. aastal avatud hispaania keele eriala Tartu Ülikoolis on kahtlemata palju kaasa aidanud hispaania keele tõlkijate ja õpetajate ringi kasvatamisele, täiendades nende ridu, kes alustasid hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisega juba nõukogude perioodil või vahetult taasiseseisvumisele järgnenud aastatel. Albert Lázaro-Tinaut (2004: 69) tõstab

teiste seast eraldi esile Ruth Liast, Asta Põldmäed ja Marin Mõttust. Hispaania keele eriala avamine on olnud oluline ka mitte ainult keele- ja kultuuri tundjate arvu kasvatamise seiskohalt, vaid ka hispanistika teadusuurimusliku poole edendamise tõttu. Nii kaitses 2007. aastal Klaarika Kaldjärv hispaania keele ja kultuuri osakonna esimese doktoritöö „Autor, jutustaja, tõlkija. Borgese autofiktsioonid eesti keeles“. Tõlkeuurimuslikest töödest väärib esiletõstmist veel Mari Laane 2006. aasta magistritöö „Reaalide tõlkimine hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisel“.

Viimase paarikümne aasta jooksul on varasemast ajakirjanduses, eelkõige siinsete kultuuriajakirjade veergudel, enam tähelepanu pööratud ka Hispaania väikekultuuridele ja kirjandustele. Ka siinkohal on ei saa mainimata jätta Jüri Talvetit, kes lisaks arvukatele katalaani ja galeegi luule tõlgetele, on avaldanud ülevaateid nende rahvaste kirjandusest. Ajakirja Akadeemia 2000. aasta teises numbris avaldati ka mõningaid näiteid baski kirjandusest, mida saatsid Ibon Sarasola lühike sissejuhatuse baski kirjanduse ajaloost ja Elisa Martínez Marañoni ülevaade kaasaegsest baski kirjandusest. Pikemalt käsitletakse Hispaania kirjanduse retseptsiooni Eestis aastatel 2001–2010 järgmises peatükis.

3. HISPAANIA KIRJANDUSE EESTINDAMINE 2001–2010

XXI sajandi esimese kümnendil on hispaania keelest tõlgitud raamatute arv võrreldes eelmise aastakümnegi jõudsalt kasvanud. Eesti Rahvusraamatukogu andmetel oli 2009. aastal ilmunud eestikeelsetest raamatutest 41 protsenti tõlked (ERR 2011). Hispaania keel jäi eelmises dekaadis võõrkeelsete teoste eestindamisel esikümne lõppu, jäädes kordades alla mitte ainult ülekaalukalt kõige populaarsemale inglise keelele, vaid ka näiteks saksa, prantsuse ja vene keelest tehtud tõlgetele. Näiteks 2008. aastal tõlgiti inglise keelest suisa 1194 nimetust (Tamm 2010). Eesti Rahvusraamatukogu andmetel eestindati perioodil 1990–1999 hispaania keelest aastas keskmiselt 3–4 nimetust, kusjuures kõige produktiivsem aasta oli 1998 kümne hispaania keelest tõlgitud teosega. Samas on ajavahemikus 2001–2010 on olukord suuresti paranenud. Kokku tõlgiti hispaania keelest pea 150 nimetust, tõlgitud teoste arv aastas ületab kümne, neljal aastal (2002, 2004, 2005, 2007) koguni kahekümne piiri. Erandiks jääb 2003. aasta vaid kahe tõlkega hispaania keelest. Katalaani keelest tehtud ilukirjanduse tõlkeid oli viimasel aastakümnel Rahvusraamatukogu andmetel kolm (Valdmees 2011).

Loomulikult kuuluvad selle arvu alla mitte ainult Hispaania, vaid ka teiste hispaaniakeelsete riikide autorite teosed. Samuti pärinevad nimetused mitte ainult ilukirjanduse valdkonnast, vaid hõlmavad ka aimekirjandust: teatmeteoseid, erinevad kinke- ja nõuanderaamatud, laste pildiraamatuid jmt. UNESCO raamatutõlgete andmebaasi Index Translationum andmetel on perioodil 2001–2010 kõige enam hispaania keelest tõlgitud mitteilukirjanduslikke raamatuid avaldanud kirjastus Sinisukk, mille alt on ilmunud arvukalt laste pildi- ja värvimisraamatuid (IT 2011).

Kuigi hispaania keelset eestindati ilukirjandust taasiseseisvumise järgsel kümnendil päris jõudsalt, siis konkreetset Hispaania kirjanduse jaoks olid üheksakümnendad üpris kasinad. Eestinduste arv kasvas XXI sajandil eelmise kümnendiga võrreldes enam kui kahekordselt. Hispaania (sh katalaani) ilukirjanduse tõlkeid ilmus 2001. ja 2010. aasta vahel 35 nimetust (vt Lisa 1: Hispaania kirjanduse eestindused 2001–2010). Enamik neist teostest olid nn uued tõlked, see tähendab varem eestindamata teosed. Eelnevalt tõlgitud teoseid

taasavaldati kahel korral, kusjuures kummalgi juhul ei olnud tegemist uustõlkega, vaid varasema tõlke kordustrukiga. Samuti avaldati Hispaania ilukirjandust ajakirjanduse veergudel, kus ilmus peamiselt luule eestindusi. Hispaania ilukirjandust avaldanud kirjastusi oli kokku 14. Kõige enam väljaandeid oli kirjastuselt Varrak, mille kaheksale nimetusele järgneb Tartu Ülikooli kirjastus kuue Hispaania kirjanduse eestindusega. Järgnevalt vaadeldakse lähemalt, milliseid Hispaania ilukirjanduse teoseid ajavahemikul 2001–2010 eesti keelde tõlgiti.

3.1 Proosatõlked

Proosa on kahtlemata see ilukirjanduse vorm, mis kõige rohkem tähelepanu endale tõmbab. Hispaania kirjanduse vastuvõtus Eestis on alati domineerinud proosa ja ka XXI sajandil on see tendents jätkunud. Kuigi viimasel ajal on lisandunud mitmeid uusi tõlkijaid, on hispaaniakeelse kirjanduse eestindajate ring siiski suhteliselt väike. Samuti on Eesti kirjandusturg siiski piiratud, lisaks inimressursile napib ka rahalisi vahendeid. Seetõttu on arusaadav, et kõik Hispaania kirjanduse lähiaegade suundumused eestikeelses tõlkevalikus esindatud ei ole. Siiski võib ülevaatlikult öelda, et kui varasemalt eestindati rohkem Hispaania kirjandusklassikasse kuuluvaid teoseid, siis just eelmise aastakümne lõpupoole tõusid nende kõrvale ka uued autorid, kes on nii Hispaania siseselt kui ka kogu maailmas laiemat huvi äratanud just viimastel aastatel.

Üheks viimast aastakümnet iseloomustavaks jooneks on ka keeltevahelise tõlkeprotsessi kiirenemine, maailmas tähelepanu pälvinud teoste eestindamist ei pea enam pikalt ootama. Eelkõige kehtib see rahvusvaheliste menuraamatute kohta. Samas tuleb silmas pidada, et Eesti on väikekultuur, mistõttu on paratamatu, et vaatamata kasvavale interaktiivsusele, jõuavad mujal maailmas puhuvad uued tuuled siiakanti mõningase ajalise nihkega. Lawrence Venuti (1998: 124) märgib, et kirjastajad huvituvad juba oma kodumaal müügiedu saavutanud raamatutest lootuses, et need löövad samamoodi läbi ka sihtkultuuri lugejaskonna seas. Üks enim tähelepanu pälvinud ja vastukaja tekitanud teemasid Hispaania kirjanduselus XXI sajandi esimesel kümnendil on sealsete autorite ajaloolis-müstiliste põnevike läbilöök nii kodumaise kui teiste riikide kirjanduspubliku seas. Kõigi nende autorite teoseid ühendavaks jooneks on ajaloolise, müstilise, religioosse ja kultuurilise elemendi sulandamine ladusalt jutustatud seikluslikesse lugudesse. Raamatuid

iseloolestab viimistletud stiil ja filmilik jutustamisviis. Põnevik on hetkel väga populaarne žanr ka muu maailma kirjaniike seas, seega ei ole tegemist ainult Hispaaniale iseloomuliku trendiga kirjanduses. Hispaania kirjaniike läbilööki võib seletada nii nende kirjandusagentide hea tööga, kuid ühe tegurina võib nimetada ka asjaolu, et Hispaania mosaiikne ajalugu pakub selle riigi kaasaegsetele kirjanikele põnevat ainet, olles samal ajal ka hüppelauaks, et kõnetada lugejaid mistahes maailma nurgas – olgu siis eksootika või üldinimlikkusega. Žanrile omaselt ei taotlegi need raamatud elitaarsust, vaid on rahvaromaanid selle mõiste parimas tähenduses (Aareleid 2009). Igal juhul on valem osutunud edukaks nii autorite kodumaal kui rahvusvaheliselt. Selline menu on Hispaania kirjandusloos pretsedenditu, sest esmakordselt saadab rahvusvahelisel turul menu nii mitmed Hispaania kirjanikke korraga: nende teoseid on praeguseks avaldatud enam kui neljakümnes riigis, tõlgitud üle kahekümnesse keelde ja nende teosed figureerivad enim müüdud raamatute edetabelites.

2010. aasta lõpuks oli tõlgitud kuuelt autorilt kümme teost, mida võib lugeda ajaloolise põneviiku žanri alla kuuluvaks. Võttes arvesse kõigi eestinduste koguarvu on tegemist üpris märkimisväärse osaga, moodustades kolmandiku kogu Hispaania kirjanduse tõlgetest. Võrreldes muude eesti keelde tõlgitud Hispaania kirjandusteostega, on ajaloolise põneviiku eestindamiseni jõutud suhteliselt kiiresti, keskmiselt paari-kolme aastaga pärast originaalteose väljatulekut. Ajalooliste põnevike autorite seas on tuntuim Carlos Ruiz Zafóni nimi, kelle 2001. aastal avaldatud romaan „Tuule vari“ (*La sombra del viento*) on kujunenud omamoodi Hispaania ajaloolise põneviiku üleilmse võidukäigu lipulaevaks. Raamatut on müüdud miljoneid eksemplare üle maailma ning see on võitnud mitmeid rahvusvahelisi auhindu. Ruiz Zafóni teoseid on avaldatud 45 riigis ja tõlgitud enam kui 30 keelde. See teeb temast kõige edukama Hispaania kaasaegse kirjaniku.

Praeguseks on eesti keeles ilmunud mõlemad Ruiz Zafóni peateosed „Tuule vari“ ja „Inglimeäng“ (*El juego del ángel*), mõlemad Kai Aareleiu tõlkes. Kai Aareleid on eestlastele vahendanud ka samasse žanrisse paigutuva Arturo Pérez-Reverte romaani „Dumas’ klubi“ (*El club Dumas*). Ruiz Zafón on tõestanud, et suudab veedelda ka eesti lugejaid – romaani „Tuule vari“ 1500 tiraaž on läbi müüdud ja tema teine teos „Inglimeäng“ figureeris peale avaldamist mitmeid nädalaid raamatukaupluste müügiedetabelites (Kaer 2010). Ruiz Zafóni kõrval on maailmas tõlgitumateks Hispaania kirjanikeks Javier Sierra ja Juan

Gómez-Jurado, kelle teoseid on autorite kodulehekülgede andmetel 2011. aasta alguseks avaldatud juba 42 riigis (Gómez-Jurado 2011/ Sierra 2011).

Ezra Pound on jaganud kirjanduse kaheks: raamatud, mida loetakse oma võimete arendamiseks, ja raamatud, mis on mõeldud täitma puhkusevahendi otstarvet. (Pound 2000: 104). Jüri Talvet (2005a: 433–436) tunneb maailmakirjanduse vastuvõtu üle arutledes muret kommertsstruktuuride jõulise sekkumise üle maailmakirjanduse tegemisse, mis soodustab (eelkõige ingliskeelse) ajaviitelise massikirjanduse tõlkimist, tõrjudes vaimu avardava väärtkirjanduse tagaplaanile. Hispaania kirjanduse eestindamise puhul ei paista see kartus paika pidavat. Kuigi viimasel aastakümnel on eesti keelde jõudnud mitmeid menukirjanike romaane, on jätkuvalt pildis ka Hispaania kirjandusklassika. Loomulikult ei tähenda see, et kirjanduse asjatundjate poolt (moodsaks) klassikaks tunnustatud ja kaasaegsesse kirjanduskaanonisse arvatud kirjanike looming ei osutuks samal ajal menukaks lugejate seas. Viimasel kümnendi Hispaania kirjanduse eestinduste hulgas võib selle seiga näideteks tuua nn Hispaania tänapäeva kirjanduse esimeseks tõeliseks superstaariks kutsutud (Hargla 2006) Arturo Pérez-Reverte ning samavõrra tuntud ja tunnustatud Javier Maríase. Oma loomingult küll väga erinevad, on mõlemad kirjanikud hinnatud nii kriitikute kui lugejate seas ning pälvinud hulganisti kodumaiseid ja rahvusvahelisi kirjanduspreemiaid. Samuti on mõlemad valitud Hispaania Kuningliku Akadeemia (*Real Academia Española*) liikmeks.

Vaadeldaval perioodil paistabki vastuvõtu põhirõhk langevat peamiselt XX sajandi väljapaistvamate autorite teostele. Üheks oluliseks tähiseks on kindlasti Hispaania filosoofilise mõtlemise tutvustamine eesti publikule. Selline asjade areng on ilmselt loomulik, arvestades, et iseseisvusperioodil on filosoofilise ja kirjasõna tõlkimine ka teistest keeltest oluliselt kasvanud (Tamm 2010). Näiteks on ainuüksi sarjas „Avatud Eesti Raamat” viimase 15 aasta jooksul üllitatud 100 erinevatest riikidest pärit filosoofide teoste tõlget. Tegemist on erinevate Eesti kirjastuste poolt välja antava filosoofiliste tõlkeraamatute sarjaga, mida ühendab ühine toetaja Eesti Kultuurkapitali näol (aastani 2000 oli peasponsoriks Avatud Eesti Fond). Nagu märgib Jüri Talvet (1995: 218), ei ole hispaaniakeelne maailm rikas suurtest filosoofidest, kelle mõttekäigud oleksid algupärase filosoofilise süsteemini küündivad. Hispaanias sündinutest on maailma filosoofia seisukohalt kõige kaalukamad mõtlejate Miguel de Unamuno ja José Ortega y Gasseti teosed. Seda tervitatavam on, et mõlema autori teosed on „Avatud Eesti Raamatu” sarja

lülitatud. Ortega y Gasseti esseekogumik „Masside mäss“ (*La rebelión de las masas*) ilmus Vagabundi kirjastuse väljaandena 2002. aastal ja Unamuno esseistlik filosoofiline traktaat „Kristluse agoonia“ (*La agonía del cristianismo*) kirjastuselt Ilmamaa 2009. aastal. Kõige tõlgitumaks Hispaania kirjanikuks vaadeldaval ajavahemikul ongi Miguel de Unamuno, kelle loomingust on sel perioodil tehtud kolm uustõlget ning antud välja kordustrukk varasemast tõlkest.

Hispaaniakeelset laste- ja noortekirjandust ei jõua eesti keelde just sageli. Kui kogumik katalaani muinasjutte välja arvata, pole Hispaania kirjandusest eesti keelde seda žanrit varasematel perioodidel üldse jõudnud. Viimasel aastakümnel on siiski tee ka selles osas lahti tehtud: eesti keelde tõlgiti Elvira Lindo loodud populaarse kangelase Manolito Prillipapa seikluste esimene osa (e.k. Eva Kolli tõlkes 2001) ning katalaani kirjaniku Maite Carranza pisut vanematele lastele suunatud fantaasiatriloogia „Nõidade sõda“ (*La guerra de las brujas*) (ilmunud Varrakult aastatel 2007–2008 Kret Kaasiku tõlkes).

Need kaks noorematele lugejatele kirjutavat kirjanikku on ka ühed vähestest Hispaania naisautoritest, kelle teoseid uuritaval ajavahemikul eestindatud on. Ka varasematel perioodidel on siinses Hispaania kirjanduse vastuvõtus põhirõhk langenud meeskirjanike loomingule ja naised on tagaplaanile jäänud. 2001. ja 2010. aasta vahel eestindati lisaks Evira Lindo ja Maite Carranza teostele veel katalaani keelest Asha Miro ja Anna Soler-Ponti romaan „Sandlipuu jäljed“ ning lisaks uuema põlvkonna feministlikku mõtlemist esindava Rosa María Rodríguez Magda „Simulaakrumi nauding“. Ajakirjanduse veergudel on Eesti lugejal võimalik olnud tutvuda näidetega kahe Hispaania poetessi, Emma Couceiro ja Marian Raméntoli, luuleloomingust.

Eelmises alapeatükis kirjeldatud Hispaania kultuuri- ja kirjanduspildi mitmekesisus on jõudmas ka eestlaste teadvusesse ja see peegeldub mõneti ka siinses tõlkevalikus. XXI sajandil on jõudnud eesti keelde esimesed katalaani uuema proosakirjanduse otsetõlked. Raamatuna ilmus vaadeldaval perioodil ka üks baski kirjaniku teos Unai Elorriaga „Tamm Šiša Pangmale“ (*Un tranvía en SP*), mille on hispaania keelest tõlkinud Triin Lõbus. Kusjuures eestinduse aluseks on olnud autori enda tõlge algselt baski keeles ilmunud romaanist. Galeegikeelset proosat eraldi raamatuna ei ilmunud, küll aga ilmus ajakirja Akadeemia 2002. aasta kolmandas numbris Jüri Talveti tõlge galeegi tänapäeva ühe tuntuima kirjaniku ja Galeegi Kuningliku Akadeemia presidendi Xosé Luís Méndez Ferríni

lühijutust „Šahh. Matt“. Samas numbris leiab galeegi luule tõlked ja vestluse galeegi kirjaniku Arturo Casas Valesega.

Kui rääkida tõlkijatest, siis nullindatel hispaania keelest tõlkijate ringkond laienes tublisti. Üks osa uutest tõlkijatest on läbinud hispaania filoloogia õpingud Tartu Ülikoolis (nt Triin Lõbus, Janne Kukk, Kristiina Raudsepp, Ruth Sepp, magistritasemel Maria Kall). Tõlkijatööd on jätkanud ka juba varasematel kümnenditel hispaaniakeelsete teoste eestindamisega alustanud tõlkijad nagu Marin Mõttus, kes küll on rohkem keskendunud Ladina-Ameerika maade kirjanduse eestindamisele. Hispaania kirjandusest ilmus eelmises dekaadis temalt ainult üks tõlge – Javier Maríase „Nii valge süda“ (*Corazón tan blanco*). Kõige rohkem eestindusi tegi antud perioodil Ruth Lias, kelle kuuele tõlgitud teosele lisandub üks varasema tõlke kordusväljaanne (Unamuno „Inimeste ja rahvaste traagilisest elutundest“ (*Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos*)). Kui võtta arvesse nii Hispaania kui Lõuna-Ameerika hispaaniakeelsete riikide kirjandusest tehtud tõlked, on Ruth Lias ilmselt Jüri Talveti kõrval viimase paari aastakümne kõige viljakam hispaania keelest tõlkija. Üksnes raamatutõlkeid on kokku paarikümne ringis, millele lisanduvad tõlked ajakirjanduses. Füüsikuharidusega Ruth Lias alustas tõlkijateed eelmise sajandi seitsmekümnendatel populaarteaduslike teoste tõlkimisega. Esimene hispaania keelest tehtud tõlge oli 1989. aastal ilmunud peruu kirjaniku Ciro Alegría „Kuldmadu“ (*La serpiente de oro*) (Drikk 2000). Ruth Lias peab oluliseks, et tõlge oleks tõetruu ja selle sõnakasutus sihtkeelele omane ja loomulik. Tõlkijana tunneb ta eelkõige kohustust järgida originaali stiili ja anda võimalikult täpselt edasi autori mõtteid (Laan 2006: 78). Ruth Liase kultuuriloolist tähtsust näitab ka milliste maailmakirjanduse seisukohalt oluliste autorite teoseid ta on eestindanud: hispaanlastest peale juba mainitud Unamuno ja Ortega y Gasseti veel ka Ramón Valle-Incláni, ladina-ameeriklastest Gabriel García Márquez, Mario Vargas Llosa.

Nagu mitmed teised riigidki subsideerib ka Hispaania oma kirjanduse tõlkimist muudesse keeltesse. Hispaania kultuuriministeeriumi tõlketoetuste programm asutati 1984. aastal ja eraldatavad toetussummad on aastatega oluliselt kasvanud, näiteks 2003. aastal küündis toetuste kogusumma poole miljoni euron (Martín González 2002/03). Hispaania kultuuriministeeriumi toetusel on Eestis valminud Miguel de Unamuno ja Carlos Ruiz Zafóni tõlked. Katalaani keelest tõlkimist toetab aktiivselt katalaani kultuuri- ja keeleinstituut Institut Ramon Llull. Selle Kataloonia keskaegse kirjanduse ja filosoofia

suurkuju järgi nimetatud asutuse toel on ilmunud mõlemad viimasel kümnendil eesti keelde tõlgitud katalaani proosaautorite raamatud (Asha Miró ja Anna Soler-Ponti „Sandlipuu jäljed“ (*Rastres de sàndal*) ja Albert Sánchez Piñoli “Külm nahk“ (*La pell freda*)).

3.2 Luuletõlked

Kui proosatõlge on keeruline, siis luule tõlkimine on veelgi raskem, sest nõuab lisaks keeletundmisele ka luuletajavaimu. Märt Väljataga (2005) märgib, et samas pole ühegi rahva luule ilma tõlgeteta kujutletav. Eesti luule arengule on luuletõlked olnud väga olulised, tutvustades uusi vorme ja riimiskeeme. Väikesel kultuuril ei pruugi luuleuuendusteks alati jätkuda sisemisi arenguressursse. Väljataga lisab, et kuigi luule tõlkimist võib olla teoreetiliselt raske õigustada, lunastab selle puuduse praktika, sest mitmed kõige kaunimad eestikeelsed luuleread on tõlked.

Hispaania poeesiast on varasematel perioodidel eraldi raamatuna eesti keelde jõudnud vaid nelja luuletaja valimikud. Nendeks poetideks on Federico García Lorca, Salvador Espriu, Vicente Aleixandre ja Francisco de Quevedo. Hispaania luule tõlkimises on Eestis kaks suurnime: Ain Kaalep ja Jüri Talvet. Espriu ja Aleixandre luulekogumikud on nad tõlkinud kahasse, García Lorca luule on eesti keelde jõudnud tänu Ain Kaalepile ning Quevedo tänu Talvetile. Mõlemad on humanitaarkultuuri ja maailmakirjanduse suurepärase tundjatena lisaks tõlkimisele kirjutanud ka tõlkekriitikat ja -teooriat ning neil on tavaks kujunenud oma tõlked varustada ka üksikasjalike esseedega (EKL 200: 159, 575).

XXI sajandil täienesid Hispaania luule raamatud vaid ühe nimetuse võrra. Jüri Talveti tõlgituna ilmus 2010. aastal Tartu Ülikooli kirjastuselt Talveti enda algatatud (Veidemann 2010) sarjas „Kaasajaluule“ valimik „Ära puuduta mind“ katalaani Jordi Cervera luulest, mille väljaandmist on toetanud Institut Ramon Llull. Jordi Cervera on uuemas katalaani kirjanduses silma paistnud viljaka luuletajana, aga ka romaani- ja jutukirjanikuna. Raadioajakirjanikuna töötav Cervera on väga populaarne blogija, kelle ajaveeb on pälvinud Kataloonia parima kultuuri blogi auhinna (Ripoll 2010).

Hispaania luule retseptsiooni Eestis on läbi aegade täiendanud ajakirjanduses ilmunud poeesiatõlked. Eelmise kümnendi jooksul ei olnud neid küll arvukalt, kuid samas olid eestindatud tõlked üpris erinäolised. Avaldati nii kirjandusklassikasse kuuluvate autorite luulet kui kaasaegsete lüürikute töid, sealjuures oli palju tähelepanu pööratud Hispaania väikekultuuridest pärit luuletajatele. Hispaania luulet ilmus ajakirjanduses 15 korral mõnekümnele erinevalt luuletajalt kuue erineva tõlkija tehtud eestinduses. Tõlkeid avaldati kõigis tavapäraselt nii oma- kui välismaist luulet publitseerivates kultuuriajakirjades: Akadeemia, Vikerkaar ja Looming. Kõige enam tõlkeid leidis Akadeemias, mis lisaks avaldas vaadeldaval perioodil ka mitmeid artikleid Hispaania-siseste väikekirjanduste kohta. Enim tõlkeid on Jüri Talvetilt, kes on ajakirjanduse veergudel peamiselt keskendunud kaasaegsete katalaani ja galeegi luuletajate loomingu tutvustamisele. Ka Kätlin Kaldmaa (2009: 710) kiidab oma 2008. aasta tõlkeilukirjanduse ülevaates Jüri Talveti panust muu maailma luule eestindamisesse. Tema sõnul künnab juba aastaid väsimatult tõkeluule propageerimise ja arendamise põldu.

Talveti kõrval on Hispaania luule tõlkeid ajakirjanduses avaldanud Märt Väljataga ja Ain Kaalep Vikerakaares ning Andres Ehin Raplamaa ajalehe Nädaline rubriigis „Lühinäiteid nobelistide loomingust Andres Ehini tõlkes“, kus on ilmunud Juan Ramón Jiménez (Nobeli kirjanduspreemia laureaat 1956) ja Vicente Aleixandre (Nobel 1977) luulekatkeid.

Hispaania luulet avaldati 2000. aastatel ka kahes luulekogus. 2006. aasta luulekogusse „Maailma luule. Kuldne klassika“, mis koondab näiteid pooleteistkümnelt maailmaluule klassiku nagu Aleksander Puškin, Charles Baudelaire, Emily Dickinson jt loomingust, on Hispaania luuletajatest kaasatud Federico García Lorca. Tõsi küll, kõigi autorite puhul on tegemist juba varasemate tõlgetega ja nii pole ka García Lorca loomingu puhul tehtud uusi tõlkeid, vaid on taasavaldatud Ain Kaalepi varasemad tõlked.

Hispaania luule on kaasatud ka Ingvar Luhaääre 2007. aasta maailma rahvaste armastusluulet tutvustavasse luulekogumikku „Armastus on metsik roos meis“. Alates 1990. aastatest on Invar Luhaääre loomingut peateemaks kujunenud armastus ja erootika (EKL 2000: 306). Raamatu eessõnas ütleb koostaja, et tema sooviks tõlkijana on võimalikult palju vahendada eesti lugejale maailma rahvaste armastusluule paremiku. Käesolev kogumik on jagatud alapeatükkideks, mille all kogumiku autor avab täpsemalt konkreetse piirkonna või nähtuse (nt trubaduurid) armastusluule traditsioonide kujunemist

avab. Alapealkirja „Hispaania“ alla on Luhaäär lisaks Hispaania autorite luuleloomingule kaasanud ka Ladina-Ameerika riikidest pärit luuletajate värse. Võimaliku segaduse luuletajate päritoluriigi kohta on kogumiku autor püüdnud lahendada eelneva selgitusega. Kogus on viielt erinevalt Hispaania luuletajalt üks luuletus ja lisaks üks rahvalaul. Kahjuks esineb mõningasi kirjavigu luuletajate nimede kirjutamisel.

3.3 Draamatõlked

Kuigi Hispaania dramaturgia pole Eesti teatrite lavalaudadel päris tundmatu ja lavastatud on nii uuemate kui vanemate näitekirjanike loomingu, on lavastuste jaoks tehtud tõlked raamatuna trükki jõudnud harva. Praeguseks on eesti raamatulugejal võimalus tutvuda ainult Hispaania kuldajastu (XVI–XVII sajand) näitekirjanike töödega. Samas on tegemist Hispaania teatriajaloo jaoks tähtsaima ajastuga, kuna just siis kujunesid välja Hispaania teatritraditsioonid. Taasiseseisvumisele eelnenud perioodist oli ainsaks trükis avaldatud Hispaania näidendiks Ain Kaalepi 1962. aasta tõlge Hispaania kuldajastu üliviljakale poeedile ja dramaturgile Lope de Vegale (1562–1635) omistatavast näidendist „Sevilla täht“. Lope de Vega, keda loetakse Hispaania kuldajastu draama rajajaks, kujundas oma ligemale pooles tuhandes näidendis selle esteetilise põhipalge ja teemade ringi (nagu eriti levinud au-teema, „mõõga ja mantli komöödiad“). Teisteks kuldajastu draama juhtivateks esindajateks on Don Juani müüdi oletatav looja Tirso de Molina (1579–1648) ning Lope de Vega mantlipärijaks peetav Calderón de la Barca (1600–1681). (Talvet 2005b: 180–196).

XXI sajandil on Jüri Talvet Hispaania kuldajastu draama retseptsiooni Eestis hoolega edendanud, kuigi praeguseks avaldatu moodustab vaid imetillukese osa kogu kuldajastu teatriloomingust. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et värsivormis draama eestindamine võib tõlkijale kujuneda parajaks väljakutseks. Ka Talvet (2005b: 109) on tunnistanud, et Hispaania kuldajastu draama tõlkimine ei ole lihtne ja nõuab tõlkijalt pühendumist. Juba 1999. aastal ilmus Talveti tõlkes Pedro Calderón de la Barca draama „Elu on unenägu“. 2006. aastal lisandusid sarjas „Maailmakirjanduse tõlkevaramu“ tema tõlked Calderóni autosakramentaalist „Suur maailmateater“ (*Gran teatro del mundo*) ning Tirso de Molina näidendist „Sevilla pilkaja ja kivist külaline“ (*El burlador de Sevilla y convidado de piedra*).

Lisaks ilmus Calderóni teosega sama nime kandvas raamatusarjas "Suur maailmateater" teise väljaandena 2004. aastal kogumik „Hispaania pärand. “Kuldajastu” komöödia”, milles on ühe köite kaante vahele kogutud tõlkijate August Sanga ning Aleksander Kurtna mitu väärt tõlketööd Hispaania draamaklassika valdkonnast. Raamat koondab kaks Calderóni komöödiat (“Nähtamatu daam” (*La dama duende*), “Armastusega ei tehta nalja” (*No hay burlas con amor*)) ja Lope de Vega “Tantsuõpetaja” (*El maestro de danzar*) August Sanga vahenduses ning kaks Cervantese vahemängu, “Imeteater” (*El retablo de milagros*) ja “Salamanca koobas” (*La cueva de Salamanca*), Aleksander Kurtna eestinduses. Teatrilavastuste tarvis tehtud tõlked ei nõua tavaliselt samasugust viimistlusastet nagu on vajalik teose trükis avaldamiseks, sest lavastamise käigus tehakse teatritüki iseloomust lähtuvalt sageli teksti muutusi. Kuna Kurtna ja Sanga tõlked on valminud esmajoones teatri jaoks, on Jüri Talvet varasemad (kaud)tõlked trükikõlblikuks toimetanud.

4. HISPAANIA KIRJANDUSE METATEKSTUAALNE RETSEPTSIOON

4.1 Ees- ja saatesõnad

Peeter Torop (1999: 23) mainib tõlgete retseptsiooni üle arutledes ühe nn metatekstilise tõlke vormina võimalust tõlkida algtekst mitte lihtsalt autonoomseks tekstiks, vaid raamatuks. See tähendab, et raamatusse võib tõlketeksti enda kõrvale lisada ees- või saatesõnad, nn retseptsioonijuhendid, mis annavad lisainfot autori kohta või käsitlevad laiemat kirjanduslikku tagapõhja. Samuti annab teksti raamatuks või raamatusse tõlkimine tõlkijale võimaluse kompenseerida tõlkimatuse probleemeid või taustsüsteemi kuuluvate kultuuriseikade selgitamise raskused väljaspool teksti. Torop lisab, et „kultuuris kui eellugemise, lugemise ja ülelugemise süsteemis on loomulik, et kommunikatsioon jätkub metakommunikatsiooniga“ (*ibid*: 25). Samas võimaldavad saatesõnad rõhutada tõlkija eksplitseeritud kohaleolekut tekstis ja toonitavad tõlkija vastutust teksti ees (*ibid*).

Kuna ees- ja järelsõnad on raamatute puhul üha harvemad, siis võib väita, et põhjalikud saatesõnad on Eestis tänapäeval kaduv kunst. Jüri Talvet (2006a) usub, et kirjastajad ei soovi raamatutele järelsõnu tellida, kuna see on nii aja- kui ressursikulukas. Kui tõlkeuudiskirjanduse kohta ilmuvates ajakirjanduslikes kirjutistes kipub juba teose tõlkija pahatihti nähtamatuks jääma, siis saatesõnade autoritele ei pöörata pea üldse tähelepanu. Samas ei ole võimalik saatesõnade olulisust kirjanduskultuuri arengut silmas pidades alahinnata. Saate tekstid annavad võimaluse lugejat harida, avardades teksti vastuvõtja silmaringi. Peeter Torop (1999: 68–69) kinnitab, et järellugemise käigus tekkivad metatekstid aitavad vähendada tajumise suvalisust, kuna nende kaudu antakse lugejale lugemisreeglid. Oluline on, et need lugemisreeglid seostuksid tõlketekstiga mitte ainult ühes kultuuriruumis, vaid ka ühes raamatus. Tõlked vajavad ees- ja saatesõnu selleks, et nad muutuksid loetavateks kultuuritekstideks.

Siinse lugeja jaoks veel suhteliselt kauge Hispaania kirjanduse ja kultuuri puhul, mille taga seisab veelgi eksootilisem ja kirjum hispaaniakeelne kultuuriruum mitmete eri riikide ja

kultuuridega, võib saatetekst aidata Eesti lugejal pisut paremini selles maailmas orienteeruda, sest ainult kirjaniku nime järgi võib tavalugejal osutuda raskeks teda mõnda konkreetsesse kirjandusse paigutada. Seega avaneks tõlkijal (või kirjastajal), kes on retseptsiooniprotsessi oluliseks kujundajaks, hea võimalus tõlke saateteksti kaudu teose ja autoriga seotut lähemalt avada.

XXI sajandil Eestis ilmunud Hispaania kirjandusteoste tõlgete puhul leidis järelsõna 13 raamatul (vt lisa 1), millest seitsme puhul autoriks oli tõlkija ise (Ruth Lias, Marin Mõttus, Lembit Liivak, Kristiina Raudsepp, Jüri Talvet) ja ülejäänute puhul oli saatesõna autor tõlkijast erinev (Jüri Talvet, Risko Pullerits). Üldjoontes on enamus saatesõnu lühidad, piirdudes tõlgitud autori, tema loominguga ja konkreetse tõlketeose tutvustamisega. Selliste lühidate, mõneleheküljeliste ülevaatlike kirjutistega on oma tõlkeid varustanud enamik tõlkijaid. Torcuato Luca de Tena raamatu „Jumala käega kõverdatud read“ (*Los renglones trocados de Dios*) puhul on tõlgitud hispaaniakeelse originaali juurde kuuluv algne proloog.

Kõige rohkem saatesõnu (5) on vaadeldaval perioodil kirjutanud Jüri Talvet, kes kirjutas neid nii oma tõlgete juurde kui teiste tehtud eestinduste saateks. Peeter Torop (1999: 78) ütleb, et mida vanem on algupärane, seda kohustuslikum peaks saatesõna olema. Ses suhtes on eriti tänuväärt Talveti üksikasjalikud saatesõnad Hispaania kuldajastu draama tõlgetele. Nii need kui teisedki Talveti käsitledes on ka ühed põhjalikumad, tutvustades nii autorit kui teost, ühtlasi asetades nad üldisemalt kirjandusloolise pildi taustale. Samuti on ta ainus tõlkija, kes on oma järelsõnas vähemalt riivamisigi maininud tõlkeprotsessi. Eessõnas Tirso de Molina näidendile „Sevilla pilkaja ja kivist külaline“ märgib ta, et „Hispaania “kuldajastu” draamast midagi niisama lihtsalt, nagu möödaminnes eesti keelde “teha” küllap ei saa“, viidates nii asjaolule, et Hispaania kuldajastu draama tõlkimine võib tõlkija oskused tõsiselt proovile panna (Talvet 2006b: 7).

4.2 Tõlkekriitika

Konkreetselt kirjanduse retseptsiooni üle arutledes pole otstarbekas piirduda vaid mingist keelest eesti keelde tõlgitud teoste nimetamisega, vaid tuleks vaadelda ka kas ja kuidas on need teosed jõudnud publikuni. Ükski kirjandusteose tõlge ei sünni vaakumisse. Tõlgitakse ju ikka lootuses, et tõlgitud teos omale ka publiku leiab ja lugejat kõnetab. Võttes arvesse

nii kodumaise kirjandusloomingu kui tõlkeraamatute koguhulka, mis hetkel välja antakse ja mille hulgast on võimalik midagi oma lugemislauale valida, on arusaadav, et situatsioon võib osutada potentsiaalsele tarbijale hoomamatuks. Lugeja vajab juhatust, et selles kõiges orienteeruda. Üheks võimalikuks orientiiriks on kindlasti uusi kirjandusteoseid tutvustavad reklaamtekstid, mis võivad küll kaasa aidata huvi tärkamisele, kuid mille puhul jääb vajaka analüüsivast-tõlgenduslikust poolest. Põhjalikumat käsitlust võimaldab kirjanduskriitika, mis ühtlasi on nii vahend kirjanduse kirjeldamiseks ja hindamiseks kui toimib ka vahendajana kirjanduse ja publiku vahel. Aare Pilv usub, et XXI sajandi esimestel aastatel ongi Eesti kirjanduskriitika, mis vahepeal läbis paarikümneaastase diskursiivse eneseotsingu perioodi, hakanud taas rohkem adresseeruma lugejale. See nähtub selgemini eelkõige ajalehtedes ilmuvas kriitikas, mis tänapäeval kujutab endast sageli lugeja orienteerimist mitte niivõrd kirjanduskultuuris, kuivõrd raamatuturul (Pilv 2005: 278). Pealegi on kriitika staatus Eesti kirjanduselus alati olnud kõrge ja kriitika kui institutsioon olnud pideva avaliku tähelepanu all (Laak 2007: 954). Samuti on kriitika olnud üks olulisemaid eesti kirjandusloo allikaid. Kirjanduskriitika on hästi defineerinud Marin Laak, kelle määratluse järgi tähendab kriitika Eesti traditsioonis metakirjandust kogu selle žanrilises pluralismis, alustades annotatsioonidest, ajalehtede „päevakriitikast“ kuni esseede ja artikliteni kirjanduslikes ajakirjades (*ibid*: 958).

Peeter Torop (1999: 69) ütleb, et teisi kultuure suudetakse mõista tõlke kaudu. Tõlketeoste kajastused meedias kuuluvad Toropi järgi nn retseptiivsete ja kriitiliste materjalide hulka, mis peegeldavad tõlke kultuurväärtust ja aktuaalsust. Sealjuures tuleks „tõlkeraamatusse suhtuda kui tutvustamist vajavasse võõra kultuuri esindajasse, sest tõlkekultuuri peamiseks ülesandeks on muuta tarbimine lugemiseks, lugemine talletamiseks ning trükitoodang kultuurifaktiks“ (Torop 1999: 72–73). Tõlkija Rein Sepp on öelnud, et tagasisideta kirjandus võib küll mõnda aega edukalt eksisteerida, kuid varem või hiljem läheb vaja tagasisidet või muidu sulgub kirjandus iseendasse ja irdub elust (Sepp, Torop 1981: 6). Seega on kriitika samavõrra kirjanduse kui lugejapubliku teenistuses. Tõlkekriitikal on võtmetähtsus, et luua ühest küljest adekvaatne kontekst rahvusliku kirjanduse hindamiseks ja teisest küljest vahendada lugejateni teavet kirjandusest, mida kirjutatakse kodust kaugemal (Tamm, Väljataga 2010).

Rein Veidemann (2000: 25) toob kirjanduskriitiku tegevuse põhjenduseks inimsoole üldomase vajaduse ja tahte väljenduda. Kui tavalugeja, kes on retseptisiooniteooria järgi

teose kaaslooja, väärtustab teost vaid lugemisakti kaudu, siis kriitik realiseerib oma tegevuse tulemuseks, hinnates teost oma loodud metatekstilises arutelus. Kriitika tegutseb vahetalitajana kultuuri hetke- ja püsimalu vahel (*ibid*: 41). Kriitika üheks põhiliseks toimealaks on olla kirjanduskultuuri korrastaja, luua tingimusi, piire ja raame, millest saavad pidepunktid kirjandusavalikkusele (*ibid*: 60). Tõlkekirjanduse seisukohalt on oluline pöörata avalikkuse tähelepanu eesti autorite kõrval ka tõlkeosteale, kuna ilma adekvaatse tagasisideta kipub manduma tõlkekultuur üldiselt, kriitika keskendumine üksnes eesti autoritele võtab võimaluse neid hinnata laiemal taustal ja viimaks mõjub avaliku tähelepanu puudumine tõlkeosteale negatiivselt tõlkekirjanduse läbimüügile, mis tähendab, et kirjastustel on üha keerulisem jätkata tõlgete väljaandmist (Tamm, Väljataga 2010). Samas aitab tõlkekirjandus rikastada siinset kultuuri ja vaimu ning on ühtlasi eesti keele elulise arengu põhitalasid (Talvet 2005: 341–342). Nii nagu eesti keelde tõlgitud maailmakirjandus ei ole midagi eraldiseisvat eesti oma kirjanike algupärasest loomingust, pole ka tõlkekirjanduse kriitika seega mitte mingi teisejärguline nähtus muu kriitika kõrval, vaid kuulub võrdväärtusliku osana üldise kirjanduskriitika alla.

Ott Ojamaa on rõhutanud, et selguse mõttes oleks oluline vahet teha tõlkekriitikal ja tõlkekirjanduse kriitikal. Esimene neist on tõlgete teaduslik analüüs, mis on küll äärmiselt vajalik, kuid oma põhjalikkust eeldavalt natuurilt ajakirjanduslikku keskkonda põhimõtteliselt sobimatu (Ojamaa 2010: 41–42). Sama meelt on ka Marek Tamm ja Märt Väljataga, kes leiavad, et žurnalistlikes meediumites, mille parameetrid raskendavad tõlke kvaliteedi süvitsi käsitlemist, pole tosina tõlkevea üleslugemine tõlkekriitikana kuigi veenev, kui ei suudeta näidata eksimuste representatiivsust. Mahukamat tõlkeanalüüsi aga on ajakirjanduslikus kultuurivestluses keeruline lugejat köitvalt esitada (Tamm, Väljataga 2010). Seda enam, et näiteks Katharina Reiss (2000: 3) on leidnud, et tõlkekriitikast ei saa rangelt võttes rääkidagi, kui tõlget arvustades pole omavahel võrreldud lähte- ja sihtkeele tekste, sest just nende omavaheline võrdlemine moodustab tõlkekriitika aluse. Arusaadavalt on selline töö niivõrd aja- ja ruumimahukas, et sellise tõlkekriitika harrastamine ajakirjanduslikus trükisõnas oleks üldlevinud standardeid ja praktikaid silmas pidades ebaotstarbekas.

Tõlkekirjanduse kriitika tähenduses on tõlkekriitika laiem mõiste, mille üheks peamiseks ülesandeks peaks olema lähte- ja sihtkultuuri kontekstide vahendamine. Ott Ojamaa arvabki, et tänapäeva tõlkekriitika kõige tähtsam funktsioon peaks olema tutvustamine ja

selgitamine. Puhtprofessionaalseid kirjandus- ja tõlketeaduslikke küsimusi ei tuleks käsitleda laiale lugejaskonnale suunatud väljaannetes, kus tuleks pigem operatiivselt, põnevalt ning lugema innustavalt pöörduda lugeja poole (Ojamaa 2010: 39). Tõlkekirjanduse kriitika puhul on üheks oluliseks jooneks selgitada ka tausta, kust tõlgitud teos tulnud on ning püüda teost mõtestada nii maailmakirjanduslikul taustal kui vastuvõtva kultuuri kohalikest oludest lähtudes. Seda aspekti saab siduda, aga ilmtingimata ei pea, konkreetse tõlke arvustamisega.

Kuigi tõlkekirjanduse osakaal Eesti raamatuturul on olnud läbi aegade suur, on Hispaania kirjanduse osakaal, nagu eelnevalt kirjeldatud, üpris tagasihoidlik. Siiski tuleb meele pidada, et kuivõrd hispaania keele oskus on piiratud, siis on tõlge tihti ainus võimalus selle rikka kultuuri kirjandusloomega tutvumiseks. Seda enam on oluline uurida, kuivõrd on Hispaania kirjandusest tõlgitud teosed väljunud pelgalt järjekordse kirjastusturu toote seisusest ja jõudnud lugejate teadvusse, pälvides erinevates meediumites ühiskondlikult vastukaja. Kriitika, mida käesolevas töös mõistetakse enamjaolt vastavalt Eesti traditsioonile raamatuarvustuse tähenduses, on osa tõlkekirjanduse vastuvõtust, mis aitab suurendada selle osakaalu vastvõtvas kultuuris. Arvustust võib mõista kui kommunikatsiooni, mis peaks ideaalis viima uute kommunikatsiooniaktide tekkeni ja olema osa laiemast ühiskondlikust kommunikatsioonist (Tüür 2010a). Kui mingi konkreetse teose kohta on loodud seda käsitlev tekst, see tähendab kui keegi on sellele juba tähelepanu pööranud, on suur tõenäosus, et tähelepanijate ring laieneb veelgi. Rein Veidemann viitab siinkohal kriitika suhtekorralduslikule rollile, sest omandavad ju teosed avaliku kriitilise lugemise kaudu teatud ühiskondliku staatuse või positsiooni, mis säästab neid langemisest perifeeriasse või unustusse (Veidemann 2008: 33).

Traditsiooniliselt on kirjanduskriitika ilmutiskanaliks paberkandjal ja trükivormis avaldatavad ajakirjanduslikud meediumid, kus kirjanduse (sh tõlkekirjanduse) kriitikaga tegelevad elukutselised kriitikategijad, st vastava ettevalmistusega spetsialistid – kirjanikud, ajakirjanikud, teadlased. See nn elukutseliste lugejate ja arvamusalaldajate ring on olnud suhteliselt piiratud, sest arvustajana esinemine on eeldanud teatud professionaalset tausta, mis on vajalik oma arvamusega avalikkuse ette pääsemiseks. See tähendab, et tegemist on siiani olnud kirjandusvälja professionaalsete agentidega, kes omavad teatud sümboolset, akadeemilist ja kultuurilist tausta, mis määrab nende koha kirjandusväljal (Laak 2007: 959) ja annab õiguse kriitikuna tegutseda. Eesti kirjanduselu

kontekstis tuleb mängu siinse kultuuri väiksus, mistõttu on kriitika kirjutajad sageli aktiivsed ka mõnes muus žanris, olles näiteks samaaegselt ise proosakirjanik või luuletaja (*ibid*: 959).

XXI sajandil on kirjanduskriitikute kindlapiirilisse kogumisse muutusi toonud nn uue digitaalse meedia jõuline areng. Kirjanduskriitika on oma loomuselt dialoogiline, seda isegi kahetiselt, kuna kriitika suhestub nii retsenseeritava teksti kui retsensiooni lugejaga. Traditsioonilise trükimeedias avaldatud kriitika puhul on lugeja olnud surutud peamiselt vastuvõtja rolli ja tema osalemisvõimalused on olnud väga piiratud. See on aga tõstnud kriitika hierarhiliselt lugejast kõrgemale positsioonile – kriitika annab oma tekstis esteetilised hinnangud edasi ja lugeja rolliks on neid aktsepteerida või mitte. See aga muudab kriitika infovoo valdavalt ühesuunaliseks, sest kriitikateksti lugeja enda osalemisvõimalused hinnangute andmises või kommenteerimises on suhteliselt napid. (Domsch 2009: 223–225)

Sellesse protsessi on aga muutuse toonud asjaolu, et kriitika on aina enam liikumas internetikanalitesse. Multimeedia kultuur ja ülemaailmne arvutivõrk on muutunud meie igapäevase elu osaks ning uued tehnoloogilised lahendused on andnud võimaluse oma arvamust avalikkuse ees väljendada ka väljaspool institutsionaalseid raame seisvatele kriitikutele. See tähendab, et kirjandusest võivad üldsuse ees kõneleda praktiliselt kõik, kes seda soovivad. Nii saab tavalugeja oma lugemiskogemuse vormistada kirjalikuks hinnanguks või mõtiskluseks, mida avalikkusega jagada ja sel moel kirjanduse retseptsiooniprotsessis end nähtavamaks muuta. Muidugi on raamatuhuviliste oskused ja tase eneseväljendamisel erinevad – nn niisama lobisejate kõrval võib esineda ka äärmiselt põnevaid kirjanduslike kaemusi pakkuvaid kirjutajaid. Jaanus Vaiksoo (2009: 379) viitab siinkohal nn harrastuslugejale – pühendunud asjaarmastajale, kes oma lugemuse ja kirjandusalaste teadmiste poolest ei erinegi kuigivõrd kirjandusprofessionaalist. Niisiis ei tarvitsegi põhjaliku lugemuspagasi ja laia silmaringiga asjaarmastajast lugeja raamaturetsensioonid elukutselise (valdavalt trükimeedias üles astuva) arvustaja kirjutistest sisuliselt oluliselt nõrgemad olla. Tiit Hennoste (2001: 1566) on öelnud, et praegusel ajal puuduvad ka institutsionaalses meedias suured ja kardetud kriitikud, kes kirjanduskriitika valdkonda valitseksid. Lisaks kostub aeg-ajalt kurtmist, et Eestis peaaegu ei leidugi professionaalseid kriitikuid, kes raamatute lugemise ja arvustamise eest palka saaksid. Jürgen Rooste (2010: 264) väidab, et siinsed kriitikud on enamasti kas kriitikutööd

armastusest tegevad oivalised amatöörid või lisaraha vajavad kirjutajad, kes rõõmuga aeg-ajalt mõne raamatu tasu eest läbi loevad.

Kuna käesoleva magistritöö eesmärgiks pole Eesti kirjandusprotsessi üldine mõtestamine, vaid sooviks on uurida, kas ja millised Hispaania kirjanduse eesti keelde tõlgitud teosed on siinse lugejaskonna tähelepanu pälvinud, siis usub magistritöö autor, et trüki- ja digitaalallikad on üksteist täiendavad ning neid koos vaadeldes on võimalik saada vastuvõtust parem ülevaade. Seetõttu on siinsesse retseptsiooniuringusse kaasatud nii uues kui vanas meedias Hispaania kirjanduse kohta ilmunud retsensioonid, st nii professionaalsete kriitikute arvustused kui ka otseselt lugejalt lugejale adresseeritud kriitika.

Arvutitehnoloogia areng on ühtlasi suurendanud meedia poolt vahendatava informatsiooni ja kommunikatsiooni rolli kõikides elu- ja tegevusvaldkondades, mistõttu pole suurenenud mitte ainult kirjutajate hulk, vaid ka vastuvõtjate ring. Digitaalsete tekstide avaldamine on tänapäeval tehtud tehnoloogiliselt suhteliselt lihtsaks, nende eeliseks on puuduvad trükikulud ja ruumilised piirangud ning potentsiaalne ulatus kõigi internetikasutajateni (Oja 2008: 58). Kirjanduse vastuvõtu seiskohalt peaks see oletuslikult kaasa tooma võimaluse ühiskondliku resonantsi laienemiseks – mida rohkem aktiivseid digitaalmeedias osalejaid, seda tõenäolisem, et kellegi lugemisakt vormub kirjalikuks veebiretsensiooniks.

Samas kerkib küsimus, kas uue ja vana meedia tõlkeretsensioone ongi võimalik üldse ühistel alustel analüüsida. Vastupidiselt vanale meediale, mille struktuur on lineaarselt fikseeritud, annab uue meedia hüpertekstuaalsus lugejale võimaluse lõhkuda teksti lineaarsust ja luua ise oma lugemisteed ja -mudelid. Uue meedia objektid pole samas ka kunagi midagi lõplikult fikseeritud, sest nad võimaldavad kasutajal interaktiivselt teksti loomises näiteks kommentaaride kaudu osaleda (Oja 2008: 59). Samuti on võrreldes lineaarse teksti vastuvõtjaga muutunud keerukamaks ja mitmekihistunud digitaalse meedia retsiipiendi roll, kuna ühendatud on nii kasutamine, erinevad traditsioonilise vastuvõtu tüübid nagu lugemine ja vaatamine kui ka kirjutamine (Laak 2006: 48).

Samas on öeldud, et inimkond mõistab kõike uut tõlgendades seda vastavalt oma teadmistele vanast ja juba omaseks saanust. Mitmed uuringud näidanud, et elektroonilise meedia tarbimisel kopeeritakse vana meedia võimalusi ja jäljendatakse näiteks ekraani

servades olevate kerimisribade abil vanu lineaarseid lugemisstrateegiaid (Laak 2006: 57). Viidates elektroonilise kirjanduse uurijale Espen Aarsethile, kirjutab Marin Laak, et hüpertekst ei ole muutnud „järjestikust“ kirjutamist ja mõtlemist „mittejärjestikkuseks“. Ka digitaalselt kirja pandud teksti arendatakse järjestikuliselt kirjutatud teksti jaotamise ja liigendamise mehhanismide abil (*ibid* 2006: 53). Seega käsitletakse edaspidises analüüsis eestindatud Hispaania kirjandusteoste kohta nii trüki- kui digitaalmeedias ilmunud retsensioone eelkõige sõnaliste tekstidena, mis kokku moodustavad ühtse empiirilise materjali vaatlemaks lähemalt Hispaania kirjanduse retseptsiooni kriitikas XXI sajandi esimesel kümnendil.

Kuigi tegemist ei ole ainsa kirjandusest kirjutamise vormiga, on üheks levinuimaks nii uues kui vanas meedias kirjanduskriitika vormiks esseistlik raamaturetsensioon. See kehtib vaadeldaval perioodil ka Hispaania kirjanduse retseptsiooni kohta. Samas ei piirdu Hispaania kirjanduse kajastused vaid raamaturetsensioonidega (vt lisa 6). Kirjandusajakirjanduses on avaldatud Hispaania kirjanikke või sealse kirjanduspildi hetkeseisu lahkavaid kirjutisi. Näiteks on kultuuriajakirjas Akadeemia 2000. aastatel pööranud tähelepanu Hispaania kirjanduslikule mitmekesisusele – avaldatud on nii katalaani, galeegi kui baski kirjandusi ja kirjanduslugu tutvustavad ülevaatlilikud artikleid. Ilmunud on notiitsid Hispaania kirjanike osalemise kohta siinmail korraldatud kirjandusfestivalidel, -seminaridel, kultuuripäevadel vms. Kahel korral on suuremate levikuga ajalehtedes ilmunud otseintervjuud Hispaania kirjanikega: 2002. aastal avaldati Eesti Ekspressi veergudel tõlkija Marin Möttuse usutlus Javier Maríasega ja 2009. aastal Eesti Päevalehes Mari Peegli intervjuu Javier Sierraga. Mõlemal puhul võib välja lugeda ka väikest reklaamimomenti, sest intervjuud langesid ühte autori teose eestinduse ilmumisega, Sierra puhul ka tema osalemisega kirjandusfestivalil Prima Vista. 2006. aasta juulikuus puhkes Eesti Päevalehe veergudel suisa pisuke dispuut Hispaania kirjanduse teemadel, kui Indrek Hargla ei nõustunud nädalapäevad varem ilmunud Anna-Maria Penu ülevaatega Hispaania ajaloolise põneviiku menu tagamaadest, heites autorile ette liiga piiratud lähenemist (Hargla 2006).

Käesoleva magistritöö tõlkekriitikat käsitlevates alapunktides keskendutakse siiski kriitikale selle mõiste klassikalisemas ja kitsamas tähenduses, piirdudes eelkõige XXI sajandil Hispaania kirjandusteoste tõlgete kohta ilmunud päevakriitiliste

raamaturetsensioonidega. Tõlkekriitika allikad jaotatakse vastavalt retsensiooni ilmumise algsele kanalile trükisõna- ja internetiallikateks.

Tõlkekriitika uurimisel on kindlasti üheks oluliseks aspektiks nende retsensioonide klassifitseerimine ehk milline on tõlkekriitika tüüpide liigitus. Jürgen Rooste (2010: 265) on analüüsisides 2009. aastal Eesti ajakirjanduses avaldatud arvustusi jaganud need nelja leeri. Esimese grupi moodustavad nn enesele viitavad arvustused, kus autor räägib isiklikest muljetest, mälestustest, oma suhetest tekstiga. Teises rühmas on teosele keskenduvad arvustused ja kolmandas üldistavad arvustused, kus keskendutakse laiemale kirjanduspildile ja sellele, kuidas antud teos/tekst sinna sobitub. Neljandasse rühma kuuluvad need retsensioonid, kus omapärase käekirjaga kriitik arendab edasi varasemates kirjutistes väljendatud mõtteid. Rooste lisab, et puhtalt ühte liiki kuuluvaid arvustusi esineb siiski harva, enamasti ühilduvad avaldatud raamaturetsensioonides mitme kriitikatüübi jooned.

Lähtudes arusaamast, et kriitika on tõlke eellugemise, lugemise ja järellugemise vorm, mis seob tõlke kirjanduskultuuriga, on üksikasjalikuma tõlkekriitika jaotuse loonud Peeter Torop, kes on oma liigituse aluseks võtnud tõlkekriitika eesmärgid (tõlke lülitamine kultuuri, lugemise hõlbustamine, tõlke eksisteerimisvormide väljaselgitamine, tõlkija loomingu mõtestamine) ja funktsioonide (ajaloolis-kultuuriline, analüütiline ja hinnanguline) (Torop 2010: 31). Toropi üheksa tõlkekriitika tüüpi on järgmised:

1. Ajaloolis-kirjanduslik kriitika. Autori asendi määratlemine rahvus- või maailmakirjanduses, tõlgitud teose asendi määratlemine autori loomingus. Nende ajaloolis-kirjanduslik tähendus. Autori ja teksti valiku põhjendus.
2. Informatsiooniline kriitika. Kirjandusreklaami vorm.
3. Adapteeriv kriitika. Tõlke seosed vastuvõtva kirjandusega, võimalikud projitseeringud, väärtus kultuuri jaoks, st tõlge kui võimalik kultuuri tekst.
4. Spetsifitseeriv kriitika. Tõlke uudsus, eksootilisus, omanäolisus antud kultuuris. Originaali võõrus vastuvõtva kirjanduse jaoks.
5. Retseptiivne kriitika. Retseptiivsed juhised lugejale, kommenteerimine, dominandi esiletoomine.
6. Teoreetiline kriitika. Tõlke tekst ja tõlke poeetika. Originaali ja tõlke kõrvutamine kui keele, stiili, žanri, kultuuri, ajastu jne tõlgitavuse probleem.

7. Tõlkemeetodi kriitika. Meetodi kindlakstegemine, originaali ja tõlke dominantide kõrvutamine, tõlke meetodi ja stiili põhjendatus. Tõlke ontoloogiline iseloomustus. Kvaliteet meetodi piires.
8. Kvaliteedi kriitika. Ideaalsel juhul kuulub tõlkemeetodi kriitika juurde. Tuuakse eraldi esile seoses immanentse keelelise, eriti ühekeelelise kriitikaga, kui rõhutatakse ainult tõlke kirjanduslikke omadusi (hea keel jne)
9. Personaalne kriitika. Tõlkija loomingu monograafiline uurimine (meetodid, evolutsioon jne) (Torop 2010: 30).¹

Tõlkekirjandust käsitlevaid arvustusi analüüsid kerkib esile veel üks just tõlkekirjandusele spetsiifiline küsimus – kuivõrd pööratakse tõlkekriitikas tähelepanu teose eesti keelde tõlkijale. On tõlkija tõlkekriitikas nähtav või nähtamatu? Klaarika Kaldjärv (2007: 70) leiab, et tõlkija on tõlketekstis nähtav nii või teisiti, küsimus on vaid selles, kas seda tahetakse või osatakse näha. Märt Väljataga (2008) on väitnud, et „ükski tõlkija ega vist ka lugeja ei ole nii loll, et peaks tõlget originaali koopiaks”. Tõlkija ja ka tõlkekriitiku puhul oleks selle väite paikapidavus rangelt soovituslik, kuid (kogenematu) lugeja alateadlik käitumine võib osutuda sootuks teiseks. Enamasti motiveerib ju mingit konkreetset tõlketest valima just selle originaali autor, mitte selle eestindanud tõlkija, ja seetõttu lugeja ei pruugi endale täielikult teadvustada, et loeb tõlget. Lawrence Venuti (1998b: 2) seostab näiteks seda tendentsi angloameerika kultuuris tõlgetele esitatava voolavuse nõudega, mis väljendub ka seelses tõlkekriitikas – nii palju kui raamatuarvustuses üldse tõlkele tähelepanu pööratakse, on see enamasti seotud just asjaoluga, kas tõlget saab lugeda kui „originaali”. Jüri Talvet (2006: 361) usub, et lugeja jaoks muutubki tõlkija nähtavaks eelkõige juhul, kui tõlge osutub liialt võõrapäraseks: „enamikel juhtudest tõlketekst reedab, teeb nähtavaks tõlkija olemasolu, eriti kohmakalt teostatud vahendustöö puhul. See puudutab tavaliselt lähtekeele struktuuride liiga otsest sihtkeelele kohaldamist. Sellise tõlke keelekasutuse võõrapärasus tekitab lugejas tõrke, ta ei taju teost kui head kirjandust, mida emakeeles saaks nautida”.

Võttes arvesse ülalmainitud tõlkekriitika tüüpe vaadeldaksegi alljärgnevalt lähemalt Hispaania ilukirjanduse tõlgete kohta avaldatud tõlkekriitikat. Samuti huvitatakse, kas, kuivõrd ja kuidas on ilmunud raamaturetsensioonides pööratud tähelepanu raamatute

¹ Kasutatud Elin Sütiste tõlget (vt Sütiste 2008: 97)

tõlkelisusele. Silmas pidades teises peatükis käsitletud Hispaania kultuuripildi mosaiiksust, on üheks huviaspektiks samuti, kas väiksematest riigisisestest kirjandusruumidest eestindatud teoste puhul, on arvustaja raamaturetsensioonides sellele asjaolule osutanud.

4.2.1 Retsensioonid trükisõnas

Vaadeldaval perioodil avaldatud Hispaania kirjandusteoste tõlgete kohta ilmus trükis kriitikat 57 korral (vt lisa 4). Kriitikute tähelepanu oli pälvinud pisut üle kahe kolmandiku kõigist tõlkeraamatutest (25 teost 35st). Lihtne matemaatika näitab, et valdav enamus oli selliseid tõlkeid, mida oli arvustatud paaril või rohkemal korral. Ainult ühe arvustusega piirduti seitsme raamatu puhul, kümne teose kohta ei kirjutatud ühtegi retsensiooni. Aare Pilv on väitnud, et Eesti kriitikasüsteemi taustal on ühel raamatul hästi läinud, kui temast on kirjutatud kolm arvustust, eriti hästi, kui need on kirjutatus kolmes erinevas ajakirjas (Pilv 2005: 285). Nendele kriteeriumitele vastas neli eestindust: Javier Maríase “Nii valge süda”, Ortega y Gasseti „Masside mäss“, Unamuno „Püha Manuel Hea, märter“ ja Carlos Ruiz Zafóni „Tuule vari“, mis osutus viie retsensiooniga vaadeldud perioodil kõige arvustatumaks teoseks. Samas kõige enam tähelepanu pälvinud autor on Miguel de Unamuno, mis ei üllata pidades silmas, et ta on ka vaadeldaval perioodil kõige rohkem eestindatud Hispaania kirjanik.

Hispaania kirjandusteoste tõlgete kriitikat avaldasid 13 eri väljaannet. Kui proovida ilmunud tõlkekriitikat kuidagi vormiliselt iseloomustada, siis oli valdavaks vormiks varieeruva pikkusega (paar veergu kuni lehekülg) raamatututvustus. Samuti leidis pikemaid käsitlusi mitmel leheküljel, aga ka viiel korral konkreetse autorita lühiannotatsioone.

Kui tavapäraselt vaadeldakse tõlkekriitika aastaülevaadetes ajakirjades ja ajalehtedes ilmunud retsensioone eraldi, siis käesolevas töös käsitletakse neid koos. Seda eelkõige seetõttu, et antud ajavahemikul ilmus Hispaania kirjanduse eestinduste retsensioone ajakirjades vaid viiel korral, neistki kaks pigem meelelahutusliku suunitlusega žurnaalides, nagu Muusa ja Anne. Traditsioonilistest kultuuriajakirjadest, mis kirjandusarvustusi avaldavad (nagu näiteks Vikerkaar, Akadeemia, Keel ja Kirjandus), oli ainuke Hispaania kirjandusteoste leheruumi eraldanu Looming. Hispaania kirjanike loomingu arvamine Loomingu lehekülgedel tutvustatava kirjanduse hulka võib olla seotud žurnaali

enesemääratlusega, mille kohaselt on Looming nn parlamentaarne ajakiri, mille „põhitaotluseks on algusest peale olnud uudiskirjanduse avaldamine ja eesti kirjanduse hetkeolukorra kajastamine kogu selle mitmekülsuses, vältides kildkondlikkust ja kambavaimu“ (Looming 2011). Siiski peab Loomingu puhul märkima, et avaldatud kolmest retsensioonist olid kaks sellised, mida võiks tinglikult nimetada tõlget ennetavaks raamaturetsensiooniks: 2005. aasta kuuendas numbris (st kolm aastat enne eestindust) arutleb Marin Möttus pikemalt Carlos Ruiz Zafóni teose „Tuule vari“ kohta (nr 14, Möttus: 2005)² ja 2008. aasta kolmandas numbris tutvustab Kai Aareleid Ildefonso Falconési ajaloolist romaani „Mere katedraal“ (*Catedral del Mar*), mille tõlkimisplaanide kohta kahjuks teave puudub. Kolmas kirjatükk Hispaania kirjandusest pärineb Jüri Talvetilt (nr 12, Talvet: 2004), kes arutledes sümbiootilise kunsti- ja kirjandusfilosoofia üle kõrvutab Mariase postmodernistliku romaani „Nii valge süda“ kahe eesti autori raamatuga, milleks on Tõnu Õnnepalu "Hind" ja Ene Mihkelsoni "Ahasveeruse uni".

Seega jäi käsitletaval ajavahemikul Hispaania kirjanduse tõlgete kohta avaldatud päevakriitika valdavalt ajalehtede veergudele. Retsensioone ilmus kõigis kolmes suuremas päevalehes, samuti nädalalehtedes Eesti Ekspress ja Sirp. Eesti Päevaleht oli kõige produktiivsem Hispaania kirjanduse kajastaja: kokku ilmus selles lehes 17 retsensiooni 13 eri arvustajalt. Sellega ületab Eesti Päevaleht pea kahekordselt kõik teised väljaanded, näiteks Postimehes leidis sel perioodil kaheksa kirjutist. Kui välja arvata Eesti Päevalehe romaanisarjas ilmunud Cervantese „Don Quijote“ kordustruki puhul Romaaniülikooli rubriigis ilmunud Jüri Talveti kirjatükk (nr 29, Talvet: 2007), koondusid Eesti Päevalehe retsensioonid selle kirjanduslisasse Arkaadia. Ilona Martson kirjutab, et Arkaadia on suunatud inimestele, kes vajavad võimalust kaasamõtlemiseks ja kes peavad oluliseks, et „infoühiskonna pidevas hüsteerilises killustumises oleks mingisugunegi kindlustunne ja järjepidevus“ (Martson 2003: 2). Võib öelda, et Hispaania kirjanduse tõlgete kohta ilmunud retsensioonides on seda joont järgitud. Kuigi leidis ka lühidaid annotatsioone, domineerisid pigem (ajakirjandusmahtude kohta) võrdlemisi pikad raamatu ja selle autori tausta avavad käsitlused, mis üritasid võimaluste piires teost positsioneerida nii Hispaania kui maailmakirjanduse taustal ning sobitada tõlkeraamat eesti kirjandusellu. Mitmel korral oli kirjatüki illustreerimiseks lisatud lugu visuaalselt esile tõstev autori foto, tõlke kaanepilt vms. Sama peab paika ka Postimehes ilmunu puhul.

² Trükisõnas ilmunud retsensioonide viited lisa 4 järgi.

Kirjutiste hulga poolest on enam-vähem ühel tasemel nii Eesti Ekspress (9 arvustust) kui kultuurileht Sirp (7 arvustust), kuid sisuliselt on nende kahe väljaande veergudel avaldatud kirjutised väga erinevad. Kuigi Eesti Ekspressis ilmuvad ka pikemad kirjanduskäsitlused ja muud kirjandusteemasid tutvustavad lood, on ajaleht viimasel aastakümnel raamatuarvustustes selgelt eelistanud umbes 1000-tähemärgilist lühiretsensiooni vormi, mis jääb kuhugi annotatsiooni ja pikema retsensiooni vahele (Helme 2009: 265). Kirjanduslik päevakriitika Sirbis tüürib seevastu hoopis teise suunda, soodustades mahukamaid põhjalikumaid käsitlusi. Ka Sirbis avaldatud Hispaania raamatutõlgete arvustuste puhul jäi silma kirjutiste autorite lai silmaring ning süvitsi minev teemakäsitlus.

Kadri Tüür (2009a) on juhtinud tähelepanu asjaolule, et ainiti kultuurile keskendunud väljaanded ei pruugi ulatuda laiema publikuni, eelkõige maapiirkondade elanikkonnani. Kui määratleda olulisena, et teadmised uutest raamatutest või kirjandusuudised üldisemalt jõuaks võimalikult paljude lugejateni ega piirduks vaid kirjandust harrastavate inimeste kitsa ringiga, siis on ilukirjandusliku sõnaloomingu kaasamine maakonnalehtedesse üpris kaalukas aspekt. Kadri Tüür ütleb: „Maal elavatele inimestele, kes moodustavad siiski veel suure hulga lugejaskonnast, on primaarne trükimeedia-allikas koju tellitav maakonnaleht.“ (Tüür 2009a) Ta lisab kahetsustundega nentides, et kohalikes lehtedes on põhirõhk siiski elu praktilisemal küljel, mistõttu on kirjanduse kajastamine nendes kahjuks peaaegu olematu. Hispaania kirjanduse eestindusi maakonnalehtedes mõnel korral siiski tutvustati. Retsensioone avaldati kolmes eri väljaandes, milleks on Saaremaa päevaleht Oma Saar (praeguse nimega Saarte Hää), Viljandimaa ajaleht Sakala ning Raplamaa häälekandja Nädaline. Oma Saares on Hispaania autorite looming tähelepanu saanud koguni kahel korral, tutvustati Pérez-Reverte „Dumas’ klubi“ ja Maite Carranza nõiatrilooget. Sakala ja Nädaline avaldasid vaadeldaval perioodil kumbki ühe arvustuse, vastavalt esimene Ruiz Zafóni „Tuule varju“ kohta ja teine Javier Maríase romaani „Nii valge süda“ kohta. Siinkohal võiks meelde tuletada ka juba varasemalt mainitud Hispaania nobelistide luuletõlkeid Nädalise rubriigis „Lühinäiteid nobelistide loomingust Andres Ehini tõlkes“.

Kokku kirjutas Hispaania tõlketeostest 35 kriitikut, kellest valdav enamik piirdus vaid ühe looga. Ka siinse uurimuse seisukohalt kehtib Eesti kirjanduselu iseloomustav üldreegel, et tingituna meie väiksusest ei tegutseta vaid mingil kindlal alal, vaid kirjandust harrastavate ja sellest kirjutavate inimeste ring on lai. Sellest lähtuvalt võib tõdeda, et Hispaania

kirjanduse arvustajate seltskond on väga kirju ja mitmepalgeline. Kui proovida Hispaania tõlketeoseid arvustanuid kuidagi liigitada, siis valdav enamust võib lugeda siiski professionaalsete kirjanduskriitikute hulka (Märt Väljataga, Paavo Matsin, Kaarel Kressa), kuid samas leidus arvustajate hulgas ka pigem muudelt elualadelt tuntud inimesi, nagu kirjanikke (Doris Kareva, Diana Leesalu, Toomas Verrev), ajakirjanikke (Valner Valme, Ilona Marston, Raul Sulbi, Tõnis Erilaid), kunstitegelasi (Ly Lestberg) ja tõlkijaid (Marin Mõttus).

Kõige viljakam Hispaania kirjanduse tutvustaja vaadeldaval perioodil on Jüri Talvet, kellelt tõelise Hispaania kirjanduse entusiastina ilmus peale muude temaatiliste kirjutiste Hispaania kirjanduselu aineil ka kuus raamaturetsensiooni. Laia kirjanduslase teadmistepagasiga on Talveti arutlused mitmekülgsed. Ta jõuab ka lühemates kirjatükkides anda ülevaate autorist, kirjeldada lühidalt raamatu sisu ning teha võrdlusi teiste maailmakirjanduse teoste ja autoritega. Hispaania kirjanduse asjatundjana ei jää välja ka selle maa kirjanduspilti tutvustavad fragmendid, mis on olulised lugeja silmaringi avardamisel. Samuti mainib ta mitmes arvustuses Eesti ja Hispaania vahelisi kirjandusajaloolisi suhteid.

Talvetile järgnes Jan Kaus nelja kirjutisega. Esimene neist on ilmunud Eesti Päevalehes, hilisemad Sirbis, mille toimetusse Kaus ka varasemalt mitmeid aastaid kuulunud on. Sarnaselt Talveti retsensioonidele räägivad Kausi arvustused laia kirjandusalasest erudeeritusest, ta läheneb temaatikale analüüsivalt, samas põimides aeg-ajalt sisse minavormis esitatud isiklikud tundmused, meenutusi.

Kahe või enama looga esinesid veel kuus autorit: Lembit Liivak, Kai Aareleid, Laura Talvet, Marin Mõttus ja Piret Põldver. Siinjuures on oluline märkida, et paaril korral retsenseerisid enama kui ühe arvustusega figureerinud kriitikud kahes eri väljaandes üht ja sama raamatut. Selle suundumuse esindajateks olid Lembit Liivak ja Piret Põldver. Lembit Liivak kirjutas nii Eesti Päevalehes kui Postimehes pikemalt Tirso de Molinast, tema näidendist „Sevilla pilkaja“ ning sellega seonduvast Don Juani müüdist (nr 20, Liivak: 2006a; nr 22, Liivak: 2006b). Piret Põldver arutles nii Sirbis kui Eesti Päevalehes Unamuno „Udu“ ja autori väljapakutud uuendusliku romaanivormi ehk ramooni üle (nr 49, Põldver: 2009; nr 52, Põldver: 2010). Samas ei saa öelda, et autorite kirjutised oleksid

teineteise koopiad. Mõlemad kriitikud on arvustatavale raamatutele lähenenud uue vaatenurga alt, avades erinevaid raamatutega seonduvaid aspekte.

Kui meenutada eelpoolmainitud Peeter Toropi tõlkekriitika jagunemist, siis vaadeldud arvustused kuuluvad enamjaolt kahe esimese tõlkekriitika tüübi alla, milleks on ajaloolis-kirjanduslik ning informatsiooniline kriitika. Leidub mitmeid kirjutisi, mis piirduvad raamatu tutvustamisega, andes seejuures mõnikord siiski tõlketeosele ka mingi omapoolse hinnangu. Valdav osa arvustajaid lähenevad arvustatavale teosele siiski laiemalt. Nad analüüsivad retsenseeritavat teost süvitsi, arutledes originaalteose olulisuse üle autori loomingus ning selle positsiooni üle rahvus- või maailmakirjanduses. Kuigi ühtegi puhtalt adapteeriva tõlkekriitika alla liigituvat arvustust vaadeldavate tekstide hulgas ei leidunud, siis samas võib öelda, et ajaloolis-kirjandusliku kriitikatüübi alla kuuluvad arvustused näitavad puhuti ka adapteeriva tõlkekriitika jooni – arutletakse seoste üle siinse kirjanduskultuuriga, kõrvutatakse retsenseeritavat teost mõne siinse autori loominguga, mainitakse selle väärtust Eesti kultuuri jaoks.

„Ibeeria-Eesti kirjandussuhtlus näikse tänavu keskenduvat Hispaania äärmises loodeservas paiknevale keldi-sugemetega Galiciale. Äsja on /.../ Santiago de Compostelas avaldatud mahukas kaasaegse eesti luule antoloogia /.../ Siin aga ilmusid ajakirjas Akadeemia (3, 2001) galeegi kirjanduse leheküljed.“ (nr 3, Talvet: 2002c)

„Need on luuletajatest filosoofide hääled pigem /.../ perifeeriast, piiridelt kui „keskusest“ – seega aladelt, mil võiks olla vaimulähedusi Eestiga“ (nr 7, Kaus: 2002a)

„Eestist tuleb võrdlusena meelde Mehis Heinsaar oma parimail päevil.“ (nr 24, Hallas: 2006)

Kui vaadelda Jürgen Rooste (2010: 265) tõlkekriitika klassifikatsiooni, siis liigitusid Hispaania kirjanduse tõlgete kohta kirjutatud retsensioonid valdavalt teosele keskenduvate arvustuste alla. Siiski, nagu ka Rooste ise ütleb, on vähe arvustusi, mis esindaksid selgelt vaid üht tema välja pakutud kriitikatüüpi. Nii põimuvad üldiselt teosele keskenduvasse arvustusse ka näiteks üldistava arvustuse jooni. Samas ei olnud Hispaania kirjanduse tõlgete kriitikas eriti levinud enesele osutav kriitika. Selliseid arvustusi, kus kriitik avaks retsenseeritavat raamatut ainult isiklikust kogemusest või mälestustest lähtuvalt, ei

leidunud ühtegi. Valdavalt on kriitikud Hispaania kirjandust retsenseerides eelistanud umbisikulist lähenemist, kuid mõnel korral on ka sisse lükitud mina-vormis esitatud isiklikumaid ekskursse:

„Pean kohe tunnistama, et õudus- või ulmesüžee arvustajat minust pole. Mina esindan seda osa publikust, kes pigem pillab monstrumeid silmates raamatu käest.“ (nr 31, Pesti: 2007)

„Kui ma tahtnuks loole netis võimalikult palju klikke, pannuks pealkirjaks „Muna ja Sita traagiline lapsepõlv“. Aga mida ma nende klikkidega teen?“ (nr 46, Valme: 2009)

Tõlkekirjanduse kriitikat analüüsisides ei saa vaatlemata jätta, kuivõrd pööratakse tähelepanu tõigale, et tegemist on tõlkega, millel on ka oma kindel autor. Selliseid arvustusi, mis keskenduksid selgelt teksti tõlkelisusele, kommenteerides põhjalikult tõlke kvaliteeti või teeksid üksikasjalisi võrdlusi originaali ja tõlke vahel, kahjuks XXI sajandi Hispaania kirjanduse tõlgete kriitika ei pakkunud. Maarja Läänesaar (2010) usub, et siinses kriitikavormis domineerib kujutlus tõlkeprotsessist kui lihtsalt millegi ühest keelest teise ülekandmisest. Ilmselt on see ka üks põhjus, miks kriitikud napi leheruumi pigem originaalteose ümber tekkinud mõtetega täidavad. Arvustused tegelevad rohkem muude kirjanduslike aspektide kui konstruktiivse tõlkekriitikaga. Tõlkelisust mainitakse vaadeldud retsensioonides heal juhul vaid paari reaga, mainitakse napisõnaliselt või libisetakse teemast hoopis üle.

Retsenseeritava teose tõlkelisusele teksti siseselt pikemat tähelepanu pööravaid arvustusi oli kokku 14. Samas moodustavad siiski vähemuse sellised arvustused, kus asjaolu, et tegemist on tõlkeraamatuga, üldse ei mainita. Kõigist 56 retsensioonist leidis kokku kuus arvustust, milles pole viidatud raamatu tõlkijale ja mille puhul pole ka tekstist välja lugeda mingeid viiteid tõlkelisusele. Ligikaudu kolmandik arvustajad, kokku 18 korral, on piirdunud vaid tõlkija mainimisega pealkirja all või eraldi kujunduselemendina artikli kõrval olevas kastikeses raamatu pildi juures. Teised viitavad asjaolule, et tegemist on võõrkeelest eestindatud teosega kaudselt teksti sees.

„Kahtlustan kõvasti, et „Manolito Prillipapa“ on esimene eesti keelde tõlgitud Hispaania lasteraamat.“ (nr 4, Mets: 2002)

Valdavalt anti tõlkefakti möönvate arvustuste puhul tõlkele positiivne, isegi tunnustav hinnang. Samas ei määratle kriitikud selgesõnaliselt, millistest kriteeriumitest oma hinnangutes lähtutakse ja eelistavad piirduda suhteliselt napisõnaliste märkustega:

„Tõlge tundub korralik“ (nr 24, Hallas: 2006)

Siiski on võimalik kriitika sõnastusest välja lugeda, milliseid faktoreid kriitikud tõlketeksti positiivseks hindamise juures arvesse võtavad. Olulise aspektina tuuakse välja tõlke sujuv loetavus eesti keeles:

„Tõlkija Marin Mõttus on nauditava ladususega emakeelde pannud romaani, mille puhul mõni kriitik on oletanud, et selle peategelane võiks olla keel.“ (nr 6, Talvet: 2002c)

Viidatakse ka heale keelekasutusele, mis paistab mitmete kriitikute jaoks olema tõlke headuse oluliseks omaduseks:

„„Tuule vari“ on oskuslikult komponeeritud ja tänu heale tõlkele keeleliseltki nauditav lugemine...“ (nr 45, Saro: 2009)

Eelmisest näitest ilmneb veel üks aspekt, mille alusel tõlkele positiivne hinnang antakse – see on teksti lugemisel saadav esteetiline nauding. Mõnikord on kriitika sõnastusest välja lugeda, kas tõlkija viitab oma hinnangus korrektsele keelekasutusele või tõlkija ilusast keelekasutusest saadavale lugemisnaudingule. Samas leidub ka selgesõnalisemaid seisukohti:

„/.../ sellise tõlke saavutamiseks on tööd tehtud kaasaelamisega /.../ Tõlkija Mariliin Vassenin on ületanud tõlkimise piirid ja saanud kirjanikuks.“ (nr 32, Kaldmaa: 2007)

Sellised tõlkijat ülistavad arvamused on aga harvad, tavaliselt jäädakse oma väljaütlemistes siiski tagasihoidlikumaks. Näiteks võib arvustaja viidata tõlkija teenetele hispaaniakeelsete teoste eestindamisel:

„Teenekal tõlkijal Ruth Liasel on see juba neljas eesti keelde vahendatud teos kuulsa hispaania kirjaniku ja filosoofi loomingust.“ (nr 52, Põldver: 2010)

Omapäraseks juhtumiks tõlkekriitikas on Arturo Pérez-Reverte „Dumas’ klubi“ eestindus. Nimelt on raamatu tiitellehel eksitav märg, et Kai Aareleiu tõlge on tehtud prantsuse keele vahendusel, kuigi tegelikult on tegemist siiski otsetõlkega. Kirjastus on ka hiljem selle kohta vastava vabanduse avaldanud ning Varraku kodulehelgi on eksitus parandatud. Siiski pole esimesed kaks arvustajat, Laura Talvet (nr 25, 2006) ja Tõnis Erilaid, sellest ilmselt teadlikud olnud. Mõlemad kiidavad küll oma arvustuses teost ennast, kuid märkused arvustajate meelest prantsuse keelest tehtud tõlke kohta on negatiivse varjundiga. Näiteks kirjutab Erilaid:

„Mulle teadmata põhjustel on hispaaniakeelne teos tõlgitud prantsuse keele kaudu, mistõttu kohati on jutuooks lame. Aga see kipub enamiku eestikeelsete tõlgete viga olema. Raamat ise on hea. Soovitan kindlasti lugeda“ (nr 22, Erilaid: 2006)

Mõlemad retsensioonid on ilmunud võrdlemisi kiirelt pärast tõlke avaldamist 2006. aasta oktoobris. Hilisem arvustaja Raul Sulbi on juba juhtunud äpardusega kursis, mainides seda oma arvustuses, samas tõlkele siiski omapoolset hinnangut andmata (nr 26, Sulbi: 2007).

Leidus ka selliseid arvustusi, kus teose eestindaja nime ei mainita, kuid samas viidatakse eestindamise asjaolule kaudselt teksti sees. Enamasti on tehtud lihtsalt neutraalne märkus, mis on seotud mõne konkreetse arvustaja jaoks olulise asjaoluga. Näiteks avaldatakse lootust, et sama kirjaniku teisedki teosed eesti keelde jõuaksid:

„„Külm nahk“ /.../ märgib kavandatava triloogia /.../ alguspunkti, loodetavasti jõuab kogu valmiv triloogia ka eesti keelde.“ (nr 30, Melts: 2007)

Või soovitakse, et eesti lugejal oleks võimalik laiemalt tutvuda teatud žanri esindajatega hispaaniakeelsest maailmast:

„Hispaania keelest ei eestindata noortekirjandust just sageli. Mistõttu on iga sellekohane katsetus väga teretulnud.“ (nr 36, Martson: 2008)

Leidub ka kurtmisi, et teose eesti keelde jõudmine on võtnud liiga kaua aega:

„Arturo Pérez-Reverte on praegu ehk kõige kuulsam hispaania kirjanik ning tema niivõrd hilist eestindatust on üsna raske seletada.“ (nr 27, Hargla: 2007)

Elin Sütiste (2008: 117) sõnul võib oletada, et seni kuni arvustuses tõlkega otsesõnu eraldi ei ole tegeletud, laieneb hindaja originaalile antud hinnang vaikimisi ka tõlkekeelsele variandile. Vaadeldud arvustustes oli üpris levinud tendents, kus kriitik sulandab oma arvustuses tõlke originaaliga ühte. Sageli on selline viide seotud sellega, kuivõrd kõrgelt arvustaja originaalteost hindab. Näiteks võib mõnest arvustusest välja lugeda, et kriitik peab tõlke ilmumist eesti kirjanduspilti rikastavaks:

„Seega on värvika hispaania mõtleja Rosa María Rodríguez Magda raamatu ilmumine eesti keeles sündmus mitmes mõttes. Tegu on filosoofilise teosega, mis aitab lahti mõtestada tuliseid debatte, mida (feministlikud) filosoofid on pidanud 1960. aastatest.“ (nr 48, Põldsaar: 2009)

Kui võtta aluseks juba varasemalt viidatud Katharina Reissi määratlus, et tõelisest tõlkekriitikast saab rääkida vaid siis, kui on omavahel võrreldud originaali ja tõlget (Reiss 2000: 3), siis Hispaania kirjanduse eestinduste kriitika puhul otsesõnu originaali lugemist ei mainita. Ainsaks erandiks võib lugeda Laura Talveti Pérez-Reverte „Dumas' klubi“ tõlke retsensiooni, kus võib selgelt järeldada, et kriitik on hispaaniakeelse algtekstiga tuttav:

„... algne kujundikeel ja stiilitunnetus on paraku tihti kaduma läinud“ (nr 25, Talvet: 2006b)

Ühest küljest võib originaali ja tulemi võrdluste puuduse põhjuseks pidada ajalehekriitika piiratud mahtu, kuid teisalt mõjutab ilmselt keeleoskus. Hispaania keel on ka meie kriitikute seas võrdlemisi eksootiline ja selle oskajaid on vähe. Vaikimisi võib algupärandi lugemise siiski mõnest raamatuarvustusest välja lugeda. Esmajoones muidugi sellistest tekstidest, milles tõlkeraamatut tutvustab eestindaja ise. Samas on needki pigem informatiivse iseloomuga, tõlkimisprotsessile kui sellisele ei pööra eraldi tähelepanu ükski tõlkija. Ainus tõlkija, kes raamatut tutvustuses enesele kui teose tõlkijale viitab on Kai Aareleid, kuid kahjuks mitte eestindamisprotsessi analüüsivas kontekstis:

„Lugeja loodab alati, et järjekordne raamat jõuaks temani pigem varem. Mina tõlkijana loodan, et romaaniseeria järgmine raamat jõuab meie ette õigel ajal – nii et sel oleks aega /.../ vääriliselt küpseda.“ (nr 57, Aareleid: 2010)

Samuti on originaalteose tundmine implitsiitselt tajutav ka ise hispaaniakeelseid teoseid eestindanud tõlkijate Jüri Talveti, Lembit Liivaku ja Marin Mõttuse kirjutistes, kuigi otsest võrdlust kahe teksti vahel ei tee ka nemad. Näiteks kiidab Jüri Talvet Ramón Valle-Incláni “Sonaatide” retsensioonis tõlkijat, kuna teab, et selle autori teised tekstid on keerukad:

„Valle-Incláni näidendid on tõlkimiseks tõsisem pähkel /.../ Sellepärast tuleb Ruth Liase järjekordset tõkelist meistriteost iseäranis hinnata.“ (nr 3, Talvet: 2002a)

Sageli on kurdetud (nt Talvet: 2006), et kui tõlkija pole tõlkekriitikas eriti nähtaval positsioonil, siis toimetajate ja raamatute saatesõnade autorite panus jääb pahatihti sootuks nähtamatuks. See tõdemus peab üldjoontes paika ka uuritud tõlketeoste puhul, kuid siiski leidis ka paar erandit. Kolmel korral on arvustuses meeles peetud ka järelsõna autorit (nr 6, Talvet: 2002c; nr 7, Kaus: 2002a; nr 52: Põldver: 2010) ja toimetajale viidatakse korra – Doris Kareva kiidab otsesõnu Ruiz Zafóni romaani „Tuule vari“ arvustuses nii tõlkijat kui toimetajat:

„Kindlasti tuleb tunnustada ka tõlget ja hoolikat toimetamist – raamatu stiil on vaatamata mõningale liiasusele nauditavalt nüansirohke, laused täpselt paigas, rütm veenev ja õhustik lummas.“ (nr 43, Kareva: 2008)

Hispaania kirjanduse eestindamise puhul on huvitav vaadelda kuivõrd peegeldub sealse kirjanduspildi mitmekesisus eesti tõlkekriitikas. Kahjuks ei ilmunud ühtegi arvustust katalaani luuletaja Jordi Cervera luulekogu kohta. Samas on nii baski Unai Elorriaga kui katalaani Albert Sánchez Piñoli romaanide tõlked kumbki saanud kahe arvustuse osaliseks. Paistab, et eesti kriitikud on Hispaania reaalsusest üpris teadlikud, kuna kõigis arvustuses, mis käsitlevad Hispaania väikekirjandusi esindavate autorite eestindusi, on arvustaja tekstis selle asjaolu eraldi välja toonud. Mõnikord soovitab kriitik juba ainuüksi selle momendi pärast lugejal retsenseeritava teose läbi lugeda:

„Unai Elorriaga on bask, juba see võiks kallutada seda raamatut lugema“ (nr 24, Hallas: 2006)

Katalaanid, baskid ja galeegid kuuluvad sarnaselt eestlastelegi Euroopa väikerahvaste hulka, mille kirjandusloome jääb suurte kirjanduste kõrval perifeersesse seisundisse.

Seetõttu võib väikerahvaste teoste arvustustest välja lugeda heameelt väikekultuuride kirjanduskontaktide tihenemise üle:

„Imestame, et inimesed piiri taga meist suurt ei tea. Kui palju tunneme aga ise teisi väikerahvaid? Ibeeria poolsaarel elavaid baske vist küll ei eriti. Seda enam tuleks rõõmustada äsjase, eesti esimese raamatutõlke üle baski kirjandusest.“ (nr 17, Talvet: 2006a)

„Piñol on ise katalaanist autor, vähemuse esindaja, ja see ehk seletab veidi tema huvi vähematele ja nõrgematele mõistmissoovi ja hääletoruks olemisega appi minna. /.../ Sel taustal on eriti sümpaatne, et leidus huvi, tahtmine ja tõlkija, et see teos samuti pisikesse eesti keelde ümber panna.“ (nr 31, Pesti: 2007)

Samuti on kirjaniku päritolu mainitud selliste autorite nagu Unamuno või Valle-Inclán puhul, keda tuntakse pigem suure Hispaania kirjanduskaanoni esindajatena ja kelle kuulumist Hispaania vähemusrahvuste hulka mitte alati ei mainita (nt nr 3, Talvet: 2002; nr 48, Pöldver: 2009; nr 53, Kivistik: 2010).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Hispaania kirjanduse eestindused on saanud Eesti ajakirjanduse veergudel võrdlemisi arvestatava tähelepanu osaliseks. Kriitika poolt jäi märkamata küll ligikaudu kolmandik eestindatud teostest, kuid samas arvustati ülejäänuid tihti enam kui ühel korral. Võib öelda, et maailmakirjanduse seisukohalt kõrgelt hinnatud või hetkel üleilmses kirjanduselus kõneainet pakkuvatele teostele pöörasid ka siinsed kriitikud piisavalt tähelepanu. Kuigi kriitikat avaldanud väljaannete ringist jäid eemale suuremad kultuuriajakirjad, avaldasid retsensioone lisaks suurematele päeva- ja nädalalehtedele ka kohalikud ajalehed, mis nende arvukamat lugejaskonda silmas pidades võib kasvatada potentsiaalset Hispaania kirjanduse lugejaretseptsiooni Eestis. Ajakirjandusliku tõlkekriitika täitis sisuliselt siiski enamjaolt lugeja silmaringi laiendavat funktsiooni, tõlkekriitika tõlkimise kriitika tähenduses jäi tahaplaanile.

4.2.2 Retsensioonid internetis

Internetikanalites avaldatud kirjanduskriitika on kogu maailmas teaduslikult veel suhteliselt vähe uuritud valdkond. Nii teoreetilist kui empiirilist materjali napib, enamjaolt piirduakse selle olemasolu tunnustamisega, kuid pikemaid käsitusi internetikriitika

olemuse kohta on keeruline leida. Blogides ja muudes internetikanalites ilmuv kirjanduskriitika pole kahjuks uurijate laiemat tähelepanu pälvinud. Netikriitika uurimist raskendab ka asjaolu, et selle vormilised tunnused on pidavas muutumises ja arenevad koos tehnoloogiaga, kohandudes selle poolt pakutavate uute võimalustega (Domsch 2009: 228).

Ka Eestis pole palju ilmunud käsitlusi netis avaldatava kirjanduskriitika kohta. Traditsioonilised kirjandus- ja tõlkekriitika aastaülevaated keskenduvad harjumuspäraselt ikka trükimeedias avaldatule, vaid üksikutel juhtudel on neis veebikriitikat mainitud. Näiteks pühendab Jürgen Rooste (2010: 275) 2009. aasta kirjanduskriitikat käsitlevas kolmeteistkümnелеhelises ülevaateartiklis veebikriitikale ühe lõigu, mainides mõningaid talle silma jäänud olulisemaid blogisid, milles raamatuarvustusi avaldatakse. Muidugi on veebikriitika näol tegemist suhteliselt uue ja arengujärgus nähtusega, mis alles otsib kohta Eesti üldises kirjandussüsteemis end juba autoriteetsena tõestanud trükikriitika taustal. Nagu viitab Kadri Tüür (2010b) ei tulnud veel paarkümmend aastat tagasi üldse kõne alla võimalus, et kirjanduskriitika võiks eksisteerida väljaspool institutsionaalseid piire. Tüüri Sirbis avaldatud blogiarvustusi käsitlev artikkel on ka ainus, mis proovib blogides toimuvat kirjandusretseptsiooni kuidagi mõtestada.

Sageli avaldatakse pahameelt, et kultuur ja sealhulgas kirjandus pole enam nii tähtsal kohal kui varemalt ja ka trükimeedias ei pöörata neile varasemaga võrreldavat tähelepanu. Samas on interneti areng kaasa aidanud tendentsile, et kirjandusest kirjutatakse aina enam, sest hõlpsasti kasutatavad veebitehnoloogiad on oluliselt kasvatanud kirjutajate arvu. Internetis avaldatud kirjanduskriitika on retseptsiooni-uuringute seisukohalt samuti lugejatekstid, mis on sündinud reaktsioonina teisele tekstile ehk teisisõnu on tegemist vastuvõtu tulemusega, kus peegelduvad lugeja arvamused loetud teose kohta. Laiemas tähenduses on ju tegelikult ka professionaalide kirjutatu, nn asjatundja pilgu kaudu esitatud raamatuarvustused lugejatekstid, milles on ühendatud üldistavad arutlused ja autori maitsehinnangud.

Kuna interneti kättesaadavus ja kasutatavus on Eestis oluliselt kasvanud just viimase aastakümne jooksul, vaadeldakse käesolevas töös, milline on olnud XXI sajandil eestindatud Hispaania kirjandusteoste retseptsioon netikanalites. Võrgusuhtluskanalid, kus leiab Hispaania raamatute eestindusi, on väga erinevad. Näiteks lüües otsingumootoris Google sisse sõnapaari „hispaania kirjandus“, annab see seisuga 15.03.2011 vastuseks üle

950 000 viite, mis viivad näiteks netifoorumitesse, interneti raamatukaupluste kodulehtedele, ajalehtede veebiversioonidesse jms. Et XXI sajandil eestindatud teoste netiretseptsiooni kuidagi piiritleda, on vaatluse alla võetud sellised kanalid, mille sissekannete vorm on kõige sarnasem trükimeedia raamaturetsensioonidele ja seega annab võimaluse kahte meediumi kõige paremini võrrelda. Nendeks allikateks on eelkõige blogid, kuid ühe olulise Hispaania kirjanduse retseptsiooniallikana tõuseb esile Ulmekirjanduse baas, mis koondab eesti keeles kättesaadavaid ulmelist ja fantastilist elementi sisaldavaid teoseid ja nende arvustusi. Alljärgnevalt vaadeldakse lähemalt nendes kanalites ilmunud tõlkearvustusi, mis olid internetis otsingumootori Google abil vabalt kättesaadavad seisuga 02.01.2011.

4.2.2.1 Retsensioonid blogides

Blogi on eestikeelne vaste ingliskeelse sõnale *blog*, mis lühend sõnast *weblog* – võrgupäevik, ajaveeb. Blogi on vastavat tarkvara kasutatav veebilehe tüüpe, mis sisaldab kuupäevaga varustatud perioodilisi sissekandeid, mis paiknevad tagurpidises kronoloogilises järjekorras, st kui uus postitus lisatakse ilmub see lehel kõige esimesena ning vanemad sissekanded nihkuvad järjekorras tahapoole. Blogid on üldjuhul avatud kõigile netikülastajatele. Blogimine on tegevus, mille kaudu lisatakse blogisse uusi postitusi, ja selle tegevuse sooritaja on blogija. Blogisid ja blogijaid liitvat netikeskkonda nimetatakse blogosfääriks (Sauers 2007: 1–2). Blogide peamiseks eeliseks on võimalus lehekülge mugavalt ja kiirelt uuendada. Süsteemi lihtsuse tõttu on blogipidamine hõlbust ka arvutivõhikule.

Blogid on võrgusuhtluses küll võrdlemisi uus, kuid samas äärmiselt edukas ja populaarne kanal. Blogid said alguse 1990ndate lõpuaastatel. Regulaarselt üleilmse blogosfääri olukorrast ülevaateid pakkuva otsingusüsteemi Technorati andmetel kasvas blogide arv maailmas plahvatuslikult 2004. aastast. Praeguseks võib blogide koguarvu maailmas lugeda miljonites (Technorati 2011). Eesti blogosfääri kohta leiab andmeid Eesti ajaveebe ühendavast blogikataloogist Blog.tr.ee, kus seisuga 15.03.2011 oli registreeritud täpselt 6200 blogi (Blog.tr.ee 2011). Seega on ajaveebid oma arvukusega muutunud praeguseks nii mujal maailmas kui siinmail arvestatavaks avalikkust mõjutavaks jõuks.

Blogid jagunevad isiklikeks blogideks ja institutsionaalseteks blogideks, mis toimivad mõne asutuse juures, kusjuures mõlemal juhul on võimalik, et ajaveebil on mitu autorit, kes sinna tekste lisavad. Üheks blogide oluliseks tunnuseks on võimalus jääda anonüümseks ja kirjutada oma tegelikku nime avaldamata ehk kasutades pseudonüümi, mis trükimeedia puhul on suhteliselt harvaesinev, kuigi mitte täiesti olematu nähtus. Anonüümseks jäämise võimalust kasutavad enam eraisikutest blogipidajad, institutsionaalsete ajaveebide puhul on sissekanded tavaliselt autori nimega varustatud. Kirjutaja pärisnime avaldamine võib kujuneda ka oluliseks faktoriks, mis lisab ajaveebile kaalukust, eriti juhul kui kirjutaja on juba end kirjanduse asjatundjana tõestanud. Näiteks on väga lugupeetava ja tõsiseltvõetava autorkonnaga (Maarja Kangro, Marek Tamm, Ilona Martson, Krista Kaer, Tõnu Õnnepalu jpt) kirjastuse Varrak blogist kujunenud oluline kirjandus- ja kultuurikeskus internetis, mida järjekindlalt loetakse ja tsiteeritakse (Kallas 2010: 26). Varraku blogi ei keskendu ainult oma kirjastuse tegemistele ega uute raamatuarvustuste lisamisele, vaid on universaalsema suunitlusega, käsitledes väga erinevaid kirjanduselu küsimusi. Hispaania kirjandusest rääkides, on Varraku blogis näiteks ilmunud Kai Aareleiu sulest arutus kaasaegsest hispaania põneviiku võidukäigust ja Hispaania kirjandusrühmituse Finnegansi ordu (*La Orden del Finnegans*) tutvustus (Varraku raamatublogi 2011).

Blogisid on võimalik liigitada vastavalt neid käsitletavatele teemadele, mille üheks alaliigiks on kirjandus- ehk raamatublogid. Kirjandusblogide üheks sihtrühmaks ongi eelkõige raamatute vastu huvi tundvad inimesed, kes ajaveebi teema järgi üles leiavad. Samas ei ole raamatutest kirjutamine vaid eksklusiivselt kirjandusblogide privileeg. Hispaania kirjanduse vastuvõtus näiteks on eestindatud raamatutest bloginud ka selliste ajaveebide autorid, kelle ajaveebide ainestiku hulka kuuluvad mitmed muudki teemad.

Kirjandust käsitlevad blogipostitused võivad oma sisult olla väga erinevad. Hispaania kirjanduse puhul leidub näiteks mitmeid blogisid, kus on lihtsalt mainitud ühe teose lugemist, tsiteeritud meeldejäävamaid lauseid või lõike, viidatud teistele blogidele või muudele netilehekülgedele vms. Kuna käesoleva töö seisukohalt pakub huvi ka Hispaania kirjanduse eestinduste kohta tehtud tõlkekriitika, siis jäävad lähema vaatluse alt välja sellised sissekanded, kus ajaveebi omanik on piirdunud vaid teose mainimisega mingis muus kontekstis või on toonud raamatust mõned tsitaadid. Valikusse on kaasatud sellised sissekanded, mis käsitlevad kirjandusteoseid lähemalt, tutvustades

nende sisu ja pakkudes autori arvamust teose kohta.

Selliseid blogisissekandeid, milles tutvustatavat raamatut on põhjalikumalt käsitletud, leidis kokku 35 (vt lisa 5). See tähendab ühtlasi, et Hispaania kirjanduse retseptsioon netis kirjutajate seas on olnud piiratum kui trükisõnas. Vastukajasid on olnud 14 raamatule, millest koguni kümnet on arvustatud rohkem kui ühel korral. Kõige populaarsemaks Hispaania autoriks blogipidajate seas on Carlos Ruiz Zafón, kelle kaks romaani „Tuule vari“ ja „Ingli mäng“ on tähelepanu pälvinud kokku kaheksal korral. Netikirjutajate huvi paistab üldiselt olevat kallutatud enam just meelelahutuslikuma ajaviitekirjanduse poole. Kõige rohkem arvustusi leidub selliste Hispaania kirjanike kohta, kelle teoseid võib lugeda ajaloolise põneviku žanri alla kuuluvaks – peale Ruiz Zafóni ka Arturo Pérez-Reverte (4 arvustust), Juan Gómez-Jurado (4 arvustust), Félix J. Palma (3 arvustust) ja Javier Sierra (1 arvustus). Samas on päris mitmeid sissekandeid pisut sügavama sisuga raamatute kohta, näiteks leidub kolm postitust nii Miguel de Unamuno teose „Udu“ kui Julio Llamazarese romaani „Kollane vihm“ kohta.

Blogide populaarsus nii Eestis kui mujal on tõusnud eelkõige XXI sajandi esikümne teisel poolel, näiteks Kadri Tüüri (2010b) andmetel on paljud Eesti kirjandusblogid alguse saanud just 2006. aastal. Seega on arusaadav, et ka Hispaania kirjanduse retseptsioon blogosfääris langeb eelkõige XXI sajandi esimese dekaadi teise poole. Esimesed postitused pärinevad aastast 2006, kuid just 2009. ja 2010. aasta on olnud postituste arvu poolest kõige aktiivsemad vastavalt 12 ja 18 sissekandega.

Selles valguses on arusaadav, et eelkõige retsenseeritakse rohkem raamatuid, mille avaldamisaeg langeb samasse ajavahemikku. Samas on blogipidajad oma valikutes ehk vabamad kui trükimeedias kirjutavad arvustajad ja kirjutavad just neist raamatutest, mis parasjagu nende jaoks päevakajalised on. Trükimeedias on ka kirjanduskriitika puhul üheks oluliseks aspektiks uudislikkus, teema aktuaalsus ja seetõttu on harjumuspärasem, et arvustus ilmub mõne kuu jooksul pärast raamatu avaldamist.

Hispaania kirjanduse retseptsioon võimaldab sama järeldada ka institutsionaalsete ajaveebide kohta, milles tõlkeraamatu ja seda käsitleva retsensiooni ilmumise vahele jäi suhteliselt lühike ajavahemik. Samas erablogide pidajad aga lähtuvad eelkõige oma

isiklikest valikutest ja oma lugemistest, mistõttu võib blogidest leida arvustusi eestinduste kohta, mis on avaldatud aastaid enne blogisissekande tegemist. Seda illustreerivateks näideteks võib tuua kirjandusblogis Loterii 2009. aastal tehtud ülestähendused Unai Elorriaga 2005. aastal ilmunud raamatu „Tramm Šiša Pangmale“ (nr 13, Kolm: 2009)³ ja 2007. aastal ilmunud Julio Llamazarese romaani „Kollane vihm (nr 14, Kolm: 2009) kohta.

Hispaania kirjanduse kajastamisel on aktiivsemad olnud eraisikutest blogipidajad, kellelt pärineb 24 sissekannet institutsionaalsete ajaveebide 11 vastu. Institutsionaalsetest blogidest on olnud kõige viljakam Hispaania kirjanduse kajastaja Õhtulehe raamatublogi viie arvustusega, mis kõik jäävad 2009. ja 2010. aasta sisse. 2007. aasta lõpus alguse saanud Õhtulehe blogi ajendas nende enesetutvustuse järgi asutama raamatuturul valitsev infopuudus, kuna napib sisukaid kirjutisi, mis aitaksid lugejal otsustada, millist raamatut tasub soetada ja millist mitte. Õhtulehe raamatublogi huviorbiidis on peaasjalikult ajaviitekirjandus ja Hispaania kirjanduse eestindustestki on peegeldatud meelelahutuslikumaid – neljal korral on kajastatud hispaania ajaloolisi põnevikke ja viies arvustus on pühendatud Asha Miró ja Anna Soler-Ponti romaanile „Sandlipuu jäljed“. Kajastajateks on olnud raamatuhuvilised ajakirjanikud nagu Tõnis Erilaid ja Jaan Martinson. Samuti on Hispaania kirjandus saanud tähelepanu eri raamatukogude ajaveebides. Kahel korral Tartu Linnaraamatukogu töötajate lugemiselamusi kajastavas Lugemissoovituse blogis, kahel korral Tallinna Keskraamatukogu ajaveebis ja korra ka Vormsi raamatukogu blogis Vormsi loeb.

Blogide puhul on tavapärasem, et arvustatakse mõnes teises keeles loetud teoseid, mis on veel eesti keeles ilmunud. Hiljem eestindatud, kuid arvustaja poolt võõrkeeles loetud (mis antud juhul ei olnud kordagi teose originaalkeel ehk hispaania keel) nn tõlget ennetavaid raamatututvustusi leidis Hispaania kirjanduse retseptsiooni puhul nii eraisikute (nr 1, Ulmeguru: 2006; nr 20, Tihhonov: 2010; nr 31, Tavainimene: 2010) kui institutsionaalsetes blogides (nr 23, Vaarik: 2010). Üldjuhul on tegemist siinsetele raamatuhuvilistest blogipidajatele silma jäänud maailmas juba laiemat kõlapinda pälvinud teostega, mis on ka peatselt peale vastavat blogipostitust eesti keeles ilmunud.

³ Internetis ilmunud retsensioonide viited lisa 5 järgi.

Eraisikutest on kõige aktiivsem Hispaania kirjanduse kajastaja olnud kollektiivses raamatublogis Loterii tegutsev kirjutaja, kes tegutseb pseudonüümi Kolm all. Ta on kirjutanud aastatel 2009 ja 2010 kuus postitust kuue erineva teose kohta. Kirjutaja Kolm tundub blogi viiest registreeritud autorist üldse kõige viljakam arvustaja olevat. Enese tutvustamiseks Kolm lisanud sõnapaari: „Olen pealiskaudne“. See paistab iseloomustavat ka tema arvustusstiili. Ta ei käsitle teoseid süvitsi, lähenedes neile pigem kergelt ja puhuti pisut irooniliseltki, kirjeldades lühidalt raamatu sisu ja seda, milliseid tundeid see temas tekitanud on. Samuti armastab Kolm kasutada palju tsitaate. Samas ei ole ühegi tema arvustuse juures toodud ära teose tõlkija nime ega mainitud teose tõlkelisust teksti sees.

Blogiarvustuste stiilist ja sisust rääkides tuleb meele pidada, et ka kirjandusele spetsialiseerunud blogid on siiski välja kasvanud algselt isiklikest veebipäevikutest, kus inimesed vastavalt oma maailmanägemusele mugavalt oma personaalseid mõtteid avaldasid. Hispaania kirjanduse puhul on isiklik element ka erablogide arvustustes tugevalt tunnetatav, mistõttu võib neid enamjaolt liigitada Jürgen Rooste klassifikatsiooni järgi enesele viitavateks arvustusteks. Eraisikute blogides avaldatud arvustused on sageli impressionistlikud muljetused loetud raamatu teemadel, kus mingit sügavamat kirjanduskriitikat on raske leida. Vähem oli puhtalt raamatule keskenduvaid arvustusi. Peeter Toropi tõlkekriitika klassifikatsiooni järgi domineerib erablogides pigem informatsiooniline kriitika, kuid leidus näiteid ka ajaloolis-kirjandusliku kriitika kohta. Loomulikult leidub ka eraisikute blogiarvustuste hulgast väga sisukaid ja huvitavaid lähenemisi. Näiteks Miguel de Unamuno „Udu“ puudutav arvustus blogis Mitmesuguseid avastusi (nr 17, Merlin: 2010) ja Raul Sulbi käsitus Carlos Ruiz Zafóni raamatust „Ingli mäng“ (nr 32, Sulbi: 2010). Need kaks sarnanevad ka kõige enam traditsioonilisele kirjanduskriitikale ja liigituksid Toropi jaotuses selgelt esimese tüübi ehk ajaloolis-kirjandusliku kriitika alla.

Institutsionaalsed blogid, mille sissekanded peegeldavad enam trükimeedia raamatukriitika vormeleid, on oma stiililt ja ka keelekasutuselt ametlikumad. Eriti paistab see silma raamatukogude ajaveebides ilmunu puhul, kuid seda tingib ilmselt ka juba raamatukogude endi konservatiivsem olemus. Õhtulehe raamatublogi sissekanded seevastu on mängulisemad, balansseerides kuskil trükimeedia arvustuse piiril, samal ajal endale suuremat stiililist vabadust lubades. Toropi liigituses jääks enamik

vaadeldud arvustusi informatsioonilise tüübi alla.

Tõlkelisuse mainimisel on blogikriitikud veelgi napsõnalisemad kui trükimeedia arvustajad. Ainus allikas, mis järjekindlalt tõlkija nime arvustuse juures välja tõi, oli Õhtulehe raamatublogi. Kahjuks teksti sees nendes arvustustes tõlkele mingeid hinnanguid ei antud. Raamatukogude blogidest mainiti tõlkijat nimeliselt vaid Vormsi raamatukogu Ruiz Zafóni „Tuule varju“ arvustuses, kus küll jagatakse kiitust raamatu enda aadressil, kuid tõlkija tööle kuidagi tähelepanu ei pöörata.

Erablogides oldi tõlkija mainimisega veel kasinamad. Reeglina ei mainita isegi tõlkija nime. Erandiks jäid kolm blogiarvustajat. Bukahooliku blogi pidaja Tiina küll mainib Carloz Ruiz Zafóni eestindajat Kai Aareleidu (nr 11, Tiina: 2009), kuid tema töö tulemuse kohta arvamust ei avaldata. Ainsad blogijad, kes on oma arvustuses ka tõlkija tööd eraldi esile tõstnud, on Raul Sulbi oma blogis Need read ja varjunime Sehkendaja kasutatav blogija. Mõlemal juhul anti tõlkele positiivne hinnang:

„Lisaks on erakordselt nõtkelt ja meisterlikult välja kukkunud Kai Aareleidi tõlked. Väga tubli!“ (nr 32, Sulbi: 2009)

„Zafónist eristas raamatut see, et pakuti väga tugevat “inglise viktoriaanlikku romaani” – see on kusjuures omapärane, et teos on ju tõlgitud hispaania keelest (tõlkija Maria Kall oli oma tööd väga hästi teinud, nauditav)“ (nr 35, Sehkendaja: 2010)

Kuigi tõlkijat nimeliselt ei mainita, on tõlke kohta arvamust avaldanud ka blogija Gaili raamatut „Sandlipuu jäljed“ arvustades:

„Ma ei tea, kas originaalkeel oligi selline või on tegemist nõrga tõlkega, aga pidevalt jäi mulje kui dokumentaalteosest, kus on vaja eelkõige faktilist informatsiooni edastada mitte ilukirjanduslikku naudingut pakkuda“ (nr 7, Gaili: 2009)

Ka saatesõnu on korra mainitud. Kirjanik Toomas Vint viitab Miguel de Unamuno „Udu“ käsitlevas sissekandes Risko Pulleritsu saatesõnale, mis tema hinnangul aitab kaasa romaaniga tuttavaks saamisele (nr 15, Vint: 2009).

4.2.2.2 Muud internetiallikad

Hispaania kirjanduse internetivastuvõtus tõuseb ühe põneva ja mahuka allikana esile Ulmekirjanduse baas. Ulmekirjanduse baasi (nr 36, Ulmekirjanduse baas 2011) enda kodulehel kirjeldatakse baasi olemust järgmiselt:

„Käesolev ulmekirjanduse andmebaas sisaldab ulmekirjanikke, nende poolt kirjutatud teoseid ning arvamusi nende teoste kohta. Andmebaas on avatud, see tähendab, et iga inimene, kes siia satub, saab parooli omandamise järgselt avaldada isiklikku väärtuslikku arvamust ülesseatud teoste kohta. Samuti on võimalik üles riputada puuduvaid teoseid ja autoreid. Samuti on tegemist unikaalse võimalusega propageerida oma lemmikraamatuid, mida teised veel avastanud pole.“

Ulme tähendus on aegade jooksul muutunud ja varem vaid teadusliku fantastika (*science fiction*) sünonüümiks olnud termin tähistab tänapäeval kokkuleppeliselt kogu fantastilist elementi sisaldavat kirjandust. Ulmekirjanduse baasi võib lisada selliste autorite teoseid, mis on suunatud üle 12-aastasele publikule. Ulmekirjanduse baasi arvustused ei tahagi nende endi sõnade järgi konkureerida "ametliku" kirjanduskriitikaga, vaid pigem on baas oma olemuselt sarnane avalikule lugemispäevikule. Samas oodatakse, et arvustuste kirjutamisel pürgitaks selle poole, et need ei jääks pelgalt sisukirjeldusteks, vaid kätkeks paarilausest hinnangut arvustatava teose kohta.

Viimase aastakümne jooksul on fantastilisi elemente sisaldavad teosed maailmas suurt populaarust kogunud ja ka Hispaania kirjandusest on eestindatud mitmeid ülalmainitud kriteeriumile vastavaid teoseid. Seisuga 15.01.2011 oli Ulmekirjanduse baasi lisatud viis XXI sajandil eestindatud Hispaania kirjanikku: Arturo Pérez-Reverte, Carlos Ruiz Zafón, Albert Sánchez Piñol, Maite Carranza ja Félix J. Palma. Kokku on Hispaania kirjanduse arvustusi 20. Kõige enam, kokku 11 korral, on kirjutatud Arturo Pérez-Reverte romaani „Dumas' klubi“ kohta. Talle järgnevad Ruiz Zafón viie ja Sánchez Piñol kolme arvustusega. Maite Carranza teose kohta kirjutatud hüüatust on raske arvustuseks lugeda ja Félix J. Palma puhul puuduvad arvustused sootuks.

Kuna tegemist on avatud andmebaasiga, kuhu kõik soovijad võivad oma arvustuse lisada, on arvustuste tase väga erinev. Positiivseks võib lugeda asjaolu, et arvustajad esinevad enamasti (aga mitte tingimata) oma nime, mitte pseudonüümi all. Kuigi arvustused on

valdavalt lühidad, ei piirdu nad üldjuhul vaid raamatu kirjeldamisega, vaid otsivad paralleele ka muude (ulme)kirjanikega, püüavad positsioneerida teost muu fantastilise kirjanduse sees, mainitakse teiste teostega tekkinud seoseid. Seega võib öelda, et segunevad Toropi kaks esimest tõlkekriitika tüüpi: ajaloolis-kirjanduslik ja informatsiooniline. Samas põimub arvustustesse väga tugevalt ka subjektiivsus, sest baasi arvustuste üheks eesmärgiks ongi toimida lugemissoovitustena. Ehk nagu üks Pérez-Reverte „Dumas’ klubi“ arvustaja oma hindamise kriteeriumite kohta ütleb: „Baas on paljusk inimeste maitse mõõdupuu ja kui ma läheksin liiga objektiivseks, siis ei saaks enam keegi aru, mis raamatud mulle endale tegelikult meeldivad.“

Siit nähtub hästi internetikriitika puhul üldiselt tunnetatav tendents, mida on kirjeldanud Sebastian Domsch võrgukriitika üle arutlevas artiklis. Nimelt on netikriitikas hakanud muutuma kriitika usaldusväärsuse kriteeriumid. Kui trükikriitikas annab kriitikale usaldusväärsuse distantseeritus, mille kohaselt kriitiku kunstilised maitse-eelistused on kõrgemad tavalugeja omast ja kriitika eesmärgiks on tõsta lugeja oma tasemele. Netikriitika usaldusväärseks hindamisel domineerib aga just risti vastupidine omadus – arvustaja maitse lähedus lugeja omale. Lugeja, selle asemel, et vaevuda tõusma kriitiku esteetiliste hinnangute tasemele, annab kriitilise autoriteedi neile arvustustele, mis talle endale kõige paremini sobivad (Domsch 2009: 236).

Ulmekirjanduse baasi hindajad keskenduvad on Hispaania tõlkekirjanduse arvustustes rohkem muudele kriteeriumitele, kui konkreetselt raamatu tõlkelisuse hindamisele. Samas ei ole ka kõik arvustajad lugenud raamatu eestikeelset tõlget, vaid teosega on tutvunud mõne teise keele vahendusel. Ulmekirjanduse baasis on iga arvustuse juures märge, mis keeles teksti loeti. Ühegi Hispaania kirjanduse teosega pole originaalis tutvutud, eestikeelsete tõlgete kõrval (10 korral) on populaarseimaks vahenduskeeleks inglise keel (6) ja korra on loetud ka venekeelset tõlget. Märkusena olgu mainitud, et ulmekirjanduse baasi on tavaks lisada teoseid nende originaalpealkirjade järgi. Eestindatud raamatute puhul eraldi tõlkijat ei märgita.

Kümnest arvustusest, mis on tehtud eesti keelde tõlgitud Hispaania kirjanduse teoste kohta, on tõlkelisust mainitud neljal korral. Ruiz Zafóni ja Pérez-Reverte teostele antud hinnangud on positiivsed – nende puhul kasutatakse väljendeid nagu „romaani eestikeelne

väljaanne on igati korralik“ või „eestikeelne tõlge on hea“. Pisut kriitilisemalt suhtub arvustaja Kristjan Sander Albert Sánchez Piñoli romaani tõlkesse:

„Eestikeelne väljaanne on veel hea tõestus väitele, et ükskõik kui hea tõlkija vajab siiski keeleteoimetajat, kes tulemuse mõttega läbi töötaks. Silma hakkavad rumalad vead, nagu "majesteetlik kõrgus", "aruharva" jne.“ (nr 36, Ulmekirjandus baas).

4.3 Järeldused

Järeldusena võib kokkuvõtlikult välja tuua, et Hispaania kirjanduse retseptsioon internetis on olnud žanriliselt vähem varieeruv kui trükimeedias. Ka arvustatavate teoste arv on väiksem – netiallikate 14 trükimeedia 25 vastu. Samas on internetis kirjutajad arvustamisväärsaks pidanud ka selliseid teoseid, mida trükimeedia pole kajastanud. Netiarvustajate tähelepanu on pälvinud enam ajaviitelise suunitlusega romaanid, nn tõsisema kirjanduse arvustusi on vähem. Näiteks pole blogides kordagi, isegi pelga mainimise tasandil, tähelepanu pööratud Hispaania kuldajastu draama tõlgetele. Mõlemaid allikaid koos vaadeldes nähtub, et Hispaania kirjanduse eestindustest on tähelepanu pälvinud üle kolmveerandi tõlgetest. Samuti arvustati mitmeid teoseid enam kui ühel korral. Seega võib öelda, et Hispaania kirjanduse retseptsiooni puhul olid neti- ja trükimeedia allikad vastastikku teineteist täiendavad, mis võib kaasa aidata Hispaania kirjanduse populariseerimisele Eestis. Sellele uskumisele annavad alust ka mitmesse blogisse kommentaari vormis jäetud märkused, kus mainiti, et just vastav blogipostitus on tutvustatava teose vastu huvi tekitanud.

Hispaania kirjanduse kohta ilmunud netikriitikat võib iseloomustada Kadri Tüüri nendinguga, et blogi ja süveneva kirjanduskriitika žanrireeglid on kehvad ühilduma. (Tüür: 2010b). Internetikriitikas on palju tunnetatavam kirjutaja subjektiivne element, tema enda muljed loetud teose taustal. Kurioosne on, et kuigi internetis puuduvad trükimeediat kammitsevad ruumilised piirangud, kalduvad netiarvustused olema pigem tükisõnas ilmunud arvustusest lühemad. Samas annab netiarvustustele eelise nende virtuaalne interaktiivsus, mis võimaldab blogipostitustesse kaasata teistele veebilehekülgedele viitavaid linke, andes lugejale huvi korral võimaluse kiiresti tutvuda laiemal arvustajateringi hinnangutega.

Netikriitika kaldub trükisõna kriitikaga võrreldes olema subjektiivsem, olulisemad on lugeja isiklikud muljed ja tundmused seoses loetud teosega. Samas leidub mõlemas kanalis teemat sügavamalt käsitlevaid kirjutisi, mis lähenevad teemale laiemalt kui vaid autori, tema loominguga või konkreetse teose kirjeldamine. Lisaks informatiivsele küljele proovivad need kirjutised asetada loetud raamatu laiemasse kirjanduslikku konteksti, seostada seda laiema taustaga ning tuua võrdlusi muude kirjanike loominguga. Samas on see viimane siiski iseloomulikum professionaalsele kriitikale trükimeedias.

Teksti tõkelisusele pööratud tähelepanu oli võrdlemisi napp nii uues kui vanas meedias avaldatud arvustustes. Sügavat tõlkekriitilist analüüsi ei leidunud Hispaania kirjanduse tõlgete puhul kummaski meediumis, enamasti piirduti lühidate positiivsete või negatiivsete hinnangutega tõlke aadressil, kusjuures oma hinnangukriteeriumeid ei selgitata. Rohkem või vähem vaikimisi võib mõlema meediumi puhul välja lugeda, et arvustajad näivad üldiselt hindavat teksti ladusust ja head loetavust eesti keeles, taunitakse keelelisi ja stiililisi apse. Tõlkija nime mainimine oli enesestmõistetavad trükimeedias kirjutajate jaoks. Paljud netikriitikud, eelkõige erablogides ja Ulmekirjanduse baasis kirjutajad jätsid tõlkija nime pahatihti mainimata, keskendudes eelkõige teosele endale.

Hispaania kultuuriline reaalsus on olnud olulisem professionaalsete kriitikute jaoks, kes nimetavad seda asjaolu mitme Hispaania väikekirjanduste seast pärit autorite tööde tõlgete puhul. Sageli on kirjaniku väikekultuuri kuulumine isegi välja toodud lugemissoovitusena, kuna ka eestlased ise on väikekultuuri esindajad. Samas pole internetikriitikud kirjaniku päritolu oma arvustustes oluliseks lugenud.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös võeti eesmärgiks anda ülevaade Hispaania kirjanduse retseptsioonist XXI sajandi esimesel aastakümnel, hõlmates nii tõlgitud teoseid kui ka nende metatekstuaalset vastuvõtu analüüsi. Selleks koostati nimekirjad vaadeldaval perioodil Eestis ilmunud Hispaania kirjanduse tõlgetest ning nende kohta loodud metatekstidest. Viimasesse kaasati nii raamatute saatesõnad kui tõlgete kohta ilmunud retsensioonid. Metatekstuaalse vastuvõtu alla kuulusas tõlkekriitika analüüsis pöörati eritähelepanu sellele, kuidas on siinsed lugejad kajastanud Hispaania kultuurilist mitmekesisust ja kuivõrd on pööratud tähelepanu asjaolule, et tegemist on tõlketekstidega.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Hispaania kirjanduse eestindamine on ajavahemikul 2001–2010 olnud tunduvalt aktiivsem kui Eesti taasiseseisvumisperioodi esimesel kümnendil. Ilmunud raamatutõlkeid on võrreldes eelmise dekaadiga olnud pea kolm korda enam. Raamatutena avaldati peamiselt Hispaania proosat, kuid ka näiteid Hispaania kuldajastu draamakirjandusest. Luuletõlked ilmusid valdavalt ajakirjanduses või luulekogumikes, raamatuna ilmus vaadeldaval perioodil vaid üks luulekogu. Hispaania keelest tehtud otsetõlgete kõrval on otseeestindusi tehtud ka teistest Hispaania ametlikest kaaskeeltest, eelkõige katalaani ja galeegi keelest, mis annab tunnustust siinsete tõlkijate keelelise ampluaa laienemisest. Kokku ilmunud 35 raamatust on valdav enamus nn uued tõlked, kahel korral on kordustrükina taasavaldatud varasemalt tehtud eestindus. Avaldatud tõlgete kirjanduslik ampluaa on väga mitmekesine: ilmunud on nii Hispaania kirjandusklassikat kui ka kaasaegsete autorite töid, ilmunud on nii Hispaania filosoofilise mõtteloo seisukohalt olulisi töid, samuti meelelahutuslikumat ajaviitekirjandust. Esmakordselt jõudsid eesti keelde ka näited Hispaania laste- ja noortekirjandusest. Arvestades eestindatud Hispaania kirjandusklassika piiratud hulka, on olnud tervitatav tõlketöö sellel suunal, mis on toonud eesti keelde näiteks mitme Hispaania kuldajastu autori töid. Rääkides kirjanikest, on põhirõhk olnud Hispaania meesautoritel, naiskirjanike loomingut on eestindatud võrdlemisi vähe, hõlmates vaid nelja naisautorit. Kui varasematel perioodidel oli hispaaniakeelse originaalteose ja eestikeelse tõlke ilmumise vahel pikem periood, siis viimasel aastakümnel on tõlkeprotsess osaliselt kiirenenud ja tõlgete ajaline

nihe vähenenud, mistõttu on Eesti lugejaskonnal avanenud võimalus suhteliselt kiiresti osa saada ka hetkel Hispaanias populaarsete kirjanike loomingust.

Hispaania keelest tõlkijate väike ring on laienenud ja esile on astunud uusi tegijaid nagu Maria Kall ja Ruth Sepp. Need noored tõlkijad ei ole piirdunud vaid hispaania keelest tehtud eestindustega, vaid on lisaks teinud tõlkeid ka katalaani keelest. Samas on tõlkijate raudvaraks siiski juba aastakümneid hispaania(keelse) kirjanduse eestindamisega tegelenud tõlkijad nagu Jüri Talvet ja Ruth Lias, kes on oma tööd jõudsalt jätkanud ka vaadeldaval ajavahemikul. Neid iseloomustab ka komme varustada oma tõlkeid saatesõnadega, mis on oluliseks just tõlgete metatekstuaalse retseptsiooni seiskohast, kuna annavad tõlkeraamatule lugeja silmaringi avardava lisaväärtuse. Jüri Talveti puhul tasub loomulikult esile tõsta tema aastatepikkust väsimatut tööd Hispaania kultuuri ja kirjanduse ning selle ajaloo tutvustamisel, mis on hoogsalt jätkunud ka XXI sajandil.

Hispaania kirjandusteoste tõlked on siinse lugejaskonna seas saanud üpris küllaldase tähelepanu osaliseks. Trükiajakirjanduses arvustati ligi kaht kolmandikku ilmunud 35 teosest, netikriitikas leidis retsensioone 14 raamatu kohta. Samas ei kattu erinevates meediumites arvustatud teosed täielikult, näiteks on internetikanalites trükisõnast enam arvustusi meelelahutuslikuma loomuga eestinduste kohta. Seetõttu on erinevates kanalites kokku tähelepanu pälvinud üle kolmveerandi Hispaania kirjanduse tõlgetest. See võib olla märgiks, et huvi Hispaania kirjanduse vastu Eesti lugejaskonna hulgas on päris suur ja seda piirab vaid selle rikkaliku kirjanduspärandi suhteliselt väike kättesaadavus eesti keeles.

Analüüsides nii trükisõnas kui internetikanalites avaldatud Hispaania kirjanduse retsensioone, nähtub, et teoste tõlkelisusele jagunud tähelepanu on võrdlemisi vähene. Samas võib tõlkelisust maininud arvustustest välja lugeda, et siinsed lugejad hindavad tõlke juures eelkõige ladusust ja kerget loetavust eesti keeles, laidetakse keelelisi vigu ja halba stiili. Tõlkearvestused täidavad enamjaolt teavituslikku ülesannet, jagades infot algupärandi ja selle autori kohta. Samas leidub mõlemas meediumis ka arvustusi, mis lähenevad vaadeldavale teosele süvitsi, proovides analüüsi kaudu asetada teos laiemasse kultuurilisse konteksti.

XXI sajandi esimesel dekaadil on Hispaania kirjanduse eestindamisel silmas peetud nii siinse kirjanduskultuuri rikastamist Hispaania kirjandusklassikaga (nt Calderón, Unamuno)

kui ka on loodud võimalused Eesti lugejatel saada osa praegusel hetkel menukate kirjanike loomingust (nt Ruiz Zafón, Pérez-Reverte). Aina enam on Hispaania kirjanduse eestindamisel pööratud tähelepanu ka eri kultuuridele ja keeltele Hispaania sees, tõlkides eesti keelde ka sealsetesse väikekultuuridesse kuuluvate kirjanike loomingut (nt Sánchez Piñol, Cervera). See on kaudselt kindlasti aidanud ka tõsta siinse lugeja teadlikkust Hispaania kultuurilisest reaalsusest. Eelkõige on Hispaania väikekultuuride kirjanduste tõlked pärvinud vastukajasid professionaalsete kriitikute loodud metatekstides, kuid loodetavasti tõuseb teadlikkus ka harrastuslugejate seas. Võib öelda, et Hispaania kirjanduse tõlked on aidanud kaasa siinse kirjanduspildi rikastamisele ja mitmekesistamisele.

Kuna hispaania(keelse) kirjanduse eestinduste kohta ilmunud kriitikat pole Eestis siinmail autori teada lähemalt uuritud, siis tahaks loota, et käesolev magistritöö võiks inspireerida tulevasi kirjatöid sellel teemal. Teine väheuuritud valdkond on internetis, eelkõige kirjandusblogides ilmuv tõlkekriitika, mis võib pakkuda vägagi huvitavaid võimalusi edasiseks uurimustööks.

BIBLIOGRAAFIA

Aareleid, Kai (2009). Ajaloolised põnevikud Hispaania moodi – *Varraku raamatublogi* <http://blog.varrak.ee/?p=966> (11.01.2011)

Bassnett, Susan; Lefevere, André (1998). Where are we in Translation Studies. – Bassnett, Susan (ed.) *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation* Clevedon [etc]: Multilingual Matters, pp 1–11

Blog.tr.ee (2011). <http://blog.tr.ee/> (15.03.2011)

Casas, Arturo (2000). Problemas de Historia Comparada: la comunidad interliteraria ibérica – *Interlitteraria*, nr 5, pp 56–75

Casas Vales, Arturo; Talvet, Jüri (2002). Galicia ja galeegid – *Akadeemia*, nr 3, lk 510–519

D'hulst, Lieven (2001). Why and how to write translation histories? – *Crop*, no 6. Special Edition: Emerging Views on translation History in Brazil, pp 21–32

Domsch, Sebastian (2009). Critical genres: generic changes of literary criticism in computer-mediated communication – Giltrow, Janet; Stein, Dieter (ed.) *Genres in the Internet: issues in the theory of genre*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins

Drikkitt, Ivi (2000). Füüsik Ruth Lias on olnud kogu oma elu lüürik – *Postimees*, 17.01 <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/htbin/1art-a?/00/01/17/uudised.shtmXneljateistkymnes> (02.02.2011)

EKL (2000) = Eesti kirjanike leksikon. Kruus Oskar, Pühvel, Heino (koost.), Pühvel, Heino (toim.) Tallinn: Eesti Raamat.

ERB (2011) = Eesti Rahvusbibliograafia. Kättesaadav: <http://erb.nlib.ee/> (16.11.2011)

ERR (2011) = Eesti Rahvusraamatukogu kodulehekül. www.nlib.ee (23.01.2011)

Even-Zohar, Itamar (2004). The position of translated literature within the literary polysystem. – Venuti, Lawrence (ed.) *The Translation Studies Reader*. 2nd edition. London; New York: Routledge, pp 199–204

Fusi Aizpúrua, Juan Pablo (2000). Los nacionalismos y el Estado español: el siglo XX – *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 22, pp 21–51

Gies, David T. (1999). Modern Spanish culture: An introduction – Gies, David T. (ed.) *The Cambridge Companion to Modern Spanish Culture*, Cambridge: Cambridge University Press, pp 1–7

Gómez-Jurado, Juan (2011) = Kodulehekül. www.juangomezjurado.com (17.02.2011)

Hargla, Indrek (2006). Hispaania kirjanduse tippu ameerika põnevik ei valitse – *Eesti Päevaleht*, 21.07

Helme, Peeter (2009). Kirjanduskriitika XXI sajandi kaheksandal aastal: lühikesest pikani, üksikasjast üldistuseni – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 260-268

Holmes, James S. (2004). The name and nature of translation studies – Venuti, Lawrence (ed.) *The Translation Studies Reader*. 2nd edition. London; New York: Routledge, pp 180–192

Holub, Robert C. (1984). *Reception theory. A critical introduction*. London; New York: Methuen

Inman Fox, E. (1999). Spain as Castile: Nationalism and national identity – Gies, David T. (ed.) *The Cambridge Companion to Modern Spanish Culture*, Cambridge: Cambridge University Press, pp 21–35

ISE (2011) = Index Scriptorum Estonia (Eesti Artiklite Andmebaas).
Kättesaadav: <http://ise.elnet.ee/> (05.01.2011)

Iser, Wolfgang (1990) Lugemine. Fenomenoloogiline lähenemisviis. – *Akadeemia*, nr 10, tõlge Toomas Rosin, lk 2090–2117

IT (2011) = Index Translationum. Kättesaadav:
http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=7810&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (17.02.2011)

Jauss, Hans Robert (1982). *Toward an aesthetic of reception*. Transl. Timothy Bahti; Minneapolis: University of Minnesota Press

Kaer, Krista (2010). *Abi magistrិតöö tegemisel* E-kiri: Liisa Konsap (11.11.2010)

Kaldjärv, Klaarika (2007). *Autor, jutustaja, tõlkija. Borgese autofiktsioonid eesti keeles*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool

Kaldmaa, Kätlin (2009). 2008. aasta tõlkeilukirjandus – *Looming*, nr 5, lk 696–710

Kallas, Jüri (2010). Raamatublogide lemmikraamatud – *Lugu*, nr 2, lk 26–27

Laak, Marin (2006). *Kirjandusajaloo mittelineaarsed mudelid: teksti ja konteksti probleeme digitaalses keskkonnas*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool

Laak, Marin (2007). Kriitika kirjandusajaloo kosmoses: teksti ja konteksti probleeme 1920. aastate näitel – *Keel ja Kirjandus*, nr 12, 954–967

Laan, Mari (2006). *Reaalide tõlkimine hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisel*. Magistrិតöö. Tartu: Tartu Ülikool

Lázaro-Tinaut, Albert (2004). La recepció de les literatures ibèriques a Estònia, Letònia i Lituània i les traduccions de les literatures del Bàltic oriental a l'Estat espanyol – *Quaderns. Revista de traducció* 11, pp 59–87

Looming (2011) = Ajakirja Looming koduleht internetis. Kättesaadav: <http://www.looming.ee/> (15.03.2011)

Läänesaar, Maarja (2010). Tõlkija nähtamatuses tõlkekriitikas. Toimetajast rääkimata. – *Sirp: Keele Infoleht*, 19.03

Martson, Ilona (2003). Arkaadia teine tulemine – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 24.12

Madrenas Tinoco, Mª Dolores; Ribera Llopis, Juan (2006). Canon y literaturas minorizadas: Las letras catalanas y gallegas en el sistema hispánico y su proyección en el canon europeo (II) – *Anuario de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada*, Vol. XI (Año 2006), pp 179–188

Martín González, Luis (2002/03). La política de apoyo a la traducción literaria – *Hieronymus Complutensis* nr 9-10, pp 79-81

Kättesaadav: http://cvc.cervantes.es/lengua/hieronymus/numero_9_10.htm (19.02.2011)

Oja, Martin (2008). *Filmiblogid filmisotsioloogilise mõiste taustal*. Magistritöö. Tartu Ülikool

Ojamaa, Ott (2010). *Armastus seaduslikus abielus*. Tartu: Ilmamaa

Pilv, Aare (2005). Läbilõikeid metakirjandusest. Eesti kriitika ja kirjandusteadus aastatel 2003–2004 – *Keel ja kirjandus* nr 4, lk 278–301

Pound, Ezra (2000). *Lugemise aabits*. Tõlkinud U. Tõnisson, U. Uibo. Tallinn: Vagabund.

Pym, Anthony (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing.

Ríos Font, Wadda C. (2004). Literary history and canon formation – Gies, David T. (ed.) *The Cambridge history of Spanish literature* Cambridge: Cambridge University Press, pp15–29

Reiss, Katharina (2000). *Translation Criticism – The Potentials and Limitations*. Manchester: St Jerome

Ripoll, Anabel (2010). *Jordi Cervera: un autor en perpetua expansión* – Kättesaadav: <http://www.suite101.net/content/jordi-cervera-un-autor--en-perpetua-expansion-a30087> (19.02.2011)

Robinson, Douglas (1997). *What is translation? Centrifugal theories, critical interventions*. Kent; London: Kent State University Press

Rooste, Jürgen (2010). Institutsionaliseeritud atavism. Märkmed 2009. aasta eesti kirjanduskriitika kohta – *Keel ja kirjandus*, nr 4, lk 263–279

Rodríguez González, Olivia (2006). Canon y literaturas minorizadas: Las letras catalanas y gallegas en el sistema hispánico y su proyección en el canon europeo (I) – *Anuario de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada*, Vol. XI (Año 2006), pp 169–178

Ruiz Zafón, Carlos (2011) = Kodulehekülg www.carlosruizzafon.com (17.02.2011)

Santa Puche, Salvador (2001). Sefardi kultuurist – *Akadeemia*, nr 12, tõlge Triin Lõbus, lk 2562–2572

Sarasola, Ibon (2000). Sissejuhatuseks baski kirjandusse – *Akadeemia*, nr 2, tõlge Ruth Lias, lk 376–385

Sauers, Michael P. (2007). *Blogging and RSS: a librarian's guide*. Medford, N.J: Information Today

Sepp, Rein; Torop, Peeter (1981). Tõlkimise teooriast ja praktikast – *Sirp ja Vasar*, 16.01, lk 6–7

Sierra, Javier (2011) = Kodulehekülg www.javiersierra.com (17.02.2011)

Soosaar, Sven-Erik (2000). Baski keelest – *Akadeemia*, nr 2, lk 366–374

Sütiste, Elin (2008). "Hea tõlke" konstrueerimine tõlkekriitikas (ajakirjas "Eesti Kirjandus" aastail 1906-1922 avaldatud tõlkearvustuste põhjal) – Veidemann, Rein. Kirme, Maris (toim.) *Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev. 16.-17. novembril 2006, Tallinna Ülikoolis toimunud teaduskonverentsi artiklid*. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 95-136

Talvet, Jüri (1995). *Hispaania vaim*. Tartu: Ilmamaa

Talvet, Jüri (2001). Aita Kurfeldti meenutades – *Sirp* 12.01, lk 20

Talvet, Jüri (2005a) Maailmakirjanduse kodustamise küsimusi – *Keel ja kirjandus* nr 6, 433–441

Talvet, Jüri (2005b). *Tõrjumatu äär*. Tartu: Ilmamaa

Talvet, Jüri (2006a). Arvustuskultuurist – *Eesti Ekspress*, 04.05

Talvet, Jüri (2006b). Uusaegse Müüdi lähteil: Autor Tirso de Molina ja noore mehe taime igimäss – Tirso de Molina. *Sevilla pilkaja ja kivist külaline*. lk 7–24

Tamm, Marek (2010). Eesti kultuur kui tõlkekultuur: mõned ajaloolised ja statistilised ekskursid – *Diplomaatia*, nr 3. Kättesaadav: http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1098&tx_ttnews%5BbackPid%5D=552&cHash=a750127ac9 (12.03.2011)

Tamm, Mart, Väljataga, Märt (2010). Rahvusülene kirjandus, kriitika ja raamatuturg – *Vikerkaar* nr 7/8, lk 179–188

Technorati (2011) <http://technorati.com/> (15.03.2011)

Tonts, Ülo (1995). Kauge ja lähedane Hispaania – *Eesti Päevaleht*, 21.11

Torop, Peeter (1999). *Kultuurimärgid*. Tartu: Ilmamaa

Torop, Peeter (2002a). Tõlge kui kultuurimehhanism – *Keel ja Kirjandus* nr 12, lk 848–855

Torop, Peeter (2002b). Tõlkesund – Sarapik, Virve, Kalda, Maie, Veidemann, Rein (koost. ja toim.) *Kohandumise märgid*. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 195–2066

Torop, Peeter (2010). *La traduzione totale*. Trad. Bruno Osimo. Milano: Ulrico Hoepli,

Tüür, Kadri (2010a). Kes loeb? 2009. aasta päevakriitikast – *Sirp*, 23.04

Tüür, Kadri (2010b). *Kirjandusest ja blogidest* – *Sirp*, 27.08

Ucelay Da Cal, Enric (1995). The Nationalisms of the Periphery: Culture and Politics in the Construction of National Identity – Graham, Helen, Labanyi, Jo (ed.) *Spanish cultural studies: an introduction* Oxford : Oxford University Press, pp 32–39

Vaiksoo, Jaanus (2009). Tavalugeja ja lihtlugeja? – *Keel ja kirjandus* 2009 nr 5, lk 377–379

Valdmees, Mai (2011). *Statistikainfo hispaaniakeelsete raamatute eestindamise kohta*. Liisa Konsap. E-kiri. (31.01.2011)

Vaquer y Fanés, Jordi (2008). Hispaania lagunemine? See on küll viimane mure... – *Diplomaatia*, 14. 11, tõlge Marek Laane, lk 8–10

Varraku raamatublogi (2011) <http://blog.varrak.ee/> (15.03.2011)

Veidemann, Rein (2000). *Kriitikakunst*. Tartu: Avita

Veidemann, Rein (2008). Kriitika kui suhtekorraldus – Kirme, Maris, Veidemann, R. (toim.) *Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev. 16.-17. novembril 2006, Tallinna Ülikoolis toimunud teaduskonverentsi artiklid*. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 26–36

Veidemann, Rein (2010). Kui kirjandus on ühtaegu filosoofia – *Postimees* 13.12
Kättesaadav: <http://www.postimees.ee/?id=356662> (19.02.2011)

Venuti, Lawrence (1998a). *The scandals of translation: towards an ethics of difference* London; New York : Routledge

Venuti, Lawrence (1998b). *The translator's invisibility: a history of translation*. London; New York: Routledge

Väljataga, Märt (2005). Milleks tõlkida luulet? – *Eesti Päevaleht : Arkaadia* (2005) nr 3, 04.03

Väljataga, Märt (2008). Tõlkimise teooriast ja praktikast – *Sirp* 27.11.

Ward, Philip (ed.) (1978) *The Oxford Companion to Spanish Literature*. Oxford: Clarendon Press

LISA 1: Hispaania kirjanduse eestindused 2001–2010

2001

- **Alarcón, Pedro Antonio de.** Kolmnurkkübar (*El sombrero de tres picos*). Tõlge ja saatesõna Ruth Lias. Tallinn.: Eesti Raamat
- **Cervantes Saavedra, Miguel de.** Don Quijote La Manchast. [koostanud, kohandanud ja illustreerinud Antonio Albarrán] Tõlge Ilmar Seibe. Tallinn: Sinisukk
- **Laínez, J. C.** *In hoc signo vinces* / Raamatus: H.L. Hix, *Postmodernseid postskripte*, J. C. Laínez, *In hoc signo vinces*. Tõlge Jüri Talvet. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- **Lindo, Elvira.** Manolito Prillipapa (*Manolito Gafotas*). Tõlge Eva Kolli. Tallinn: Valgus
- **Luca de Tena Brunet, Torcuato.** Jumala käega kõverdatud read (*Los renglones trocados de Dios*). Tõlge Külli Artman, eessõna Juan Antonio Vallejo-Nágera. Tallinn: Eesti Raamat

2002

- **Marías, Javier.** Nii valge süda (*Corazón tan blanco*). Tõlge ja saatesõna Marin Mõttus. Tallinn: Varrak
- **Ortega y Gasset, José.** Masside mäss (*La rebelión de las masas*). Tõlge Ruth Lias, saatesõna Jüri Talvet. Tallinn: Vagabund
- **Valle-Inclán, Ramón María del.** Sonaadid (*Sonatas*). Tõlge ja saatesõna Ruth Lias. Tallin: Eesti Raamat

2004

- *Hispaania pärand. „Kuldajastu“ komöödia August Sanga ja Aleksander Kurtna tõlkes. Miguel de Cervantes. Lope de Vega. Calderón de la Barca.* Tõlge Aleksander Kurtna ja August Sang. Saatesõna ja toimetaja Jüri Talvet. Tallinn: Püha Issidori Kirjastusselts

2005

- **Almodóvar, Pedro.** Patty Diphusa ja teisi tekste (*Patty Diphusa y otros textos*). Tõlge Eva Kolli. Tallinn: Tänapäev
- **Elorriaga, Unai.** Tramm Šiša Pangmale (*Un tranvía en el SP*). Tõlge Triin Lõbus. Tallinn: Kultuurileht

2006

- **Calderón de la Barca, Pedro.** Suur maailmateater (*El gran teatro del mundo*). Tõlge ja saatesõna Jüri Talvet. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- **Pérez-Reverte, Arturo** Dumas' klubi ehk Richelieu vari (*El club Dumas o La sombra de Richelieu*). Tõlge Kai Aareleid. Tallinn: Varrak
- **Tirso de Molina.** Sevilla pilkaja ja kivist külaline (*El burlador de Sevilla y convidado de piedra*). Tõlge ja saatesõna Jüri Talvet. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

2007

- **Carranza, Maite.** Emahundi klann (*El clan de la loba*). Tõlge Kret Kaasik. Tallinn: Varrak
- **Cervantes Saavedra, Miguel de.** Teravmeelne hidalgo Don Quijote La Manchast (*El ingenioso hidalgo don Quijote de La Mancha*) I-II. Tõlge Aita Kurfeldt, saatesõna Jüri Talvet. Tallinn: Eesti Päevaleht (kordustrükk)
- **Llamazares, Julio.** Kollane vihm (*La lluvia amarilla*). Tõlge Marilyn Vassenin, saatesõna Lembit Liivak. Tallinn: Pegasus
- **Sánchez Piñol, Albert.** Külma nahk (*La pell freda*). Katalaani keelest tõlkinud Maria Kall. Tallinn: Pegasus

2008

- **Carranza, Andreu, Martín, Esteban.** Gaudí võti (*Clave Gaudí*). Tõlge Kristel Krünberg. Tallinn: Ersen
- **Carranza Maite.** Jäine kõrb (*El desierto de hielo*). Tõlge Kret Kaasik. Tallinn: Varrak
- **Carranza, Maite.** Odi needus (*La maldición de Odi*). Tõlge Kret Kaasik. Tallinn: Varrak
- **Miró, Asha, Soler-Pont, Anna.** Sandlipuu jäljed (*Rastres de sàndal*). Katalaani keelest tõlkinud Ruth Sepp. Tallinn: Varrak
- **Ruiz Zafón, Carlos.** Tuule vari. (*La sombra del viento*). Tõlge Kai Aareleid. Tallinn: Varrak
- **Unamuno, Miguel de.** Inimeste ja rahvaste traagilisest elutundest (*Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos*) Tõlge Ruth Lias, saatesõna Jüri Talvet; Tartu: Ilmamaa (kordustrükk)
- **Unamuno, Miguel de.** Püha Manuel Hea, märter (*San Manuel Bueno, mártir*). Tõlge ja saatesõna Lembit Liivak. Tallinn: Kultuurileht

2009

- **Gómez-Jurado, Juan.** Jumala spioon (*Espía de Dios*). Tõlge Anna-Maria Penu. Tallinn: Fookus Meedia
- **Rodríguez Magda, Rosa María.** Simulaakrumi nauding (*El placer del simulacro*). Tõlge Helina Aulis. Tartu: TÜ Kirjastus
- **Sierra, Javier.** Sinine daam (*La dama azul*). Tõlge ja saatesõna Kristiina Raudsepp. Tallinn: Eesti Päevaleht
- **Unamuno, Miguel de.** Udu (*Niebla*). Tõlge Ruth Lias, saatesõna Risko Pullerits. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- **Unamuno, Miguel de.** Kristluse agoonia (*La agonía del cristianismo*). Tõlge Ruth Lias. Tartu: Ilmamaa

2010

- **Cervera, Jordi.** Ära puuduta mind (Luulevalimik). Katalaani keelest tõlkinud. Jüri Talvet. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- **Gómez-Jurado, Juan.** Reeturi embleem (*Emblema del traidor*). Tõlge Anna-Maria Penu. Tallinn: Fookus Meedia

- **Marías, Javier.** Kirjapandud elud (*Vidas escritas*). Tõlge Maria Kall. Tallinn: Kultuurileht
- **Palma, Félix de.** Ajakaart (*El mapa del tiempo*). Tõlge Maria Kall. Tallinn: Fookus Meedia
- **Ruiz Zafón, Carlos.** Inglise mäng (*El juego del ángel*). Tõlge Kai Aareleid. Tallinn: Varrak
- **Sierra, Javier.** Salajane õhtusöömaaeg (*La cena secreta*). Tõlge Janne Kukk. Tallinn: Eesti Päevaleht

LISA 2: Tõlked ajakirjanduses

2001

- **Jiménez, Juan Ramón.** Muusika (luuletus). Tõlkinud Märt Väljataga – *Vikerkaar* nr 5/6, lk 1

2002

- **Álvarez Caccamo, Xozé María.** Uinunud maja; Kui saabub september, asutame oma laineile. Triivime ajas... (luuletused). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 3, lk 521–522
- **Couceiro, Emma.** Kutsu mind väikeseks tüdrukuks...; Me elame valede majas...; Ikka veel usun hüljatud jaamu... (luuletused). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 3, lk 524–525
- **Mendez Ferrin, X. Luis.** Shahh. Matt (jutt). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 3, lk 526–529
- **Pato, Chus.** Unenägu... (Proosaluuletus). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 3, lk 522–523

2004

- **Casas, Arturo.** Luulet. Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 2, lk 331–337
- **Laínez, Josep Carles.** Kuus teksti kirjutusest ja keelest (aforismid). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 1, lk 44–49
- **Laínez, Josep Carles.** Kuus teksti kirjutusest ja keelest (filosoofilised miniatuurid). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 1, lk 44–49
- **Saldaña, Alfredo.** Luulet. Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 7, lk 1536–1541

2005

- **Laínez, Josep Carles.** Öine; Viimne paradiis; Veebruar 1997; Sao Tome; Pilt valge vesiroosiga valgel armastuse seinal (luuletused). Tõlkinud Jüri Talvet – *Looming* nr 6, lk 881–885

2006

- **Cervera, Jordi.** Turist; Muuseum 1-7 (luuletused). Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 7, lk 1559–1563

2008

- **Aleixandre, Vicente.** Inimest pole olemas (katkend pikemast luuletusest). Tõlkinud. Andres Ehin – *Nädaline* 06.12, lk 4
- **Jimenez, Juan Ramon.** Oma nimest väsinu (luuletus). Tõlkinud Andres Ehin – *Nädaline* 12.07, lk 4

2009

- **Aleixandre, Vicente.** Inimest pole olemas (luuletus). Tõlkinud Andres Ehin – *Looming* nr 5, lk 655–666
- **Jiménez, Juan Ramón.** Kui ma taassünnin (luuletus). Tõlkinud Ain Kaalep – *Vikerkaar* nr. 3, lk 1
- **Monroy Pérez, Juan Carlos.** Tasapisi (luuletused). Autori enda tõlked – *Looming* nr 7, lk 946–948

2010

- **Machado y Ruiz, Antonio.** Vanasõnad ja laulud XXIX; Kas mu süda on uinunud?; Kõrgmaa laulud; Tuul, toreda päeva tuul; Eile öösel nägin und (luuletused). Tõlkinud Andres Ehin – *Nädaline* 28.09, lk 7
- **Raméntol, Marian.** Luulet. Tõlkinud Jüri Talvet – *Akadeemia* nr 5, lk 876–882
- **Subirana, Jaume.** Käsi tule paistel, Seltsiks (luuletused). Tõlkinud Tõnu Õnnepalu – *Sirp* 14.05

LISA 3: Hispaania luule tõlked kogumikes 2001–2010

2006

Kogumik: Maailma luule. Kuldne klassika. Toimetanud Helju Jüssi jt. Tallinn: SE&JS

- Valik Federico García Lorca luulet Ain Kaalepi tõlkes (kordustrükk)

2007

Kogumik: Armastus on metski roos meis. Valinud ja tõlkinud Ingvar Luhaäär Tallinn: Eesti Luuleliit

Valik hispaania luulet:

- **Campoamor, Ramon de.** Epigramm; Kui oskaksin kirjutada
- **Garcia Lorca, Federico.** Gaseel ootamatust armastusest ; Kool
- **Jimenez, Juan Ramon.** Valge nukrus; Armastatu
- **Lope de Vega, Félix.** Sonett
- Rahvalaul
- **Santillana markii.** Viljansiiko kolmele tütrele

LISA 4: Raamaturetsensioonid trükisõnas

2001

1. Hispaanlaste Harry Potter Eestis (2001) – *Postimees*, 29.11, lk 19
2. Ilmus raamat hispaanlaste Harry Potterist (2001) – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 30.11, lk 17

2002

3. **Talvet, Jüri** (2002a). Hispaanlastele tagastatud don Juan - *Eesti Päevaleht: Arkaadia* 12.04, lk 16
4. **Mets, Kadri** (2002). Hispaania lastekirjanduse menuraamat eesti keeles – *Postimees*, 27.04, lk 12
5. **Talvet, Jüri** (2002b). Raamat: José Jose Ortega y Gasset. Masside mäss – *Eesti Ekspress*, 23.05, lk B10
6. **Talvet, Jüri** (2002c). Marías murrab keelest välja – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 24.05, lk 21
7. **Kaus, Jan** (2002a). Luuletajate hääled Õhtumaa äärelt – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 14.06, lk 18
8. **Langemets, Andres** (2002). Kas Ortega y Gasseti masside mäss lõppenud? – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 28.06, lk 20
9. **Kivi, Aita** (2002). Korduste leebe võlu – *Anne*, nr 9, lk 110
10. **Kaus, Jan** (2002b). Kas *homo solitarius* on tulnud, et jääda? – *Sirp*, 8.11, lk 13

2003

11. **Maksimov, Sille** (2003). Raamatututvustus: Javier Marias. Nii valge süda – *Nädaline*, 22.11, lk 14

2004

12. **Talvet, Jüri** (2004). Sümbiotismi võimalus – *Looming*, nr 4, lk 547–563

2005

13. **Väljataga, Märt** (2005). Hull hidalgo ehk nelisada aastat moodsat Euroopat – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 11.06, lk 16
14. **Mõttus, Marin** (2005). Carlos Ruiz Zafon. Tuule vari - *Looming*, nr 6, lk 957–958
15. **Lestberg, Ly** (2005). Tegelikku pornograafilise pale Pedro Almodóvari moodi - *Eesti Päevaleht*, 8.06, lk 18
16. **Verrev, Toomas** (2005). Raamatututvustus: Pedro Almodóvar. Patty Diphusa ja teisi tekste – *Eesti Ekspress*, 4.08, lk B10

2006

17. **Talvet, Laura** (2006a). Kui päev ei ole enam päev, on olevik kurbmäng – *Postimees*, 20.01, lk 21
18. **Liivak, Lembit** (2006a). Tirso de Molina don Juan, oma ajastu tavade peegeldus – *Postimees*, 27.10, lk 16–17
19. **Talvet, Jüri** (2006). Don Juan Tirso de Molinalt – *Postimees*, 27.10, lk 17
20. **Liivak, Lembit** (2006b). Tirso de Molina kui kurikuulsa Don Juani maaletooja – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 4.11, lk 7
21. **Liivak, Lembit** (2006c). Elu on unenägu maailmateatris – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 4.11, lk. 14
22. **Erilaid, Tõnis** (2006). Paljastuvad Saatana enda saladused – *SL Õhtuleht*, 11.11, lk 30
23. **Mõttus, Marin** (2006). Hispaania Eco – *Eesti Ekspress* 21.12, lk B12
24. **Hallas, Katrin** (2006). Raamatututvustus: Unai Elorriaga. Tramm Šiša Pangmale – *Eesti Ekspress*, 1.12, lk B13
25. **Talvet, Laura** (2006b). Raamatututvustus: Arturo Pérez-Reverte. Dumas' klubi - *Eesti Ekspress* 21.12, lk B15

2007

26. **Sulbi, Raul** (2007). Romaan salapäraestest raamatutest – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 17.02, lk 15
27. **Hargla, Indrek** (2007). Raamatututvustus: Arturo Pérez-Reverte, Dumas' klubi ehk Richelieu vari – *Muusa*, nr. 2, lk 44
28. **Talvet, Jüri** (2007). Miguel de Cervantes "Don Quijote" – *Eesti Päevaleht*, 21.09, lk 24
29. **Kallas, Jüri** (2007). Varjude kuningriigi üheksa väravat – *Oma Saar*, 12.10, lk 3
30. **Melts, Brita** (2007). Maailma lõpus - *Sirp*, 2.11, lk 17
31. **Pesti, Mele** (2007). Antropoloogist kirjaniku sõda metslaste ja iseendaga - *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 2.11, lk 13
32. **Kaldmaa, Kätlin** (2007). "Kollane vihm" on igast küljest lihvitud teemant - *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 30.11, lk 14

2008

33. Raamatututvustus: Maite Carranza. Nõidade sõda. 1. raamat, Emahundi klann (2008) – *Postimees: Raamat*, nr 1, 17.01, lk 7
34. **Aareleid, Kai** (2008a). Katedraal mere ääres – *Looming*, nr 3, lk 470–472
35. **Leesalu, Diana** (2008). Raamatututvustus: Julio Llamazares. Kollane vihm – *Eesti Ekspress*, 20.03, lk B12
36. **Martson, Ilona** (2008). Nõia elu, nõia elu... – *Postimees: Raamat*, 17.04, lk 2
37. Unamuno! Raamatututvustus: Unamuno, Miguel de. Püha Manuel Hea, märter (2008) – *Postimees*, 10.05, lk 13
38. **Prii, Merle** (2008). Uus raamat: Maite Carranza. Emahundi klann. Triloogia "Nõidade sõda" 1. raamat – *Oma Saar*, 11.08, lk 21
39. **Kaus, Jan** (2008a). Eksistentsialismi universaalsusest – *Sirp*, 22.08, lk 12–13

40. **Aareleid, Kai** (2008b). Unustatud Raamatute Surnuaed – *Postimees: Raamat* 18.09, lk 8
41. **Sivonen, Erkki** (2008). Raamatututvustus: Miguel de Unamuno. Püha Manuel Hea, märter – *Eesti Ekspress*, 18.09, lk B11
42. **Kaus, Jan** (2008b). Elusa raamatu varjus – *Sirp*, 3.10, lk 6–7
43. **Kareva, Doris** (2008). Danieliga Surnuaiaraamatu jälil – *Eesti Päevaleht: Arkaadia*, 17.10, lk 11
44. **Haav, Margus** (2008). Raamat raamatutest – *Sakala*, 22.10, lk 6

2009

45. **Saro, Anneli** (2009). Carlos Ruiz Zafón. Tuule vari – *Eesti Ekspress: Areen*, 29.01, lk B8
46. **Valme, Valner** (2009). India külaorvust katalaani kirjanikuks – *Postimees: AK*, 14.02, lk 9
47. **Kressa, Kaarel** (2009). Põnevik indiaanlastest ja inglitest – *Eesti Päevaleht*, 29.05, lk 12
48. **Põldsaar, Raili** (2009). Naissugu, naudingud ja filosoofia – *Eesti Päevaleht*, 24.07, lk 14
49. **Põldver, Piret** (2009). Unamuno eksistentsiaalne udu – *Eesti Päevaleht*, 23.10, lk 12
50. **Paul, Toomas** (2009). Kristlus kui kirglik usus kahtlemine – *Eesti Päevaleht*, 20.11, lk 12–13

2010

51. **Penu, Anna-Maria** (2010). Kriminaalne katoliiklus – *Lugu*, nr 2, lk 21
52. **Põldver, Piret** (2010). Ramoon tragikoomilisest eksistentsist – *Sirp*, 19.02, lk 10–11
53. **Kivistik, Jaan** (2010). Unamuno ja surm – *Sirp*, 19.03, lk. 4–5
54. **Kirss, Tiina** (2010). Magda – nakatavalt optimistlik feminist – *Sirp*, 21.05, lk 4–5
55. **Matsin, Paavo** (2010). Javier Sierra. Salajane õhtusöömaaeg – *Eesti Ekspress*, 22.06, lk 36
56. **Alla, Hendrik** (2010). Ajas rändamise romantiline ajalugu – *Postimees: AK*, 4.09, lk 9
57. **Aareleid, Kai** (2010). Inglise mäng ja suured lootused – *Postimees: Raamat*, 21.10, lk 4

LISA 5: Valimik retsensioone internetis

Blogid

2006

1. **Ulmeguru** (22.05.2006). Arturo Pérez-Reverte „El club Dumas, ó La sombra de Richelieu“.
<http://ulmeguru.blogspot.com/2006/05/arturo-prez-reverte-el-club-dumas-la.html>
(02.01.2011)
2. **Nuxx** (04.12.2006). Arturo Perez-Reverte Dumas' klubi.
<http://nuxxbooks.blogspot.com/2006/12/arturo-perez-reverte-dumas-klubi-jube.html>
(02.01.2011)

2007

3. **Rommelg, Siret.** (2007). Albert Sánchez Pinol. Külm nahk. Pegasus, 2007.
<http://www.keskraamatukogu.ee/index.php?id=15115> (02.01.2011)

2008

4. **Sulg, Tiina** (29.10.2008). Kaks kurba lugu Hispaaniast: “Kollane vihm” ja “Külma nahk”.
<http://lugemissoovitus.wordpress.com/category/llamazares-julio/> (02.01.2011)
5. **Kolm** (30.10.2008). Arturo Perez-Reverte - Dumas' klubi (2006).
<http://loterii.blogspot.com/2008/10/arturo-perez-reverte-dumas-klubi-2006.html>
(02.01.2011)

2009

6. **Sulg, Tiina** (29.10.2009). Arturo Perez-Reverte „Dumas' klubi“.
<http://lugemissoovitus.wordpress.com/2008/10/29/arturo-perez-reverte-„dumas'-klubi“/> (02.01.2011)
7. **Gaili** (05.01.2009). Sandlipuu jäljed.
<http://tsheburashka.blogspot.com/2009/01/sandlipuu-jljed.html> (02.01.2011)
8. **Erilaid, Tõnis** (07.03.2009). Raamatute, inimsaatuste ja kõige enam Danieli lugu.
<http://www.ohtuleht.ee/blogid/raamatublogi/751> (02.01.2011)
9. **Tael, Triin** (30.03.2009). Siit nurgast ja sealt nurgast keskpõrandale kokku.
<http://www.ohtuleht.ee/blogid/raamatublogi/834/> (02.01.2011)
10. **Emand** (29.04.2009). Asha Miro & Anna Soler-Pont "Sandlipuu jäljed".
<http://vaikus-on.blogspot.com/2010/04/asha-miro-anna-soler-pont-sandlipuu.html>
(02.01.2011)

11. **Tiina** (29.05.2009). Carlos Ruiz Zafón "Tuule vari".
<http://bukahoolik.blogspot.com/2009/05/carlos-ruiz-zafon-tuule-vari.html>
(02.01.2011)
12. **Sempelson, Kaupo** (14.06.2009). Masside mäss.
<http://kauposempelson.blogspot.com/2009/06/masside-mass.html> (02.01.2011)
13. **Kolm** (16.07.2009). Unai Elorriaga – Tramm Šiša Pangmale (2005).
<http://loterii.blogspot.com/2009/07/unai-elorriaga-tramm-sisa-pangmale-2005.html>
(02.01.2011)
14. **Kolm** (08.07.2009). Julio Llamazares – Kollane vihm (2007).
<http://loterii.blogspot.com/2009/07/julio-llamazares-kollane-vihm-2007.html>
(02.01.2011)
15. **Vint, Toomas** (2009). Miguel de Unamuno „Udu“ eesti keeles 2009.
<http://toomasvint.com/tag/unamuno/> (vaadatud 02.01.2011)
16. **Kivihall, Aiki** (2009). Asha Miró ja Anna Soler- Pont. Sandlipuu jäljed. Varrak, 2008.
<http://www.keskraamatukogu.ee/index.php?id=24851> (02.01.2011)

2010

17. **Merlin** (14.01.2010). Kas uubudagi oma uttu? Lõpp udutamisele!
<http://lihtneheamerlin.blogspot.com/2010/01/kas-uubudagi-oma-uttu-lopp-udutamisele.html> (02.01.2011)
18. **Kolm** (02.02.2010). Juan Gomez-Jurado – Jumala spioon (2009).
<http://loterii.blogspot.com/2010/02/juan-gomez-jurado-jumala-spioon-2009.html>
(02.01.2011)
19. **Bibliofiil** (16.02.2010). Tagasi surnuaeda.
<http://bibliofiil.wordpress.com/2010/02/16/tagasi-surnuaeda/> (02.01.2011)
20. **Tihhonov, Marek** (08.03.2010). Carlos Ruiz Zafón - The Shadow of the Wind.
<http://marekiasjad.blogspot.com/2008/08/carlos-ruiz-zafn-shadow-of-wind.html>
(02.01.2011)
21. **Vormsi** (12.03.2010). Carlos Ruiz Zafón Tuule vari.
<http://vormsiloe.blogspot.com/2010/03/carlos-ruiz-zafon-tuule-vari.html>
(02.01.2011)
22. **Martinson, Jaan** (15.04.2010). Mõõga ja mantli jutud on igavesed.
<http://www.ohtuleht.ee/blogid/raamatublogi/1869> (02.01.2011)
23. **Vaarik, Daniel** (15.04.2010). Ilus mäng
<http://blog.varrak.ee/?p=2880> (02.01.2011)
24. **Sirts** (18.05.2010). Maite Carranza "Odi needus".
<http://seganemaailm.blogspot.com/2010/05/maite-carranza-odi-needus.html>
(02.01.2011)
25. **Martinson, Jaan** (24.05.2010). Millised saladused peitis ketser Leonardo da Vinci maali "Püha õhtusöömaeg"? <http://www.ohtuleht.ee/blogid/raamatublogi/1984>
(02.01.2011)

26. **Lohk, Anu** (07.06.2010). Pöörane ajareis Rappija Jacki, H. G: Wellsi ja teiste seltsis.
<http://www.ohtuleht.ee/blogid/raamatublogi/2016> (02.01.2011)
27. **T. Kutsar** (18.06.2010). Kollane vihm. Julio Llamazares.
<http://kutsar.wordpress.com/2010/06/18/kollane-vihm-julio-llamazares/> (02.01.2011)
28. **T. Kutsar** (03.07.2010). Jumala spioon, Juan Gomez-Jurado.
<http://kutsar.wordpress.com/2010/07/03/jumala-spioon-juan-gomez-jurado/>
(02.01.2011)
29. **Kolm** (04.10.2010). Juan Gomez-Jurado – Reeturi embleem (2010).
<http://loterii.blogspot.com/2010/10/juan-gomez-jurado-reeturi-embleem-2010.html>
(02.01.2011)
30. **Sirts** (24.10.2010). Carlos Ruiz Zafon "Ingli mäng".
<http://seganemaailm.blogspot.com/2010/10/carlos-ruiz-zafon-ingli-mang.html>
(02.01.2011)
31. **Tavainimene** (31.10.2010). Inglise mäng.
<http://ignorabo.wordpress.com/2010/10/31/ingli-nimi/> (02.01.2011).
32. **Sulbi, Raul** (27.10.2010). Langenud inglise mäng melodramaatiliste armastajatega gootilikus Barcelonas.
<http://needread.wordpress.com/2010/10/27/langenud-ingli-mang-melodramaatiliste-armastajatega-gootilikus-barcelonas/> (02.01.2011)
33. **Kolm** (01.11.2010). Felix J. Palma – Ajakaart (2010).
<http://loterii.blogspot.com/2010/11/felix-j-palma-ajakaart-2010.html> (02.01.2011)
34. **Maakuulaja** (26.11.2010). Miguel de Unamuno. Udu.
<http://habemenuga.blogspot.com/2010/11/miguel-de-unamuno-udu.html>
(02.01.2011)
35. **Sehkendaja** (14.12.2010). 74. Félix J. Palma "Ajakaart".
<http://sehkendaja.wordpress.com/2010/12/14/74-felix-j-palma-ajakaart/> (02.01.2011)

Muud netiallikad

36. **Ulmekirjanduse baas** [online]. Kättesaadav:
<http://www.dcc.ttu.ee/andri/sfbooks/default.asp> (15.02.2011)

LISA 6: Valimik hispaania kirjandust puudutavad artikleid

2001

- "Don Quijote" – maailma parim – *SL Õhtuleht*, 8.05, lk 11
- "Don Quijote" on parim teos – *Postimees*, 8.05, lk 27
- **Kotsarenko, Niina.** Alguse on saanud Calderóni retseptsioon Eestis (tõlge Aili Künstler) – *Sirp*, 21.09, lk 17
- **Mõttus, Marin.** Saladus on tsiviliseeritud kooselu vorm (vestlus Javier Maríasega) – *Eesti Ekspress*, 02.05, lk B9
- **Talvet, Jüri.** Galicia ja galeegid (vestlus Arturo Casas Valesiga) – *Akadeemia*, nr. 3, lk 510-519

2006

- **Espenberg, Allan.** Rüütli juubelit tähistatakse pidustustega – *Sakala*, 18.10 lk 8
- **Hargla, Indrek.** Hispaania kirjanduse tippu ameerika põnevik ei valitse – *Eesti Päevaleht*, 21.07
- **Kaldmaa, Kätlin.** Eestis ilmub peagi hispaania kirjanduse antoloogia – *Eesti Päevaleht*, 11.12, lk 15
- Lisa maailmakirjanduse tõlkevaramule – *Postimees*, 30.06, lk. 14
- **Penu, Anna-Maria.** Hispaania kirjandus täna: Dan Browne jälgedes – *Eesti Päevaleht*, 14.07
- Tartu Ülikooli kirjastus tutvustab tõlkevaramut – *Postimees*, 18.10, lk 26
- **Uba, Hans.** Veelkord gregeriitest – *Nädalalõpp: Meie Maa ja Hiiu Lehe nädalalõpulisa*, 13.10, lk 3

2007

- **Aguado, Txetxu.** Jorge Semprun – kollektiivse mälu osa – *Eesti Ekspress*, 18.10, lk B3
- **Kõusaar, Kadri.** Ühiskond põeb Alzheimerit (intervjuu Jorge Sempruniga) – *Eesti Ekspress*, 18.10, lk B2-3

2008

- **Uibo, Udo.** Kirjanik on surnud, kohus jätkub – *Looming*, nr 3, lk 472–473
Märkus: Camilo Jose Cela kohta käivatest plagieerimissüüdistustest ja sellega kaasnevast kohtuprotsessist

2009

- **Kaer, Krista.** Lugeja ja kirjutaja kokkusaamine – *Postimees: Raamat*, 23.04, lk 1
- **Kressa, Kaarel.** Prima Vistale tuleb tuntud kirjanikke mitmest Euroopa riigist – *Eesti Päevaleht*, 23.04, lk 12
- **Peegel, Mari.** Javier Sierra: olen tõe otsinguil (intervjuu) – *Eesti Päevaleht*, 15.05, lk 12